

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА І ОБОРОНА

№ 9 (81)
2006

Засновник і видавець:

УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР ЕКОНОМІЧНИХ І ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА РАЗУМКОВА

Генеральний директор Анатолій Рачок
Шеф-редактор Людмила Шангіна
Головний редактор Євген Шульга
Макет Олександр Москаленко
 Олександр Шаптала
Техніко-комп'ютерна
підтримка Антон Дижин

Журнал зареєстровано в Державному
комітеті інформаційної політики України,
свідоцтво КВ № 4122

Журнал видається українською
та англійською мовами
Загальний тираж
3800 примірників

Адреса редакції:
01034, м. Київ, вул. Володимирська, 46
офісний центр, 5-й поверх
тел.: (380 44) 201-11-98
факс: (380 44) 201-11-99
e-mail: info@uceps.com.ua
веб-сторінка: <http://www.uceps.org>

При використанні матеріалів
посилання на журнал
«Національна безпека і оборона»
обов'язкове

Редакція може не поділяти точки зору авторів

Фотографії:
Прес-служба Президента України –
обкладинка, стор. 10
НАТО – обкладинка
Атлантична панорама – стор. 12,13

© Центр Разумкова, 2006

Видання журналу здійснене за фінансового сприяння
Національного фонду підтримки демократії (США)

З М І С Т

СТАТТЯ

УКРАЇНА-НАТО: РЕЗУЛЬТАТИ ОЧІКУВАНЬ
Микола СУНГУРОВСЬКИЙ 2

ІНТЕРВ'Ю

ЄВРОАТЛАНТИЧНИЙ КУРС УКРАЇНИ:
ПОЗИЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ І ДЕРЖАВНИХ ЛІДЕРІВ 9

СТАТТІ

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО НАТО І ПРИЄДНАННЯ ДО НЬОГО УКРАЇНИ
Андрій БИЧЕНКО 20

ВПЛИВ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ
НА ЇХ СТАВЛЕННЯ ДО НАТО
Михайло МИЩЕНКО 39

ЕКСПЕРТНЕ ОПИТУВАННЯ

АЛЬТЕРНАТИВНІ МОДЕЛІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ОЦІНКИ ЕКСПЕРТІВ 42

МОНІТОРИНГ ПРОГРАМ ТБ

ТЕМА НАТО В НОВИНАХ І ПОЛІТИЧНИХ ПРОГРАМАХ
УКРАЇНСЬКОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ 47

ПРОПОЗИЦІЇ

ІНФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ З ПИТАНЬ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ
ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПРОПОЗИЦІЇ
ДО ІНФОРМАЦІЙНОЇ КАМПАНІЇ “СВІДОМИЙ ВИБІР” 50

Умови отримання журналу — на нашій веб-сторінці:
<http://www.uceps.org/magazine>

УКРАЇНА-НАТО: РЕЗУЛЬТАТИ ОЧІКУВАНЬ

Микола СУНГУРОВСЬКИЙ,
директор воєнних програм
Центру Разумкова

Результатом майже 15-річного співробітництва України з Північноатлантичним альянсом стало її наближення до набуття членства в цій організації. Україна бачить перспективи і складнощі інтеграції в євроатлантичний простір безпеки та декларує готовність рухатися обраним курсом. Певний час вона очікувала на сигнали про остаточну готовність Заходу залучити Україну до кола країн євроатлантичного регіону, які утворили ефективний політичний та оборонний союз – і вона їх отримала.

Своєю чергою, Північноатлантичний альянс також очікував на перехід України від декларацій до конкретних результатів системних демократичних трансформацій. Українська відповідь на ці очікування пролунала – причому дещо неочікувана. На відміну від попередніх офіційних заяв, вона свідчила про те, що Україна “не зовсім” готова до переходу до Плану дій з набуття членства в НАТО. Підставою для подібних заяв послужила низька суспільна підтримка курсу на євроатлантичну інтеграцію.

Позицію чинного Уряду та парламентської Антикризисової коаліції не можна вважати позицією всієї України. З цього питання мають визначитися опозиційні сили, а останнє слово залишається за народом. Ставлення громадян щодо вступу України до НАТО та інших питань, що визначають засади внутрішньої і зовнішньої політики України, справді має стати підґрунтям для прийняття владою політичних рішень. Але це має сенс лише за умови, що громадська думка є компетентною, тобто відбиває позицію свідомих, поінформованих, вільних у своєму виборі громадян.

УКРАЇНА НАПЕРЕДОДНІ ВЕРЕСНЕВОГО ВІЗИТУ В.ЯНУКОВИЧА ДО БРЮССЕЛЮ

Україна завжди декларувала відданість демократичним цінностям, принципам міжнародного співробітництва ООН. Вона певною мірою просунулася на шляху наближення до європейських стандартів демократії, економічних свобод, верховенства права. В рамках виконання річних цільових планів “Україна-НАТО” отримані позитивні результати в багатьох сферах:

- **У повсякденне життя поступово (хоч і повільно) втілюються принципи демократії та публічної політики:** у 2006р. проведені демократичні парламентські вибори; є певні позитивні зрушення в забезпеченні свободи слова та ЗМІ; визначені законодавчі засади участі громадськості у формуванні державної політики; на центральному та регіональному рівнях створюються мережі громадських організацій, які намагаються налагодити канали комунікації між владою та суспільством.

- **Розвивається парламентський вимір співробітництва України з Північноатлантичним альянсом через:** активні контакти між НАТО та Верховною Радою України на високому рівні; регулярну участь делегацій Верховної Ради в сесіях і семінарах Парламентської Асамблеї НАТО; участь у роботі Міжпарламентської ради Україна-НАТО; співробітництво з НАТО в рамках практичних проектів гармонізації законодавства України.

- **Активізується економічне партнерство України з країнами ЄС:** Україна поступово просувається курсом розширення економічних свобод; вона є головним транзитером газу з Росії до країн ЄС; зростає обсяг

товарообміну з європейськими країнами, за перше півріччя 2006р. він склав понад 30% експорту України та понад 35% імпорту – за цими показниками ЄС перетворився для України на головного партнера.

- **Україна робить і готова нарощувати внесок у систему глобальної та регіональної безпеки:** вона є визнаним контрибутором миротворчих сил ООН, ОБСЄ та НАТО – на її рахунок участь у 13 місіях (операціях) ООН, двох – ОБСЄ та двох – НАТО (KFOR у Косово та “Активні зусилля” в Середземному морі); підтверджена готовність надання Україною авіаційно-транспортної допомоги в операціях НАТО.

- **Реформування оборонної сфери набуло системного, незворотного характеру:** вдосконалюються структура та бойова підготовка Збройних Сил; підвищується рівень їх сумісності із силами НАТО – у 2005р. проведено 21 спільне навчання; до 2008р. Збройні Сили України мають завершити перехід на структуру оперативного управління за стандартами НАТО, а у 2010р. – на повністію контрактний принцип комплектування.

- **Поглиблюється військово-технічне співробітництво Україна-НАТО, головними результатами якого є:** впровадження з 2005р. у Збройних Силах України класифікатора і правил ідентифікації предметів постачання НАТО; успішна реалізація у 2006р. проекту Агентства НАТО з питань матеріально-технічного забезпечення (NAMSA) з утилізації надлишкових запасів стрілецької зброї, боєприпасів і переносних зенітних ракетних комплексів; започаткування з 2006р. масштабного проекту автоматизації апарату МО України на єдиній платформі SAP, прийнятій у країнах НАТО.

Співробітництво Україна-НАТО в секторі безпеки не обмежується оборонною сферою, а поширюється на інші структури безпеки: Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, Службу безпеки України, Державну прикордонну службу України.

Звичайно, залишається багато питань, вирішення яких є умовою гармонійної інтеграції України до євроатлантичного простору безпеки: політична реформа, вдосконалення судової системи, закріплення економічних свобод і демократичних надбань тощо. Але саме для прискорення процесів планомірного розв'язання проблем у цих сферах Україна мала намір долучитися до Плану дій з набуття членства в НАТО (ПДЧ). Керівництво України наголошувало на тому, що очікує на зрозумілий сигнал від НАТО стосовно переходу до цього завершального етапу. Насправді, таких сигналів було достатньо:

- перехід НАТО до **Інтенсифікованого діалогу з Україною з питань набуття членства та відповідних реформ** (21 квітня 2005р., Вільнюс);
- спільна заява за підсумками засідання Комісії “Україна-НАТО” (грудень 2005р.) на рівні міністрів закордонних справ, в якій вперше йшлося не лише про “відкриті двері” НАТО, а й про **конкретні перспективи залучення України до ПДЧ**;
- обіцянка Генерального секретаря НАТО Я.Схеффера за результатами зустрічі міністрів закордонних справ держав-членів НАТО (27 квітня 2006р.) стосовно того, що країни, які прагнуть членства в Альянсі, у **т.ч. Україна, отримають у листопаді 2006р., під час самміту НАТО в Ризі, певного роду сигнал про підтримку їх зусиль**.

У відповідь на це НАТО, у свою чергу, отримав від України кілька сигналів, які, якщо й не змінили його ставлення до євроатлантичних перспектив України, то перетворили це ставлення на більш прохолодне.

УКРАЇНСЬКІ СИГНАЛИ ДЛЯ НАТО

Антинатовські акції травня-липня 2006р. у Феодосії – точніше реакція української влади на них – стали *першим сигналом*, що мав викликати настороженість НАТО. Цим подіям передувала відмова Верховної Ради України в лютому 2006р. ухвалити закон про допуск іноземних військ на територію України для спільних навчань. З боку Президента України адекватних заходів з нормалізації ситуації вжито не було. Навіть після розгортання наприкінці травня 2006р. протестних акцій у Криму, 2 червня Рада національної безпеки і оборони України схвалила рішення продовжувати підготовку до проведення в Україні військових навчань “Сі Бріз-2006” та “Тугий вузол-2006”. Це рішення було закріплене Указом Президента України №477 від 3 червня 2006р. Але зрештою навчання були перенесені, а іміджу України – завдана відчутна шкода.

Другий сигнал пролунав 14 вересня у Брюсселі, де під час зустрічі з Генеральним Секретарем НАТО Я.Схеффером Прем'єр-міністр України В.Янукович озвучив дещо нове бачення євроатлантичних перспектив України: “інтеграції до євроатлантичного простору

безпеки – так, але не такими швидкими темпами”. Причому підставою зміни поглядів України на процес євроатлантичної інтеграції була названа низька підтримка населенням вступу України до НАТО, а головною умовою остаточного рішення про вступ до Альянсу – результат референдуму.

Третім знаковим сигналом виявилось схвалення Верховною Радою України 19 вересня 2006р. постанови про підтримку позиції Прем'єр-міністра України на засіданні Комісії “Україна-НАТО”. Ця Постанова стала свідченням зростання конфліктності у трикутнику Президент-Парламент-Уряд у сфері зовнішньої політики, зокрема стосовно євроатлантичного курсу.

Ці сигнали є відбиттям наступних змін, що відбулися в українському політикумі та суспільстві під час президентських і парламентських виборів 2004-2006рр.:

1. До влади в Україні демократичним шляхом прийшли політичні сили, які не налаштовані зберігати високі темпи наближення України до НАТО. Вони декларують підтримку чинного євроатлантичного курсу і навіть забезпечили на законодавчому рівні набуття чинності Указа Президента України про допуск іноземних військ на територію України для спільних навчань у 2006р.¹ – вирішивши таким чином питання, яке нещодавно було причиною масових протестів.

Але, з огляду на те, що в програмах двох партій зі складу парламентської Антикризисної коаліції (Партії регіонів і Комуністичної партії України) визначені курси, альтернативні вступу до НАТО, а в програмах двох партій (Партії регіонів і Соціалістичної партії України) зазначена обов'язковість референдуму з цього питання, – внутрішні перспективи євроатлантичного курсу виглядають неоднозначно² (див. вірзку “*Імовірний сценарій ревізії євроатлантичного курсу України*”). Ідея референдуму з питань НАТО закріплена в Угоді від 7 липня 2006р. про створення парламентської Антикризисної коаліції. В угоді зазначено, що “рішення про вступ до НАТО ухвалюється виключно за правовими наслідками всеукраїнського референдуму”.

2. З іншого боку, опозиційним силам досі не вдалося сформувати потужну коаліцію, діяльність якої була б спрямована, зокрема, на відстоювання чинного зовнішньополітичного курсу. Блоки партій, що залишилися поза коаліцією провладних сил (Народний союз “Наша Україна”, Блок Юлії Тимошенко), поки що не виказують намірів активно заважати діям противників вступу України до Північноатлантичного альянсу³.

Навчання на помилках – слабе місце демократичних сил. Протистояння 2006р. з питань НАТО не було першим – “помаранчева” команда проігнорувала досвід розігрування “натовської карти” Партією регіонів та Соціал-демократичною партією України (об'єднаною) під час президентської передвиборчої кампанії 2004р., коли вперше з'явилася ідея референдуму з питання вступу України до НАТО. На сьогодні, втілення цієї ідеї реалізується через подання до Центральної виборчої комісії Блоком “Не так!” понад 4,6 млн. підписів громадян за проведення референдуму з питань вступу України до НАТО або Єдиного економічного простору. Хоча зараз цей процес загальмований на рівні судових

¹ Закон України “Про схвалення рішення Президента України про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України у 2006р. для участі у багатонаціональних військових навчаннях” від 4 серпня 2006р.

² Про наступні плани Уряду виразно свідчить заява Прем'єр-міністра України В.Януковича під час самміту у Кричиці (Польща) 7 вересня 2006р.: “З питання НАТО українська стратегія вже затверджена. Як Прем'єр-міністр я буду підтримувати цю стратегію. Водночас, як політик я буду уважно слідувати за процесом і виконувати рішення, що їх прийме моя партія”. Див. Аналітичне мережеве видання “Політика +”, 20 вересня 2006р., <http://politika.org.ua>. Партія регіонів однозначно визначила позицію з цього питання у своїй програмі: “Підтримка позаблокового статусу України. Проведення референдуму з питання вступу до НАТО”.

³ Хоча наявність в програмних документах цих блоків положень про критичне ставлення до чинного Уряду може свідчити про наміри опонувати йому з більш широкого спектру питань, включаючи зовнішньополітичні.

рішень з приводу порушення правил збирання та фальсифікацій підписів, можливість його подовження існує.

3. Значною мірою погіршився баланс прихильників і противників євроатлантичного курсу серед громадян України⁴: з 2002р. (з часу попередньої парламентської передвиборчої кампанії) число прихильників і противників змінилося майже вдвічі на користь останніх. Сьогодні їх співвідношення становить: 54% – противників і 17% – прихильників вступу України до НАТО.

Високий рівень поляризації суспільства зумовлений тим, що під час президентської та парламентських виборчих кампаній 2002-2006рр. “помаранчеві” сили здійснювали тактику замовчування контрверсійних питань, пов’язаних, зокрема, з НАТО, – через побоювання втрати електорату. Їх опоненти в боротьбі за електорат, навпаки, вели активну антизахідну пропаганду, зокрема вдавалися до маніпулювання громадською думкою, розповсюджуючи негативні міфи про НАТО, його відносини з Україною та Росією (див. вірзку “*Міфи та реальний стан справ*”). У напрямі ж об’єктивного інформування населення ні державою, ні політичними партіями не вжито достатніх заходів, внаслідок чого рівень поінформованості громадян з питань НАТО залишається низьким⁵.

Проте, наведені дані не можна сприймати як однозначну перевагу антизахідних настроїв у суспільстві. Наприклад, оцінюючи важливість функцій влади, 84% громадян назвали **надзвичайно й дуже важливими забезпечення прав і свобод громадян; 79% – забезпечення прозорості, відкритості влади; 77% – створення можливості для громадян впливати на дії влади**⁶. Противники НАТО водночас позитивно сприймають країни, які є його членами (Велику Британію, Німеччину, Польщу, Францію)⁷. Це дає надію на те, що за рахунок вищезазначеної, неупередженої інформаційної кампанії з пропаганди європейських стандартів життя є можливість схилити на користь чинного євроатлантичного курсу України до 30% громадян, які не є “непохитними” його противниками⁸.

Таким чином, несприятливими рисами сучасної розстановки сил усередині України, з точки зору подовження чинного євроатлантичного курсу, є: втрата ініціативи та значної частини народної довіри президентською командою і проєвропейськи налаштованими політичними силами; зміцнення позицій противників євроатлантичного курсу, які спираються на підтримку значної частини населення та вміло користуються помилками своїх противників; відсутність підтримки євроатлантичного курсу України більшістю населення.

Дії політичних сил негативно відбиваються на громадській думці з питань інтеграції України до НАТО. Населення вкотре виявилось заручником політичних спекуляцій. “Вчора” громадською думкою скористалися для обгрунтування відмови від швидких темпів просування України курсом євроатлантичної інтеграції. “Завтра” некомпетентністю населення з питань НАТО можуть скористатися на референдумі зі спробою припинення цього курсу назавжди.

Зміни, що відбулися в Україні, могли би на певний час заспокоїти керівництво НАТО, оскільки потреба вирішення контрверсійного (всередині НАТО) питання вступу України усунулася “сама собою”, залишаючи можливість подовження співробітництва з Україною в існуючих рамках. З іншого боку, не можна не враховувати, що тимчасова неготовність України до вступу в Альянс може перетворитися на постійну. І цьому є ряд причин.

ПЕРЕШКОДИ НА ШЛЯХУ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

До головних причин, що заважали та продовжують заважати ефективній реалізації євроатлантичного курсу України, належать:

- Відсутність національного консенсусу, консолідації політичних сил і суспільства.
- Брак політичної волі та стратегічного менеджменту на рівні державного керівництва.
- Вплив “російського чинника”.

Відсутність національного консенсусу, консолідації політичних сил і суспільства. Чинник зовнішньополітичної орієнтації виявився серед найголовніших причин поляризації політичної еліти та, що найгірше, населення. На думку понад 40% експертів⁹, чинник політичного розшарування суспільства посідає одну з головних позицій серед перешкод ефективності курсу із забезпечення національної безпеки України.

Найбільшого негативного ефекту політична поляризація набуває у стосунках політичних сил на вищих щаблях державного управління, а саме – через розбіжності позицій на рівні Президент – Парламент – Уряд. Таку думку поділяють понад 70% опитаних експертів. Конфліктність на рівні перших осіб держави гальмує створення ефективних механізмів розробки, ухвалення та реалізації зовнішньополітичних рішень. Можна констатувати, що зараз в Україні загострилися проблеми інституційно-правового забезпечення зовнішньополітичної діяльності влади, зокрема у сфері євроатлантичної інтеграції. По суті, блокується процес вироблення єдиної чіткої стратегії державної політики європейської та євроатлантичної інтеграції України.

Брак політичної волі та стратегічного менеджменту. Нерішучу та непереконливу позицію Президента України під час формування коаліційного Уряду, підписання Універсалу національної єдності та формування в Парламенті Антикризисової коаліції у складі партійних фракцій – противників вступу України до НАТО ряд експертів, у т.ч. російських, сприйняли як припинення євроатлантичного курсу України¹⁰.

Однією з причин такого стану справ є переважання в діяльності державного керівництва та органів державної влади тактики “невеликих кроків” – за відсутності стратегічного бачення перспектив розвитку, яке має бути запорукою оцінки правильності та ефективності окремих заходів. За цих умов практично неможливо об’єктивно, з цифрами оцінити, наприклад, переваги та недоліки для вітчизняної оборонної промисловості вступу

⁴ Див. статтю А.Биченка “Громадська думка про НАТО і приєднання до нього України” в цьому виданні.

⁵ Там само.

⁶ Див. статтю А.Биченка.

⁷ Див. статтю М.Мищенко “Вплив геополітичних орієнтацій громадян на їх ставлення до НАТО” в цьому виданні.

⁸ За результатами соціологічного дослідження, що проведено соціологічною службою Центру Разумкова з 27 жовтня по 1 листопада 2006р. в усіх регіонах України. Опитано 2006 респондентів від 18 років. Теоретична похибка – 2,3%. *Довідково:* за результатами аналогічної кампанії в Латвії напередодні її вступу до НАТО число прихильників вступу до Альянсу збільшилося з 47% до 78%. Див.: Інтерв’ю генерального секретаря латвійської неурядової організації ЛАТО М.Мюрнієкса для Інтернет-видання “Главлред”, 17 жовтня 2006р., <http://www.glavred.info>.

⁹ Тут і далі посилання на експертні оцінки робляться за матеріалами статті “Альтернативні моделі забезпечення національної безпеки України: оцінки експертів” у цьому виданні.

¹⁰ Так, керівник російського Фонду ефективної політики Г.Павловський 4 серпня 2006р. заявив, що події в Україні свідчать про те, що “стратегія швидкого розширення НАТО на Схід (за рахунок України) більше не існує”. Див.: “Павловський Г.: У кожного из Викторов будет свое правительство”. – Сеть независимых журналистов, 4 августа 2006г., <http://vlasti.net>.

до НАТО, наслідки на перспективу для євроатлантичного курсу зокрема та зовнішньополітичних пріоритетів України взагалі останніх домовленостей з Росією.

Свою чергою, відсутність якісної державної стратегії заважає реалізувати такі принципи державної політики, як її стабільність, спадкоємність влади, консолідація сил навколо стратегічних цілей. Майже половина опитаних експертів вважають, що причиною низької ефективності реалізації курсу забезпечення національної безпеки є саме нездатність лідерів держави визначати та втілювати на практиці стратегічні пріоритети.

Вплив “російського чинника”. В період президентських і парламентських виборів 2004-2006рр. спостерігалося підвищення активності та посилення позицій проросійських сил в Україні. Це сприяє реалізації намірів Росії через економічні важелі утримати Україну у сфері свого впливу та зміцнити свої позиції в діалозі із Заходом.

Залежність державної політики в Україні від “російського чинника” зазначили 44% опитаних експертів. Окремі як українські, так і російські експерти збігаються в неофіційних оцінках загальної ціни для України “газових домовленостей” Уряду В.Януковича з Росією¹¹: відмова від вступу до НАТО; “синхронізація” (уповільнення) темпів наближення України до СОТ; залишення в Криму Чорноморського Флоту; “зелене світло” для придбання російським капіталом привабливих економічних об’єктів в Україні, зокрема її газотранспортної системи тощо.

Послання впливу усіх згаданих чинників – разом із зазначеним раніше надмірним захоплення політиків боротьбою за владу, розв’язанням внутрішньо- та міжпартійних проблем – відбиваються на якості та результативності державної політики практично в усіх сферах, а через це – на зниженні громадської активності, довіри громадян до влади, появи байдужості населення до її ініціатив. Така ситуація є дуже загрозливою, оскільки не виключає імовірності спрямування державної політики (зокрема, в зовнішньополітичній сфері) не на користь національним інтересам України.

ВИСНОВОК

Ситуація навколо спроб змінити закріплену в законодавстві України модель забезпечення національної безпеки є складною, але не безнадійною. Її складність полягає в тому, що прихильники євроатлантичного курсу сьогодні не мають широкої підтримки в суспільстві. У свою чергу, противники вступу України до НАТО мають серйозні наміри реалізувати цілі, визначені в програмах їх партій, покладаючись на підтримку більшості населення. Причому їх не хвилює та обставина, що ця більшість мало поінформована, і посилятися на таку більшість – некоректно. Громадська думка, зокрема, з приводу вступу до НАТО насправді має стати підґрунтям для прийняття владою відповідних політичних рішень. Але для цього позиція громадян має формуватися без тиску та бути свідомою.

Змінити ситуацію на кращу можливо за умов прояву політичної волі з боку Президента України, активізації партійних сил – прихильників євроатлантичного курсу України, проведення спільними зусиллями (державних органів, партій, організацій громадського сектору, вітчизняного бізнесу – зацікавлених у довгостроковій стабільності країни) якісної інформаційної кампанії з метою забезпечення вільного, свідомого вибору населенням свого майбутнього.

Головна відповідальність за визначення ефективного зовнішньополітичного курсу України покладається на опозиційні сили в парламенті, координацію дій яких має взяти на себе Президент України. Саме від цих суб’єктів залежить адекватна реакція на можливі події в рамках згаданого сценарію ревізії чинного курсу. Якщо вони не зможуть запобігти зміні на законодавчому рівні засад зовнішньої і внутрішньої політики, то інтеграційний курс України, а разом з ним і її імідж в очах демократичної світової спільноти, зазнають значних втрат.

Незважаючи на неприсмний факт виникнення “тайм ауту” у процесі наближення до Альянсу, для України не втрачені шанси відновлення темпів просування обраним курсом. Політична еліта та суспільство України мають скористатися “неочікуваною” затримкою для переоцінки можливостей, подолання негативних чинників і перетворення цього курсу на більш змістовний та результативний.

ІМОВІРНИЙ СЦЕНАРІЙ РЕВІЗІЇ ЄВРОАТЛАНТИЧНОГО КУРСУ УКРАЇНИ

Сьогодні з’являється дедалі більше приводів вважати, що в Україні реалізується сценарій ревізії зовнішньополітичного курсу. Головними елементами такого сценарію є:

- Демонстрація незгоди населення з “антинародним” курсом вступу України до НАТО. Про політичне підґрунтя акцій протесту, та наміри їх “диригентів” свідчить те, що:

- (а) “аудиторією” акцій протесту були переважно громадяни, які на виборах віддали голоси за Партію регіонів і ліві партії¹²;

- (б) акції припинилися одразу після створення в Парламенті 7 липня 2006р. Антикризисної коаліції у складі Партії регіонів, Соціалістичної та Комуністичної партій України;

- (в) вже 4 серпня Верховна Рада України ухвалила Закон про схвалення Указу Президента України стосовно допуску підрозділів збройних сил інших держав на територію України – разом з Постановою про призначення В.Януковича Прем’єр-міністром України.

- Подана “пробних” сигналів, що пролунали у згаданих вище заявах Прем’єр-міністра В.Януковича у Кривий Ріг та Брюсселі – про незмінність євроатлантичного курсу України, але здійснення його більш повільними темпами, відповідно до можливостей України та згідно з волевиявленням народу.

- Підтримка 19 жовтня 2006р. Верховною Радою України курсу, визначеного Прем’єр-міністром.

- Поширення закликів про припинення обговорень теми НАТО, посилюючись на її низьку актуальність для населення України, – з метою збереження до референдуму *status quo* суспільних уподобань: близько 20% – за вступ до НАТО, 60% – проти. Водночас не припиняється згадана вище ініціатива з проведення референдуму, що свідчить про скоординовані дії опонентів євроатлантичного курсу.

- Зменшення впливу Президента України на формування зовнішньої політики через спроби усунення з посад міністрів оборони та закордонних справ і розстановку своїх кадрів на ключових посадах, якими визначається реалізація євроатлантичного курсу (зокрема, Прем’єр-міністр України В.Янукович очолює урядовий комітет з питань правової політики, оборони та європейської інтеграції).

- Разом з поширенням міфів про НАТО, порушується тема збереження Україною позаблоковості або набуття нею статусу постійного нейтралітету як альтернатив євроатлантичному курсу (див. вірзу “Питання визначення нейтрального чи позаблокового статусу в законодавстві України”). Активісти Руху “За позаблокову, нейтральну Україну” ініціюють ухвалення Верховною Радою відповідного закону, кілька проектів якого вже подані на розгляд.

- На випадок відхилення зазначених законопроектів про нейтралітет, ініціювання ухвали Верховною Радою закону про засади внутрішньої та зовнішньої політики України, визначивши в ньому положення, за якими курс євроатлантичної інтеграції міг би трактуватися неоднозначно (однозначна відмова від цього курсу навряд чи отримуватиме необхідну кількість голосів у Парламенті та згоду Президента). Кілька проектів цього закону також подані на розгляд Верховної Ради.

- За умов відхилення зазначених законів або неможливості внесення до них потрібних положень – проігнорування рішення про проведення референдуму з питань вступу України до НАТО та отримання під час всенародного голосування прогнозованого результату – **відмови від вступу до НАТО.**

Слід зазначити, що результати референдуму імплементуються за рішенням Верховної Ради. З огляду на це, навіть за таким сценарієм подій для прихильників євроатлантичного курсу України не все втрачено. Схвалення такого рішення Парламентом може бути заблоковане опозиційною коаліцією – але для цього потрібно її створити.

¹¹ Інтерв’ю каналу НТН депутата фракції “Наша Україна”, экс-голови НАК “Нафтогаз України” О.Івченка: “З огляду на те, як на сьогодні діють українські переговори, можуть бути часткові поступки і по “РосУкрЕнерго”, і по НАТО, і по СОТ”. — <http://uaport.net>. “Економічний експерт (директор російського Інституту проблем глобалізації) М.Делягин: Мы договорились по газу, потому что получили кое-что взамен”. — “Главред”, 25 октября 2006г., <http://glavred.info>; “...Украинское руководство должно, в первую очередь, продемонстрировать готовность к союзу с Россией. И НАТО, и ВТО – это небольшие частички этой готовности... Россия настаивает на невступлении Украины в НАТО. ...надо прекратить выталкивать Черноморский Флот из Крыма... Россия заинтересована завладеть всеми ГТС (газотранспортными системами) во всем мире... В поле реальных возможностей – трехстороннее владение ГТС Украины”. Див.: “С.Марков: Украине следует придерживаться своих безумных политиков”. — Информационное агентство “РОСБАЛТ”, 30 октября 2006г.

¹² Див. Самар В. Феодосійський десант. — Дзеркало тижня, 10 червня 2006р., <http://www.zn.kiev.ua>.

ВСТУП УКРАЇНИ ДО НАТО: МІФИ І РЕАЛЬНИЙ СТАН СПРАВ	
АРГУМЕНТИ	РЕАЛЬНИЙ СТАН СПРАВ
НАТО – АГРЕСИВНИЙ ВОЄННИЙ БЛОК, ЯКИЙ ПРОВOKУЄ КОНФЛІКТИ	
НАТО розв'язав війну проти Югославії, здійснював бомбардування її території	Операція в Югославії в 1999р. (не враховуючи дій на допомогу ООН та ОБСЄ протягом 1992-1999рр.) була першою за 50 років існування НАТО. Початок бойовим діям поклала операція не НАТО, а сербської армії – операція з вигнання албанців і знищення Армії визволення Косово (березень, 1999р.). Операцією сербської армії був порушений мирний переговорний процес у м.Рамбуйе. Операція НАТО була відповіддю на ці дії, яка отримала схвалення ООН. У ній брала участь і Росія. Втрати мирного населення від геноциду режиму Мілошевича – близько 10 тис. осіб; 850 тис. осіб стали біженцями. Військові втрати СРЮ внаслідок операції НАТО (за даними СРЮ): 524 військових, 114 поліцейських, 2 000 поранених. Втрати цивільного населення (за даними правозахисної організації <i>Human Right Watch</i>) – 500 осіб. До вересня 1999р. 770 тис. біженців повернулися в Косово ¹ . Країни, що належали до складу колишньої Югославії, зараз є членами НАТО або перебувають у процесі вступу до нього ² .
НАТО веде агресивну війну в Афганістані та Іраку. Участь України в агресивних діях НАТО призведе до загибелі українських юнаків	Воєнні дії в Афганістані та Іраку ведуться не НАТО, а США за підтримки окремих країн, у т.ч. зі складу НАТО. Зараз НАТО очолює миротворчі Сили сприяння безпеці в <i>Афганістані</i> , до завдань яких належать забезпечення безпеки і стабільності, боротьба з наркоторгівлею, роззброєння та контроль над озброєннями. Значна увага приділяється спільним діям з ЄС у відновленні економіки і правопорядку в провінціях Афганістану. Місія НАТО в <i>Іраку</i> спрямована на підготовку сил безпеки Іраку. Обидві місії здійснюються за мандатом ООН. <i>Загальні втрати НАТО в усіх операціях склали</i> ³ : • в Косово, з 1999р. – 71 особа; • в Афганістані, з 2001р. – 110 осіб; • в Іраку з 2004р. – 0. <i>Втрати України за 14 років миротворчої діяльності склали 44 особи</i> ⁴ . <i>Для порівняння:</i> втрати СРСР в афганській війні склали близько 14 тис. осіб. <i>У війні СРСР в Афганістані брали участь 150 тис. українців; з них: загинули – 3 290, поранені – понад 8 000 осіб</i> ⁵ .
НАТО є провідником політики США, які намагаються встановити світову гегемонію	Під час холодної війни США дійсно були головним ідеологом і спонсором діяльності НАТО. Із завершенням міжблокового протистояння змінилася політика і НАТО, і ЄС, і США. Тяжіння Сполучених Штатів до одноосібної політики сили викликає дедалі більше невдоволення в європейській спільноті, особливо, з боку провідних європейських держав – Німеччини та Франції. Саме тому європейські країни НАТО та ЄС порушили питання про європейську оборонну ідентичність і намагаються створити військові компоненти ЄС (ідея створення Європейських сил швидкого реагування трансформувється в ідею запровадження оперативних військово-цивільних груп). Але це робиться не всупереч існуванню НАТО, а як додатковий елемент, що дозволив би ЄС здійснювати самостійну політику безпеки з опорою на можливості НАТО. Стосовно європейських ініціатив США не мають єдиної позиції – відбуваються коливання між побоюваннями втрати позицій в Європі та застереженнями стосовно неадекватних витрат на європейську оборонну політику. Наприклад, США беруть "мінімальну участь" у створенні Сил реагування НАТО (СРН) ⁶ , що є суто європейською ініціативою. За існуючого порядку прийняття рішень в НАТО, США мають змогу певним чином впливати на підготовку цих рішень через позиції держав-членів, яким вони надають преференції, але не на самі рішення, що приймаються винятково консенсусом.
Більш доцільним є вступ України не до НАТО, а до силових структур ЄС	Інтеграція України до силових структур ЄС можлива лише через її вступ до самого ЄС, але це – далека перспектива. За умов, коли на європейському просторі відбуваються реформи сектору безпеки, найкращою позицією України була б її власна участь у цих процесах, а не очікування нових вимог з боку реформованих структур.
НАТО має потужне угруповання військ, що загрожують його східним сусідам, насамперед Росії та Україні	НАТО не має постійного угруповання військ. Об'єднані збройні сили НАТО – структура, яка заповнюється за необхідності. НАТО має змогу сформувати певні сили для здійснення конкретних миротворчих операцій за рахунок відрядження військ держав-членів – за їх згодою. До моменту відрядження ці сили перебувають у національному підпорядкуванні (за винятком підрозділу раннього повітряного попередження, що діє на постійній основі). Найбільш потужне угруповання НАТО може розгорнути на випадок масштабної агресії проти його членів. Головне досягнення НАТО за час його існування – забезпечення захисту демократичних цінностей і надбавь країн євроатлантичного регіону, безпеки їх розвитку. Суперечності між Росією і НАТО стосуються сфер впливу, а не воєнних загроз один одному. Головну загрозу від розширення НАТО Росія вбачає в тому, що їй доведеться вкладати додаткові кошти на коригування власних планів військового будівництва та трансформацію Збройних Сил. За масштабами воєнно-політичного співробітництва з НАТО Росія набагато випереджає Україну. Сторонами розглядається питання про перетворення Ради Росія-НАТО (РРН) з політичного чинника співробітництва на механізм спільних дій Росії та Альянсу в силовій сфері. Наприклад, за планами РРН, у Москві з 16 по 25 жовтня пройшли спільні командно-штабні навчання з протиракетної оборони на театрі воєнних дій. Іншим сусідам НАТО не загрожує, а надає допомогу. Зокрема, Україна неодноразово отримувала таку допомогу (1995р. – аварія в Харкові, 1999р. та 2001р. – повені в Закарпатті, 2006р. – утилізація надлишкових озброєнь і боеприпасів).
Вступ до НАТО загрожують появою на території України іноземних військових баз	Членство в НАТО, якщо й передбачає розгортання військових баз на території держав-членів, то винятково за згодою цих держав на засадах Конвенції "Про статус збройних сил країн-учасниць НАТО" від 19 липня 1951р. <i>Довідково: під час Вільнюського саміту НАТО (21 квітня 2005р.) на засіданні Ради Росія-НАТО між ними підписана угода про статус збройних сил країн Альянсу та країн-учасниць програми "Партнерство заради миру" на території один одного.</i> <i>Україною така Угода ратифікована 2 березня 2000р.</i> Розміщення іноземних військових баз на території України заборонено ст.17 Конституції. <i>Хоча одна іноземна військова база в Україні існує – Чорноморський Флот Російської Федерації.</i> Навіть якщо в законодавстві України й відбудуться зміни стосовно скасування заборони на розміщення іноземних баз, то їх наявність буде джерелом, з одного боку – зростання занепокоєння Росії, але з іншого – тисяч престижних робочих місць та інвестицій до місцевих бюджетів.
НАДТО ВИСОКА ЦІНА ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО НАТО	
Модернізація Збройних Сил України під стандарти НАТО коштуватиме 92 млрд. грн.	На таку цифру насправді можна вийти, якщо скласти всі бюджети Міністерства оборони до завершення Державної програми розвитку Збройних Сил України на 2006-2011рр. Але до цієї суми належать статті утримання особового складу, підготовки військ, придбання та модернізації озброєнь – тобто загальноприйнятих статей витрат на оборону. Сума, що стосується безпосередньо реалізації євроатлантичного курсу України, в Державному бюджеті на 2006р. складає 204,6 млн. грн. – або 60 копійок на дорослого жителя країни людину на місяць (це – не враховуючи того, що 182,1 млн. грн. на миротворчу діяльність України компенсуються Секретаріатом ООН). Стандарт оборонних витрат НАТО (2% ВВП) – це сума для нормального забезпечення війська (мілітаризація коштує набагато більше – наприклад військові витрати Ізраїлю становлять до 10% ВВП). Розміри оборонних бюджетів України останніх років не перевищують 1,4% ВВП, що складає приблизно 50-60% мінімальних потреб Збройних Сил. Саме членство в НАТО передбачає внески його членів до бюджету Альянсу загалом на рівні 05-1,0% їх військових витрат. Якщо орієнтуватися на прогностичні розміри ВВП України у 2010р. (близько 940 млрд. грн.) і розмір оборонного бюджету у 2% ВВП, то річні витрати складуть максимум 190 млн. грн. Крім того, частина витрат з бюджету НАТО спрямовується на допомогу країнам-членам у модернізації збройних сил. У випадку з новими членами НАТО ця допомога перевищує їх власні внески до спільного бюджету ⁷ .
Вступ до НАТО призведе до скорочення та руйнування офіцерського корпусу Збройних Сил України	Руйнування офіцерського корпусу України відбувалося з початку набуття нею незалежності через те, що держава не спромоглася виділяти потрібні кошти на підготовку військ та соціальний захист військовослужбовців. Внаслідок цього, офіцерський корпус поступово втрачав навички з управління військами як у воєнний, так і в мирний час, його соціальний статус у суспільстві зазнав критичного зниження. Участь України в програмі НАТО "Партнерство заради миру" дає змогу брати участь у спільних навчаннях і забезпечувати професійну оперативну підготовку хоча б невеликої частини підрозділів та офіцерського корпусу. Участь у НАТО не передбачає особливих стандартів структури особового складу армій держав-членів Альянсу. Існують засади воєнного мистецтва та особливості країн, якими й визначається раціональне співвідношення бойових і допоміжних підрозділів збройних сил, офіцерського та рядового складу, старших і молодших офіцерів. Ці стандарти закладені в Державну програму розвитку Збройних Сил України на 2006-2011рр. і поступово реалізуються із врахуванням вимоги мінімізації втрати для особового складу. Сьогодні на руйнування офіцерського корпусу більшою мірою впливає недосконала державна політика у сфері соціального захисту військовослужбовців. Так, в очікуванні погіршення умов пенсійного забезпечення в бюджеті-2007 у Збройних Силах спостерігається масова подача офіцерами рапортів на звільнення.

Вступ до НАТО передбачає перехід на його стандарти озброєнь, на що в Україні не вистачить коштів	Забезпечення сумісності із силами Альянсу не вимагає повного переведення озброєнь Збройних Сил України на стандарти НАТО – це стосується переважно управлінських, комунікаційних, логістичних компонент. Наприклад, у східноєвропейських країнах - нових членах НАТО це тривалий час зберігатиметься зброя радянського виробництва. Практично, лише близько 15% озброєнь потребують спільної стандартизації. Українські підрозділи, що зараз беруть участь у спільних навчаннях з НАТО, вже перейшли на такі стандарти та довели свою сумісність із силами Альянсу. Нарощування кількості таких підрозділів буде поступовим. Інша справа, що для справжньої модернізації армії під сучасні світові стандарти та з огляду на існуючий стан озброєнь, Україна має витратити на розвиток військової техніки набагато більше, ніж передбачено чинним оборонним бюджетом – понад 2 млрд. грн. на рік лише на оновлення парку озброєнь⁹. Таких коштів Україна поки не має. Виходом може бути використання компенсаційних схем придбання озброєнь (офсети), що дають змогу повертати за рахунок постачальників кошти, витрачені на техніку, та спрямовувати їх на зміцнення власної виробничої бази. Перехід на нові стандарти (у т.ч. натовські) в Україні буде здійснюватися, оскільки це – найкращі світові стандарти. Але цей перехід здійснюватиметься поступово, мірою фінансових можливостей держави (одна з вимог до перспективних Збройних Сил України – мінімальне економічне навантаження на державу). <i>Довідково: перехід на стандарти НАТО вважається в Росії пріоритетним напрямом розвитку ОПК.</i>
ВСТУП ДО НАТО ПОГІРШИТЬ ВІДНОСИНИ З РОСІЄЮ	
Вступ України до НАТО призведе до порушення балансу сил у регіоні, що є неприйнятним для Росії, з точки зору її національних інтересів	Розширення НАТО на Схід є процесом поширення зони демократії, стабільності та безпеки. Посилання на дестабілізацію ситуації в нових членах НАТО (наприклад, в Угорщині) є не дуже коректними. "Дестабілізація" в них була нічим іншим, як проявом становлення молодих демократій, відстоюванням народом права волевиявлення. Відсутність серйозних дестабілізуючих чинників підтверджується стислими термінами врегулювання (без зовнішнього впливу) "політичних криз". Наближення до Росії зони безпеки (а не військової могутності НАТО) не суперечить її національним інтересам. Офіційна політика Росії спрямована на розширення та поглиблення партнерських відносин з НАТО. В цій сфері вона здійснює активну (активнішу за Україну) політику воєнно-політичного, воєнно-оперативного та військово-технічного співробітництва з НАТО. Рада Росія-НАТО розглядається окремими західними та російськими політиками як прообраз нової структури безпеки в євразійському регіоні. Вступ України до НАТО не суперечить, а навпаки – сприяє розширенню російсько-натовського партнерства по всіх напрямках.
Вступ до НАТО призведе до руйнування вітчизняного ОПК через розрив коопераційних зв'язків з Росією	З боку Росії, дійсно, лунають такі попередження. Але руйнування коопераційних зв'язків є політикою РФ, яка здійснюється з 1996р. з метою: - зниження залежності від поставок комплектуючих з країн СНД (номенклатура яких, за окремими оцінками, складає 22 тис. найменувань), та перехід на замкнені цикли виробництва озброєнь; - збільшення робочих місць у вітчизняному ОПК; - переходу на випуск нових озброєнь та орієнтації на кооперацію із західними партнерами, в т.ч. країнами НАТО. Кооперація України з Росією здійснюється за окремими, досить вузькими напрямками: космічні програми, розробка та виробництво авіаційних двигунів (де потенціал України є істотним), корабельне двигунобудування, радіоелектроніка, модернізація і ремонт існуючих озброєнь (через те, що Росія ще не готова ввести замкнуті цикли або через відсутність для цього ресурсів і довгострокових перспектив). Причому така кооперація дедалі більше скорочується або набуває вигляду економічної експансії в Україну російського капіталу в особі розвинутих (не без підтримки держави) компаній. Якщо руйнування українського ОПК й відбудеться, то через відсутність власної стратегії розвитку, небажання враховувати кон'юнктуру ринку та недосконалий менеджмент галузі та підприємств. Якщо українські підприємства ОПК будуть здатні працювати за кращими світовими стандартами, вони стануть бажаними партнерами і для західних, і для російських компаній.
Вступ до НАТО призведе до зростання цін на енергоносії	Ціновий тиск на Україну може здійснюватися через її енергозалежність від Росії (80% по нафті та 75% по газу) та відсутність захисних механізмів. Росія підвищила ціни на газ, за офіційними заявами, без прив'язки до вступу України в НАТО. Цінова політика Росії перетворюється на більш прагматичну та дедалі більше залежить від ринкових умов (хоча вплив політичного чинника не виключається). Якщо брати до уваги політичний чинник цінової політики Росії, то він може бути застосований і з будь-якого іншого приводу. Позбавлення залежності від російських енергоносіїв, тобто диверсифікація джерел їх постачання, є одним з пріоритетних напрямів забезпечення енергетичної безпеки України. Тому можливість "енергетичного" впливу Росії залежить знову ж від політики самої України.
ВСТУП ДО НАТО ВИРІШИТЬ УСІ ПРОБЛЕМИ В УКРАЇНІ	
Вступ до НАТО дасть змогу Україні вийти на європейський ринок озброєнь	У найближчій перспективі на такий сценарій можна не сподіватися з двох причин: - європейські держави (як і будь-які розсудливі держави) дбають передусім про власні робочі місця; - просування на високотехнологічні ринки можливе за умов високої конкурентоспроможності продукції, що для більшості українських підприємств є поки що недосяжним критерієм. Але в разі вступу до НАТО для вітчизняних підприємств ОПК існує можливість виходу на ринки інших держав у кооперації із західними або російськими партнерами. Успіх залежатиме від результатів удосконалення державних механізмів стимулювання діяльності оборонної промисловості та реструктуризації галузі та підприємств. Мірою набуття досвіду міжнародної кооперації відкривається шлях і для просування українських підприємств до певних сегментів європейського ринку озброєнь.
Вступ до НАТО призведе до зростання інвестицій, ВВП¹⁰, приходу новітніх технологій в ОПК	Така перспектива існує, але її реалізація не є "автоматичною". Зростання інвестиційних потоків до східноєвропейських країн відбулося на фоні дуже коротких проміжків часу між їх вступом до НАТО, а потім – до ЄС¹¹. Але вступ до НАТО став для них визначальним поштовхом для наступної інтеграції до ЄС. У випадку України на зростання інвестиційних потоків можна розраховувати за умов виконання нею завдань (що відповідають реалізації національних інтересів) Плану дій Україна НАТО (2002р.) та розроблених на його основі річних Цільових планів, пріоритетами яких є економічне та політичне оздоровлення України. Певним сигналом про покращання інвестиційного клімату в Україні могло б стати її приєднання до Плану набуття членства в НАТО. Вступ до НАТО відкриває шлях до залучення підприємств оборонної промисловості до проектів з розробки, виробництва та придбання озброєнь, приходу в Україну новітніх технологій. Але розраховувати на це можна за умов забезпечення привабливості для західних партнерів самих українських підприємств. Реалізація такої можливості потребує політичної волі, впровадження ефективного менеджменту, перегляду засад політики стосовно державної власності на стратегічно важливі підприємства та зосередження значних ресурсів на їх реструктуризацію, в т.ч. передприватизаційну підготовку.

¹ Сіболт Т. "Крупні збройні конфлікти", *Щорічник СІПРІ 2000: Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека*. Переклад з англійської/Стокгольмський міжнародний інститут дослідження миру, Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. — Київ, 2001, с.31-35.

² Силіна Т. "Міністр закордонних справ Сербії Вук Драшковиц: "Втручання НАТО на Балканах було необхідним, тільки воно дуже запізнилося". — Газета "Дзеркало тижня", 1 липня 2006р., <http://www.zn.kiev.ua>

³ Віхарт Ш. "Багатосторонній миротворчі операції у 2005р.", *Щорічник СІПРІ 2006: Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека*. Переклад з англійської/Стокгольмський міжнародний інститут дослідження миру, Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова (готується до видання).

⁴ Інформацію про миротворчу діяльність України див. на офіційному сайті Міністерства оборони України — <http://www.mil.gov.ua>.

⁵ Там само.

⁶ Внески держав-членів до СРН НАТО розподіляються зараз наступним чином: Іспанія – 26,5%, Франція – 20,5%, Німеччина – 13,5%, Велика Британія – 8,5%, Італія, Туреччина – по 7,0%, Греція, США – по 3,5%, Бельгія – 3,0%, Нідерланди – 2,5%, Норвегія – 2,0%, Данія – 1,2%, Чехія – 1,0%, Польща – 0,3%. Див.: Міжнародні відносини і євроатлантична інтеграція України: Підручник. – Київ, Національна академія оборони України, 2005, с.215.

⁷ Закон України "Про ратифікацію Угоди між державами-учасницями Північноатлантичного договору та іншими державами, які беруть участь у програмі "Партнерство заради миру", щодо статусу їх збройних сил та Додаткового протоколу до цієї Угоди" від 2 березня 2000р. Згідно з преамбулою цієї Угоди, "рішення посилає та приймає збройні сили залишається предметом окремих домовленостей між Державами-учасницями".

⁸ Наприклад, Чехія, чий внесок до бюджету НАТО складає близько \$16 млн., отримала від НАТО інвестицій в інфраструктуру в сумі \$120 млн. Див.: Інформаційні матеріали зовнішньої політики України у відносинах з НАТО. – <http://www.customs.gov.ua/repository/8907/НАТО.doc>.

⁹ Див.: Перехід до професійних Збройних Сил в Україні: проблеми та перспективи. Аналітична доповідь Центру Разумкова. – Національна безпека і оборона, 2002, №5, с.22-23.

¹⁰ На підтвердження цього аргументу наводяться дані про динаміку інвестицій та ВВП у країнах - нових членах НАТО. У 1997р. в економіку Польщі було інвестовано \$2,7 млрд., у 1998 – \$5 млрд., а у 1999р. (році вступу до НАТО) – вже \$8 млрд. Аналогічні показники були: в Чехії (1997р. – \$4 млрд., 1998р. – \$9,8 млрд., 1999р. – \$12,8 млрд.); в Угорщині (1997р. – \$6,2 млрд., 1999р. – \$10,2 млрд., 1999р. – \$14,5 млрд.); у Словаччині (1998р. – \$2,1 млрд, 1999р. – близько \$2,3 млрд., 2000р. – понад \$3,7 млрд.). Після вступу до НАТО іноземні інвестиції в економіку Болгарії у 2004р.зросли вдвічі, порівняно з 2003р.; у Румунії – на 141%. Див.: НАТОвський проект-2008. — *Defence=Express, ЦДКАР*, <http://www.defence-ua.com/rus/hotnews/?id=18032>.

¹¹ ВВП на душу населення, за паритетом купівельної спроможності, у 2005р. в Україні становив \$7 213, тоді як у Румунії – \$8 785, Болгарії – \$9 223, Польщі – \$12 994, Словаччині – \$16 041, Угорщині – \$16 823, Чехії – \$18 341. Джерело: *List of countries by GDP (PPP) per capita*. — http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_%28PPP%29_per_capita.

¹² Польща, Угорщина, Чехія вступили до НАТО у 1999р., а до ЄС – у 2004р.; для всіх інших східноєвропейських країн час вступу до НАТО та ЄС співпадає – 2004р.

Питання нормативно-правового визначення моделі національної безпеки в законодавстві України

У національному законодавстві України на сьогодні відсутні норми, що визначають нейтралітет (або неучасть у військових блоках) як засіб гарантування безпеки держави, або як форму її існування в системі міжнародних відносин. Помилковим є досить поширена в Україні та за її межами думка, що відповідні норми містяться в Основному Законі України. У жодному з положень Конституції ні прямо, ні опосередковано не йдеться про нейтралітет чи позаблоковість.

Згадка в преамбулі Конституції України про Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991р., в якому, своєю чергою, міститься положення про здійснення Декларації про державний суверенітет України, не свідчить про підтвердження наміру стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках. По-перше, мета посилання в Конституції на Акт – підтвердити положення Акту про те, що “віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України”. По-друге, навіть опосередкований зв’язок Конституції через Акт з Декларацією стосується винятково зазначених у ньому аспектів: незалежність, самостійність держави, неподільність і недоторканність її території.

Слова про “намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, що не бере участі у військових блоках” справді були записані в частині IX Декларації про державний суверенітет України, схваленої 16 липня 1990р. Верховною Радою УРСР.

У прикінцевих положеннях Декларації йшлося про те, що вона “є основою для нової Конституції, законів України і визначає позиції Республіки при укладанні міжнародних угод. Принципи Декларації про суверенітет України використовуються для укладання союзного договору”.

У Постанові Верховної Ради УРСР “Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України в сфері зовнішніх зносин” від 25 грудня 1990р. Раді Міністрів УРСР доручається “Розробити та подати протягом першого кварталу 1991р. на розгляд Верховної Ради Української РСР проекти законів, що мають регулювати зовнішньополітичні та зовнішньоекономічні зносини України”.

Цікавим є те, що в ухваленій 19 червня 1991р. Постановою Верховної Ради УРСР Концепції нової Конституції України йшлося про необхідність внесення до неї окремої глави 23 “Неучасть у військових блоках. Постійно нейтральний і без’ядерний статус”, у якій передбачалося конкретизувати відповідні положення Декларації про державний суверенітет України.

Проте, згадки про позаблоковість України в наступних правових актах немає. У схвалених Верховною Радою України 2 липня 1993р. “Основних напрямках зовнішньої політики України” не лише відсутнє посилання на Декларацію про державний суверенітет України, а й міститься досить чітка вказівка на необхідність її конкретизації в нових умовах, а фактично — іншого трактування положень Декларації про державний суверенітет України. В документі наголошується, що “через кардинальні зміни, що сталися після розпаду СРСР і визначили нинішнє геополітичне становище України, **проголошений нею свого часу намір стати в майбутньому нейтральною та позаблоковою державою має бути адаптованим до нових умов і не може вважатися перешкодою її повномасштабній участі в загальноєвропейських структурах безпеки**”.

Більше того, в Основних напрямках ідеться про пріоритетність створення загальноєвропейської структури безпеки на базі існуючих міжнародних інституцій, зокрема й НАТО, та про важливість “безпосереднього та повного членства України в такій структурі, що створює необхідні зовнішні гарантії її національної безпеки”.

Норми про нейтралітет чи позаблоковість відсутні не лише в чинній Конституції, а й у Законі України “Про основи національної безпеки України” від 19 червня 2003р. В цьому нормативно-правовому акті чітко визначено, що “**Основними напрямками державної політики з питань національної безпеки України є ... забезпечення повноправної участі України в загальноєвропейській та регіональних системах колективної безпеки, набуття членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору при збереженні добросусідських відносин і стратегічного партнерства з Російською Федерацією, іншими країнами Співдружності Незалежних Держав, а також з іншими державами світу**”.

Визначення моделі забезпечення національної безпеки в українському законодавстві

Нормативно-правові акти	Положення документів
Декларація “Про державний суверенітет України” від 16 липня 1990р.	“Українська РСР урочисто проголошує про свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох невід’ємних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї”.
“Основні напрями зовнішньої політики України” (Постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993р.)	“В умовах зникнення блокового протистояння в Європі пріоритетного значення набуває проблема створення загальноєвропейської структури безпеки на базі існуючих міжнародних інститутів, таких як НБСЄ, РПАС, НАТО, ЗЄС. Безпосереднє та повне членство України в такій структурі створюватиме необхідні зовнішні гарантії її національної безпеки. З огляду на кардинальні зміни, які відбулися після розпаду СРСР і які визначили сучасне геополітичне становище України, проголошений нею свого часу намір стати в майбутньому нейтральною та позаблоковою державою має бути адаптований до нових умов і не може вважатися перешкодою її повномасштабній участі у загальноєвропейській структурі безпеки ”.
Конституція України (Закон України від 28 червня 1996р.)	У жодному з положень Конституції ні прямо, ні опосередковано не йдеться про нейтралітет чи позаблоковість України.
“Про Рекомендації парламентських слухань про взаємовідносини та співробітництво України з НАТО” (Постанова Верховної Ради України від 21 листопада 2002р.)	“...Євроатлантична інтеграція України є суттєвим фактором зміцнення її національної безпеки, покликаним сприяти розвитку демократичних інститутів, громадянського суспільства, захисту прав і свобод людини, і, таким чином, відповідає життєво важливим інтересам Українського народу”. “Євроатлантична інтеграція України має на меті гарантувати її незалежність, територіальну цілісність, суспільний прогрес, запобігати виникненню нових загроз стабільності і безпеці на європейському континенті”. “Підтримати курс України на євроатлантичну інтеграцію, кінцевою метою якого є набуття повноправного членства в НАТО , та законодавчо закріпити відповідне положення”.
“Про основи національної безпеки України” (Закон України від 19 червня 2003р.)	“Основними напрямками державної політики з питань національної безпеки України є ... забезпечення повноправної участі України в загальноєвропейській та регіональних системах колективної безпеки, набуття членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору при збереженні добросусідських відносин і стратегічного партнерства з Російською Федерацією, іншими країнами Співдружності Незалежних Держав, а також з іншими державами світу ”.
“Про Рекомендації парламентських слухань “Зовнішня політика України як інструмент забезпечення національних інтересів держави: здобутки, реалії та перспективи” (Постанова Верховної Ради України від 19 лютого 2004р.)	“Поглиблення євроатлантичної інтеграції вимагатиме подальшого розвитку положень Хартії про особливе партнерство, реалізації Плану дій Україна-НАТО, відповідного поглиблення двосторонніх відносин з державами-членами НАТО з метою вступу в цю організацію ”.

ЄВРОАТЛАНТИЧНИЙ КУРС УКРАЇНИ: ПОЗИЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ І ДЕРЖАВНИХ ЛІДЕРІВ

Найближчі перспективи євроатлантичної інтеграції України чи вибору нею іншої моделі забезпечення національної безпеки та захисту національних інтересів великою мірою залежать від позицій державних владних інституцій: Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Ради національної безпеки і оборони України. З метою з'ясування цих позицій і представлення їх громадськості, Центр Разумкова звернувся до означених інституцій з проханням відповісти на питання стосовно відповідності євроатлантичного курсу країни її національним інтересам, можливих альтернатив названому курсу, а також причин поляризації суспільства з приводу можливого набуття Україною членства в Організації Північноатлантичного договору. Нижче наводяться отримані Центром відповіді¹.

**ДЛЯ УКРАЇНИ ЄДИНО ПРИЙНЯТНИМИ Є
ДЕМОКРАТИЧНІ ЦІННОСТІ, ПРИТАМАННІ КРАЇНАМ
ЄВРОАТЛАНТИЧНОГО РЕГІОНУ**

Роман Безсмертний,
голова фракції
Блоку "Наша Україна"
у Верховній Раді України

– Чи відповідає національним інтересам України вступ до НАТО, в чому полягають головні переваги та недоліки приєднання країни до Альянсу? Якою є, на Ваш погляд, альтернатива членству України в НАТО?

Стисла відповідь на це запитання безумовно є ствердною. Проте у самій проблемі є дві складові, суперечливі у своїй основі. Таким чином, обґрунтована відповідь потребує детальнішого звернення до цих двох складових. Я маю на увазі визначення національних інтересів і розуміння НАТО з точки зору України.

Перш за все, нам слід виокремити національні інтереси України як базові, системоутворюючі фактори, що визначають логіку існування України як незалежної держави й не піддаються перегляду залежно від політичної кон'юнктури. Насамперед, це збереження територіальної цілісності держави, її суверенітету,

зміцнення міжнародної та внутрішньої безпеки, гарантування базових прав і свобод громадян, забезпечення та зміцнення культурної самобутності української нації, утвердження й розвиток демократичних інститутів і процесів, формування ліберальної ринкової економіки і прозорих економічних відносин, створення дієвого механізму соціального захисту населення.

Навколо Організації Північноатлантичного договору сьогодні в Україні та світі точаться запеклі дискусії. Питання доцільності вступу нашої країни є надзвичайно політизованим та міфологізованим. Тому ми маємо чітко визначити, чим є Альянс і що може дати Україні членство в цій організації.

Перший незаперечний факт – НАТО в сучасних умовах глобалізованого світу є найкращою та найбільш розвиненою системою колективної безпеки. А відтак, вступ до Альянсу може забезпечити повною мірою дієвий механізм захисту державного суверенітету України. Безперечно, що це не слід розуміти як перекладання на чужі плечі власних проблем. Навпаки, це передбачає, наприклад, модернізацію військово-технічного потенціалу країни, професіоналізацію армії та високий рівень обороноздатності держави.

Іншим, не менш важливим показником є **необхідність відповідності країни-претендента високим політичним і соціально-економічним стандартам, викладеним у Вашингтонському Плані дій щодо членства в НАТО 1999р.** Такі вимоги стимулюють розвиток країн-претендентів, зокрема, на шляху запровадження соціально-економічних реформ та зміцнення інститутів демократії і громадянського суспільства. Заперечувати необхідність таких орієнтирів і практичних кроків на шляху їх запровадження – з точки зору здорового глузду – те саме, що не бажати якісних змін для власної країни та її громадян. Отже, НАТО – це високі стандарти. Для їх досягнення Україні необхідно

¹ Відповіді наведені в алфавітному порядку, згідно з прізвищами авторів.

Листи з проханням про відповіді були направлені також на ім'я Президента України В.Ющенка, Прем'єр-міністра України В.Януковича, Голови Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони А.Кінаха, Голови депутатської фракції Партії регіонів у Верховній Раді України Р.Богатирьової. Відповіді від цих осіб не надійшли.

пройти шляхом кардинальних реформ. Їх стратегію і тактику визначає План дій щодо членства в НАТО. Цей документ розробляється в цілому самою країною-претендентом, тобто Україна сама має розробити план необхідних заходів і визначити строки та методи їх виконання.

Ми добре знаємо, що саме зростання соціально-економічних показників життя до рівня високо-розвинених держав – було і є найбільшим прагненням громадян України, незалежно від регіону проживання і політичних поглядів. Маємо сказати чесно – українські громадяни стомилися жити так, як живуть уже 15 років. **Вступ до НАТО – найбільш реальний і оптимальний шлях до високих стандартів життя людини, розвитку суспільства та економіки.** Приєднуючись до НАТО, українська держава тим самим визнає, що бере на себе зобов'язання перед власними громадянами і міжнародною спільнотою дотримуватися відповідних стандартів, соціальних та економічних зобов'язань.

Противники вступу України до НАТО, традиційно спираючись на радянські стереотипи, постійно підкреслюють військову складову блоку, не беручи до уваги, що НАТО насамперед є політичним клубом розвинутих держав. Вхідження до нього гарантуватиме Україні міжнародний авторитет, подальше утвердження та зміцнення демократичних інститутів. Окрім того, на прикладі країн Східної Європи, ми бачимо, що членство в НАТО є однією з передумов (і сприятливим чинником) майбутньої європейської інтеграції, зокрема членства в ЄС.

Таким чином, на сьогоднішній день вступ нашої країни до НАТО забезпечить її суверенітет та безпеку, сприятиме структурним реформам у суспільстві та запровадженню високих стандартів, дасть поштовх до подальшої євроінтеграції. **Отже, в цілому вступ України в НАТО відповідає українським національним інтересам.**

Чи існують альтернативи НАТО? Зараз багато хто говорить про нейтральний статус України, який начебто дозволить уникнути багатьох зовнішніх загроз. Проте історія доводить протилежне – нейтральний статус Бельгії та Нідерландів не гарантував їм захисту від нападу німецьких військ під час Першої світової війни. Так і для України нейтральний статус у сучасних умовах, на жаль, не гарантує політичної, економічної, енергетичної, а загалом державної незалежності. Ми можемо згадати сумні уроки “газових” і “торговельних” непорозумінь з Російською Федерацією. Необхідно чітко усвідомлювати, що тільки приєднання до одного з потужних союзів гарантуватиме захист держави в сукупності всіх складових.

Іншою альтернативою називають приєднання до Ташкентського договору про колективну безпеку. Зокрема, від нашого південно-східного політикуму дуже часто доводиться чути про необхідність приєднання України до Ташкентського договору, лідером якого фактично є Російська Федерація.

Розглядаючи цей варіант, варто наголосити на такому факті – Ташкентський договір здатний гарантувати безпеку держави, тоді як НАТО гарантує безпеку не лише державі, а й системно дбає про правовий, соціальний статус громадянина, демократичний розвиток суспільства. Ташкентський договір – це насправді гарантія захисту державної влади (режиму, окремої провладної політичної сили), що цілком

відповідає традиціям азіатського авторитаризму. Водночас НАТО – це гарантія захисту суспільства, громадянина та держави.

Та найбільша різниця між Ташкентським договором і НАТО полягає у ставленні до власних громадян. НАТО, як і ЄС – унеможливають застосування збройних сил проти власного населення. Водночас приклади країн-учасниць Ташкентського договору (дії Росії в Чечні, ситуація в Киргизії та особливо в Узбекистані) доводять, що такі дії влади проти цивільного населення є цілком виправданими для провладних еліт цих країн. **Ці дві організації сьогодні уособлюють дві різні політичні культури, дві різні світоглядні традиції. Безумовно, що Україні слід обирати європейську модель.** Нам треба повертатися до Європи. Це природно, очікувано і вкрай необхідно для нас з вами.

Приєднуючись до тієї чи іншої військово-політичної системи союзних країн, ми, закономірно, маємо поділяти їхні фундаментальні цінності. Для України єдино прийнятними є демократичні цінності, притаманні країнам євроатлантичного регіону. Іншими словами, це передбачає дотримання нашої країною таких пріоритетів, як свобода слова, верховенство права, проведення чесних і прозорих виборів, незалежність судової системи, боротьба з корупцією, цивільний контроль над Збройними силами, створення конкурентноспроможного середовища для розвитку приватної ініціативи як запоруки добробуту.

– Якими є, на Вашу думку, реальні причини, поляризації суспільства з питань можливого вступу України до НАТО?

Говорячи про першу причину, слід згадати, що понад 50 років в Радянському Союзі системно та цілеспрямовано формувався стереотип НАТО як “агресивного військового блоку”, якому приписувались майже всі відомі недоліки тих часів, починаючи з відродження нацизму і закінчуючи режимом апартеїду в ПАР. За таких умов оцінка НАТО була однозначною. На жаль, у більшості громадян України, особливо старшого покоління, подібні стереотипи є міцно вкоріненими.

Другою причиною можна назвати банальну необізнаність населення про сутність Альянсу та реальний стан справ. Як можна побачити з численних соціологічних опитувань, більшість громадян не володіють достатньою та адекватною інформацією щодо НАТО. У цьому випадку необхідно впроваджувати цілісну окрему освітньо-інформаційну програму для роз'яснення переваги членства України в НАТО. Наша партія буде плідно працювати в цьому напрямі.

Зараз у нашому суспільстві розгортається дискусія навколо доцільності вступу України в НАТО. Ця дискусія впливає здебільшого з попередніх двох причин. Але крім того, слід виразно розуміти, що спекулювання на цій темі є важливим елементом політичної ідентичності певних політичних сил в Україні. Реально розуміючи переваги вступу України в НАТО, вони не можуть собі дозволити поставити під сумнів послідовність своєї позиції в цьому питанні, адже це кардинально впливає на їхню політичну ідентичність, а отже загрожує зниженням рейтингу. Тому за безпосередньою участю таких політиків утворюється штучна поляризація суспільної думки в умовах викривленого сприйняття суті проблеми. Ситуація погіршується систематичним впливом Росії, яка зацікавлена у формуванні негативного ставлення української громадськості до НАТО.

Але зрушення в суспільній свідомості щодо необхідності вступу України в НАТО за останні 10 років настільки вражаючі, що я особисто бачу розв'язання цієї проблеми в оптимістичному ключі.

– Якими є, на Ваш погляд, головні умови та терміни набуття Україною членства в НАТО або реалізації запропонованої Вами альтернативи?

Про чіткі терміни набуття Україною членства в НАТО можна говорити лише після того, як наша держава приєднається до Плану дій щодо набуття членства в НАТО. Я переконаний, що це одне з найбільш стратегічних завдань, які стояли перед нашою державою за останні роки.

На жаль, відсутність політичної відповідальності серед українських політиків, не дозволила зробити це сьогодні. Я маю на увазі брюссельський візит Прем'єр-міністра України Віктора Януковича. Не виконання попередніх домовленостей на цьому етапі гальмує весь процес.

Проте я особисто вважаю, що ситуацію можна було б вирівняти шляхом проведення засідання Ради національної безпеки і оборони. Цей конституційний орган може прийняти відповідне рішення і розпочати інтенсивний діалог з приводу підписання Плану дій.

ТРЕБА ДУМАТИ ПРО ВИБІР ШЛЯХУ

Іван Бокий,
заступник голови фракції
Соціалістичної партії України
у Верховній Раді України

– Чи відповідає національним інтересам України вступ до НАТО, в чому полягають головні переваги та недоліки приєднання країни до Альянсу? Якою є, на Ваш погляд, альтернатива членству України в НАТО?

Головним національним інтересом є облаштування України саме на європейських засадах: політичних,

економічних, інтелектуальних, соціальних. Тут присутність чи не присутність в НАТО не є визначальним фактором. Мене дивує сама зацикленість на питанні: треба чи не треба вступати до НАТО? За результатами багатьох соціологічних опитувань, це питання стоїть приблизно в кінці другої десятки проблем, які хвилюють громадян України. Можна говорити про те, що наше населення несвідоме, не бачить реальної ситуації у світі, в Європі. Але думаю, що це не так. Людей хвилюють інші речі: як вони живуть сьогодні і якими є перспективи їхнього життя.

З іншого боку, НАТО як воєнно-політичний союз – це реальність сьогодення і будні життя Європи. НАТО є впливовим фактором у політичному житті планети, таким, скажімо, як ООН, ЄС. Власне кажучи, це мабуть та трійця, яка визначає сьогодні ритм політично-економічного життя планети. Тому ігнорувати НАТО було б так само нерозумно, як і заціклюватися на тому, вступати до нього чи не вступати.

Для України сьогодні актуальним є розвивати співробітництво з Північноатлантичним альянсом в рамках Хартії про особливе партнерство 1997 року. Це вже виправдало себе і дає для України досить широкі перспективи. Ефективність показали і спільні навчання, і використання нашої транспортної авіації в перевезенні вантажів для НАТО. Треба розуміти, що партнерство з НАТО допомагає зміцнювати наші політичні позиції, реформувати збройні сили.

У питанні Україна–НАТО головним є прилучення до тих демократичних стандартів, які властиві країнам-членам НАТО і, до яких, очевидно, треба прагнути і нам, розуміючи, що за нас цього ніхто не зробить.

Переваги вступу до НАТО передусім полягають у тому, що країни, які є членами НАТО, мають, так би мовити, політичний дах, і світовий капітал охоче вкладає свої інвестиції в розвиток саме цих країн. Але при цьому треба мати на увазі, що Україна для інвестицій іноземного капіталу не дуже приваблива з суто кліматичного погляду. Тому що, скажімо, такі країни як Китай чи взагалі Східна Азія більш сприятливі для вкладення капіталу, тому що там дешевша робоча сила і там немає 30% кліматичної поправки, як в Україні, і яка ще більша у таких країнах як Росія та інші. Тому нам у цьому плані ще потрібно подумати, який капітал нам приваблювати для інвестицій – західний чи російський.

Недолік вступу до НАТО – один, і сьогодні він досить вагомий. Україна, вступаючи в НАТО, неминує стає у конфронтацію до Росії, для якої неприйнятне просування НАТО. Росія вважає цей військово-політичний союз спрямованим проти себе. За умови, коли ми маємо ще недостатньо конкурентноздатну економіку, вступ звужить наші економічні можливості, можливості нашого ринку на східному напрямку. В даному випадку втрачати російський ринок для нас було б нерозумно.

– Якими є, на Вашу думку, реальні причини, поляризації суспільства з питань можливого вступу України до НАТО?

Поляризація суспільства зумовлена останніми виборчими кампаніями. Одні політичні сили наполягають на тому, що вступ до НАТО вирішує всі українські проблеми. Але це далеко не так. Політичні сили іншого напрямку розгортають кампанію проти НАТО як проти ворога.

Ці дві позиції, м'яко кажучи, не зовсім розумні. Сьогодні немає потреби лякати Північноатлантичним блоком будь-кого, бо крім того, що це військовий союз, із певною, звичайно, репутацією, це ще й політичний союз демократичних країн, які пройшли певну трансформацію, стали на шлях демократизації всіх сфер суспільного життя і подають приклад цивілізованого розв'язання багатьох соціально-економічних проблем. НАТО має багато програм, які сприяють, скажімо, вдосконаленню екологічної ситуації у світі, розвитку багатьох галузей науки, певні напрацювання щодо боротьби з тероризмом, ліквідації техногенних катастроф. Це вже не ворог, який був у роки холодної війни, а формування з новим людським обличчям, яке розв'язує не тільки військові проблеми. Отже, лякати ним недоцільно і нерозумно.

Для українського суспільства треба вибрати оптимальний шлях співробітництва із НАТО і не боятися використовувати ті можливості, які дає для України партнерство із Північноатлантичним блоком. Тому нагнітання поляризації в суспільстві тільки відволікає від розв'язання внутрішніх проблем. Взагалі поляризація суспільства на темі НАТО штучно підігривається радикальними політичними організаціями, такими як ПСПУ Н.Вітренко та деякими іншими лівими партіями.

– Якими є, на Ваш погляд, головні умови та терміни набуття Україною членства в НАТО або реалізації запропонованої Вами альтернативи?

Проблема НАТО для України – це проблема гарантій безпеки. Вступ до Альянсу цю проблему начебто розв'язав би. Але не можна безпеку розуміти лише у вузькому значенні цього слова: захист від можливого агресора. Безпека держави охоплює економічні, інтелектуальні, соціальні та інші питання. Тому треба добре подумати, яким шляхом іти. Класичний нейтралітет, наприклад, як у Швейцарії чи Швеції, для України сьогодні очевидно неможливий з багатьох причин: історичних, політичних, геополітичних. Тому треба думати: чи самостійно розвивати свої збройні сили, але це величезне навантаження на економіку країни, чи приєднуватися до інших військово-політичних союзів: є Ташкентський пакт, є інші організації, є серйозні плани ЄС створити європейську систему безпеки без атлантичної складової.

Україна має небагато часу для вирішення цього питання, але є певний запас часу для того, щоб вибрати шлях розвитку і забезпечення основ безпеки нашої держави. Це може бути і членство в НАТО. Але для цього потрібно пройти певний шлях: інформування населення, певний час для розвитку стосунків з нашими найближчими сусідами. У нас є великий північний сусід, для якого вступ України до НАТО є

неприйнятним. Але цей же великий північний сусід розвиває стосунки з НАТО набагато успішніше ніж ми. Сьогодні Росія по деяких питаннях фактично має право голосу у НАТО, не будучи його членом. Тому треба враховувати всі аспекти стосунків із сусідами, і з ЄС, і думати про вибір шляху. Але вирішувати це питання остаточно будуть громадяни України на референдумі, про що, як відомо, заявляла правляча коаліція. ■

НАШОЮ МЕТОЮ НА ШЛЯХУ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ Є ДОСЯГНЕННЯ В УКРАЇНІ ВИСОКИХ СТАНДАРТІВ ЖИТТЯ ТА ДОБРОБУТУ НАСЕЛЕННЯ

Віталій Гайдук,
секретар Ради національної
безпеки і оборони України

– Чи відповідає національним інтересам України вступ до НАТО, в чому полягають головні переваги та недоліки приєднання країни до Альянсу? Якою є, на Ваш погляд, альтернатива членству України в НАТО?

На мою думку, Україна повинна бути зацікавлена у поглибленні свого співробітництва з НАТО. Це очевидний факт: у результаті активізації співпраці з Альянсом наша країна отримала б можливість розвивати взаємовигідні відносини з найпотужнішим у світі політико-військовим об'єднанням держав, яке реалізує принцип колективної безпеки і має вагомий, а інколи навіть вирішальний вплив на міжнародні процеси і події.

Важливо наголосити, що керівництво України підтримує доцільність такого зовнішньополітичного курсу й готове працювати над системним втіленням у життя його головних засад. Теза про необхідність поглиблення відносин Києва з Брюсселем міститься в Універсалі національної єдності, підписаному найбільш впливовими політичними силами України. В ньому йдеться про взаємовигідну співпрацю з НАТО відповідно до Закону України "Про основи національної безпеки України".

Що дає Україні реалізація такого сценарію? По-перше, наша країна могла б розраховувати на дієве знаряддя захисту власних національних інтересів: стабільності, територіальної цілісності, розвитку демократичних свобод. По-друге, інтеграція в НАТО дозволила б Україні користуватися механізмом колективної безпеки Альянсу. По-третє, Україна остаточно закріпила б свою прихильність до європейських цінностей.

У результаті євроатлантичної інтеграції, Україна змогла б ефективно забезпечувати свою економічну та енергетичну безпеку, створити сприятливі умови для вступу до європейських структур, посилити вплив на формування загальноєвропейської політики. Зокрема, це зміцнило б позиції України на шляху вступу до Європейського Союзу. Адже, як свідчить досвід інтеграції до ЄС

низки східноєвропейських держав, зв'язок інтеграційних процесів у сферах економіки та безпеки зумовлює певну взаємозалежність розширення НАТО та ЄС.

Повноправна участь нашої країни в Альянсі сприяла б поглибленню позитивних структурних трансформацій в українському суспільстві, зокрема, зміцненню демократії, утвердженню верховенства права, захисту прав людини та консолідації суспільства. Набувши членства в Альянсі, Україна має послідовно розбудовувати громадянське суспільство і правову державу згідно загальної філософії країн – членів НАТО.

До позитивних чинників вступу України до НАТО необхідно віднести скорочення загальних витрат на оборону. Крім того, ефективна реалізація зовнішньополітичного курсу офіційного Києва на євроатлантичну інтеграцію дозволила б нашій країні провести ґрунтовні реформи вітчизняного сектору безпеки, сприяла б досягненню ним високих світових показників. Зазначу, що ми вже маємо досить плідний досвід співпраці з Брюсселем у цій сфері. Так, Україна успішно завершила проведення Оборонного огляду, у процесі реалізації знаходиться здійснення Комплексного огляду сектора безпеки. Цей напрям співробітництва є дуже корисним для нашої держави, оскільки ефективна реорганізація сектора безпеки неодмінно спричинить прискорення реформування всіх інших сфер суспільного життя, продемонструє прихильність України принципам демократії, відкритості й прозорості в її зовнішній та внутрішній політиці.

Не варто забувати і про економічні наслідки інтеграції. Так, входження України до євроатлантичних структур безпеки сприятиме покращенню інвестиційної привабливості країни в очах міжнародного інвестора. Це підтверджують зростання іноземних інвестицій в Румунії та Польщі після вступу до НАТО. Як бачимо, говорити потрібно скоріше не про альтернативу вступу України до Альянсу, а про вироблення найбільш ефективних методів поглиблення співробітництва між Києвом та Брюсселем.

– Якими є, на Вашу думку, реальні причини, поляризації суспільства з питань можливого вступу України до НАТО?

У цьому питанні не потрібно шукати глибинного підтексту. Наявність нав'язаних ще радянською пропагандою негативних стереотипів та брак інформованості населення про цілі й напрями діяльності НАТО спричиняє здебільшого прохолодне ставлення до ідеї інтеграції України в євроатлантичні структури безпеки.

Не можна забувати і про те, що розширення Альянсу може стати проблемою для певних сил, які досі розглядають НАТО як потенційного супротивника. Для них вступ України до НАТО є неприйнятним сценарієм, оскільки він вимагатиме суттєвих фінансових і ресурсних витрат на зміцнення кордону з Альянсом. Виходячи з цього, зазначені сили зосереджують зусилля на проведенні відповідної пропагандистської кампанії, суттю якої є збереження старого уявлення про НАТО та нагнітання нового негативу. Ми обов'язково повинні враховувати цей чинник при виробленні національного консенсусу щодо необхідності інтеграції України в євроатлантичні структури безпеки.

Саме тому під час реалізації стратегічного курсу України на вступ до Організації Північноатлантичного договору надзвичайно важливого значення набуває активізація процесу поширення об'єктивної інформації про актуальні питання євроатлантичної інтеграції нашої держави та діяльність НАТО.

На сьогоднішній день існують затверджені ще у 2003р. три державні програми з інформування громадськості – з питань євроінтеграції, з євроатлантичної інтеграції на 2004-2007рр. та з підготовки фахівців у цих сферах. Крім того, численні громадські організації працюють на заповнення інформаційного вакууму щодо НАТО. Одним з важливих напрямів їх діяльності виступає розробка Національної інформаційної стратегії з питань євроатлантичної інтеграції України.

Водночас потрібно визнати – попереду у нас ще дуже багато роботи. Як свідчить аналіз соціологічних опитувань, рівень підтримки курсу на вступ до НАТО коливається в Україні в середньому на рівні 15–25%. Причому показник прихильників вказаного курсу серед молоді та експертів становить 70%. Серед старшого покоління він у 10 разів менший.

Для порівняння можна навести польський приклад: у 1991р. прихильників членства в НАТО нараховувалося 25%, а вже в 1995р. – більше 70%. Це свідчить про продуману інформаційну кампанію польського Уряду з активним залученням громадських організацій. Нашій державі слід використати цей досвід. Водночас, на моє глибоке переконання, він спрацює лише в тому випадку, якщо народ довірятиме владі, довірятиме курсу, якого дотримується Україна. Саме тому головним завданням на найближчі роки стане розробка ефективної довгострокової інформаційної кампанії. Що швидше вона почнеться, то швидше буде досягнуто загальнонаціональний консенсус з питання членства України в НАТО.

– Якими є, на Ваш погляд, головні умови та терміни набуття Україною членства в НАТО або реалізації запропонованої Вами альтернативи?

Членство в НАТО вимагає від держави відповідний певним критеріям: це економічна зрілість, засвідчення відданості цінностям, які є складовою європейської та євроатлантичної спільноти, готовність модернізувати збройні сили за спільними стандартами. Виходячи з цього, можна зробити висновок: тільки здійснення реальних і ґрунтовних реформ у всіх сферах суспільного життя дозволить нам в осяжній перспективі на дуже серйозному рівні підняти питання про вступ до Альянсу. Досягнення мети реформи сектору безпеки – реформування спецслужб, створення кримінальної юстиції та органів правопорядку, що мають функціонувати на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів – потребує кардинальних змін у діяльності сектору безпеки.

Однією з важливих складових досягнення відповідності критеріям членства в НАТО залишається необхідність формування максимально консолідованої позиції всіх політичних сил щодо питання євроатлантичної інтеграції України, максимально уникаючи політичних спекуляцій, що шкодить, у першу чергу, національним інтересам нашої держави.

Входження України до Організації Північноатлантичного договору не є для нас самоціллю. Процес інтеграції є своєрідним орієнтиром того, якою повинна бути справжня розвинута демократична держава. **Нашою метою на шляху євроатлантичної інтеграції насамперед є досягнення в Україні високих стандартів життя та добробуту населення.** Успішна реалізація цього завдання і стане тим фундаментом, на основі якого громадяни нашої країни прийматимуть рішення щодо доцільності вступу України до НАТО. ■

ВЕКТОРИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ СПРЯМОВАНІ ТУДИ, ДЕ Є ЇЇ ІНТЕРЕСИ

Олександр Мороз,
Голова Верховної Ради України

– Чи відповідає національним інтересам України вступ до НАТО, в чому полягають головні переваги та недоліки приєднання країни до Альянсу? Якою є, на Ваш погляд, альтернатива членству України в НАТО?

Позиція України виписана в Універсалі національної єдності. Там буквально йдеться про те, що ми – за розвиток взаємовигідного співробітництва з НАТО, виконання всіх передбачених законами і договорами процедур, а рішення щодо вступу до НАТО повинно вирішуватися на всеукраїнському референдумі.

Підкреслив би взаємовигідне співробітництво, логіка й обсяг якого ще не визначені. Очевидно, вони повинні бути викладені у новій угоді про поглиблене співробітництво з Альянсом. Це б усунуло нікому не потрібну дискусію про вектори нашої зовнішньої політики: вони спрямовані туди, де є інтереси України.

Щодо референдуму: його проведення сьогодні не має ніякого сенсу, адже відповідь наперед відома. Переважна більшість громадян проти вступу до НАТО. Заходи щодо поширення інформації про сутність сучасного НАТО, які вживаються сьогодні, корисні. Але навряд чи вони змінять ставлення громадян до цього питання, особливо, якщо пропаганду вестимуть політики, для яких вступ до НАТО є не стратегічною метою для України, а доказом власної прозахідної орієнтації.

Схоже на те, що в осяжній перспективі баланс підходів до цієї проблеми в країні не зміниться. Замість цієї малоперспективної дискусії варто було б зайнятися

створенням нової системи колективної безпеки у Європі, можливо, там знайшла б місце і видозмінена система НАТО, яка би не ділила європейський простір на “своїх” і “чужих”. Але це тема окремої дискусії.

– Якими є, на Вашу думку, реальні причини, поляризації суспільства з питань можливого вступу України до НАТО?

Перша причина – інерція суспільної думки, яка формувалася впродовж десятиліть. **Друга** – підозра щодо того, що під приводом розширення НАТО реалізується не простір миротворення, а відстоюються геополітичні інтереси однієї з держав. **Третя** – реальні помилки, зроблені НАТО під час недавніх подій у колишній Югославії, де вперше (і так невдало) НАТО вдалося до силових дій, наслідком яких були людські жертви. **Четверта** – надмірна агітація з боку окремих політиків, без конкретних аргументів на користь переваг і необхідності бути членом Альянсу. **П’ята** – приклад Австрії, Фінляндії, Швейцарії та інших процвітаючих країн, які досягли успіхів поза межами блоку.

– Якими є, на Ваш погляд, головні умови та терміни набуття Україною членства в НАТО або реалізації запропонованої Вами альтернативи?

Все залежить від політичної волі керівництва європейських держав. ■

НАЦІОНАЛЬНИМ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНИ ВІДПОВІДАЄ ЧЛЕНСТВО І В НАТО, І В ЄС

Григорій Немир,
заступник голови фракції
“Блок Юлії Тимошенко”
у Верховній Раді України

– Чи відповідає національним інтересам України вступ до НАТО, в чому полягають головні переваги та недоліки приєднання країни до Альянсу? Якою є, на Ваш погляд, альтернатива членству України в НАТО?

Помаранчева революція не була вибором між Заходом і Росією – це був вибір між авторитаризмом і демократією. Ступивши на шлях європейської і євроатлантичної інтеграції, Україна зробила вибір на користь демократичних цінностей і солідарності, ринкової економіки, поваги до прав людини та верховенства права. **Саме тому національним інтересам України відповідає як членство в Європейському Союзі, так і вступ до Організації Північноатлантичного договору.**

Майбутнє членство в НАТО означає приєднання до найбільш успішного в історії оборонного союзу, і дозволить, за умови успішної трансформації, ефективно відповідати на нові загрози безпеці у XXI столітті.

Внутрішні реформи, які має здійснити Україна у процесі євроатлантичної інтеграції, мають не менше

значення, ніж їх кінцева інституційна мета. Нова якість управління, збільшення прозорості та зменшення бюрократичного ярма для бізнесу, реформи в Уряді для посилення його підзвітності та ефективності, стимулювання економічного зростання, дотримання міжнародних стандартів для заохочення інвестицій, незалежність судів, зменшення корупційних механізмів, глибока реформа сектору безпеки – все це кроки, що відповідають інтересам всіх громадян України, як на Сході так і на Заході країни.

– Якими є, на Вашу думку, реальні причини, поляризації суспільства з питань можливого вступу України до НАТО? Якими є, на Ваш погляд, головні умови та терміни набуття Україною членства в НАТО або реалізації запропонованої Вами альтернативи?

Існує три головні причини поляризації суспільства з питань можливого вступу України до НАТО: 1) стереотипи “холодної війни” та біполярного світу, обгорнуті в ментальність *homo sovieticus*; 2) брак розуміння зв’язку між внутрішніми і зовнішніми аспектами євроатлантичної інтеграції з боку політичного класу і 3) відсутність широкої поінформованої публічної дискусії в суспільстві.

Треба окремо сказати про контрпродуктивні спроби протиставити інтеграцію України до НАТО і добрі відносини з Російською Федерацією. Ми вважаємо, що цілі європейської, євроатлантичної інтеграції і стратегічне партнерство з Росією не суперечать, а доповнюють одне одного. Більше того, відносини з Росією є занадто важливими для безпеки і добробуту всіх нас, щоб розвивати їх безсистемно, як це було в минулому і залишається зараз. **Саме тому в їх основі мають бути ті самі принципи прозорості, верховенства права та поваги до зовнішньополітичного вибору сусідів, що сповідаються в демократичній євроатлантичній спільноті.** ■

ВСТУП ДО НАТО ПОТРІБЕН ДЛЯ ЗАХИСТУ ДЕМОКРАТИЧНИХ НАДБАНЬ

Леонід Поляков,
перший заступник
міністра оборони України

– Чи відповідає національним інтересам України вступ до НАТО, в чому полягають головні переваги та недоліки приєднання країни до Альянсу? Якою є, на Ваш погляд, альтернатива членству України в НАТО?

У Північноатлантичному (Вашингтонському) договорі зазначено, що він укладається з метою захисту країн євроатлантичного регіону від агресії, посягань на демократичні надбання, свободу людини та верховенство права – непорушні цінності суспільств цих

країн. Україна рухається саме до цих цінностей. І якщо ми вважаємо за необхідне захищати цей рух, то вступ до НАТО відповідає інтересам України.

Хотів би підкреслити – курс євроатлантичної інтеграції визначається інтересами України. Природа Північноатлантичного альянсу відповідає цим інтересам. НАТО є політичною організацією демократичних, суверенних країн, які домовилися створити військові структури для забезпечення своєї безпеки. У керівному органі Альянсу – Північноатлантичній Раді – усі учасники блоку рівні між собою. Цей орган відповідає за формування спільної політики держав-членів, а не політики кожної з них – рішення з цих питань залишаються в компетенції суверенних держав. Членство України в такому союзі дає їй змогу брати участь у формуванні політики регіональної безпеки та у заходах з виконання цієї політики, тобто спільних навчань, операціях тощо. При цьому, ніхто не може примусити Україну робити кроки, які вона вважає недоцільними.

У нашому випадку сам процес набуття членства в НАТО є стимулом внутрішніх політичних та соціально-економічних реформ. Похідними участі в такому союзі могли б стати і зростання обсягів інвестицій, і залучення наших підприємств до спільних проєктів, а головне – більша довіра та відкритий шлях до поглиблення взаємовідносин з Європейським Союзом з наступним членством у ньому.

Прикладів цьому багато. Наші східноєвропейські сусіди пройшли цей шлях, скориставшись значними перевагами членства в НАТО. Сплачуючи до бюджету Альянсу 0,5–1,0% власних військових витрат, вони отримали значно більші суми на модернізацію збройних сил, розвиток інфраструктури, збільшення робочих місць. Завдяки отриманню компенсацій, кредитів на закупівлю озброєнь, Польща, наприклад, має змогу прискореними темпами модернізувати армію та зміцнювати вітчизняну оборонну промисловість. Для України ці питання є чи не найбільш важливими.

Завдяки участі в Північноатлантичному альянсі, відповідно до Вашингтонського договору, Україна отримає гарантії забезпечення державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів. Відтак, у майбутньому Україна не буде об’єктом територіальних претензій.

Найчастіше ризиками, пов’язаними зі вступом України до НАТО, називають руйнування її Збройних Сил та оборонно-промислового комплексу. Такі ризики більш імовірні не внаслідок вступу до Альянсу, а через намагання обрати іншу модель безпеки країни. Якщо, наприклад, зараз прийняти концепцію нейтралітету України, то у Збройних Силах доведеться не лише зупинити процес професіоналізації, який підтримує більшість громадян, а повернути його назад – до призовної армії та масового мобілізаційного резерву. Цього Україна не витримає, з огляду на демографічну ситуацію, стан оборонної промисловості та обсяги фінансування оборонного сектору. Що стосується витрат України, пов’язаних з євроатлантичною інтеграцією, то вони вимірюються не десятками мільярдів доларів, як стверджують окремі українські політики, а мільйонами гривень – у 2005р. ці витрати склали близько 204 млн. грн. або 60 копійок на місяць на дорослу особу. Якщо вітчизняна оборонна промисловість зупиниться на розширенні кооперації з Росією щодо

виробництва озброєнь радянських часів, то це – відкладання кризи на певний час, поки зберігається попит на такі озброєння. У виробництві нових озброєнь Росія сама зацікавлена у першу чергу в кооперації із країнами – членами НАТО, а не з Україною. Стосунки з Росією – окрема тема. І НАТО, і тим більш Україна зацікавлені у збереженні взаємовигідних відносин зі східним сусідом.

– Якими є, на Вашу думку, реальні причини, поляризації суспільства з питань можливого вступу України до НАТО?

Однією з найважливіших причин я б назвав відсутність у населення повної та достовірної інформації стосовно того, що таке НАТО. Більшість українських громадян не мають правдивого уявлення про те, чим сьогодні є Північноатлантичний альянс, чим він займається. Згідно з результатами соціологічного опитування, проведеного Центром Разумкова у вересні 2006р., 51% опитаних визнають свою поінформованість про НАТО низькою або відповідають, що взагалі нічого не знають про Альянс. Другою причиною є стереотипи, штучно внесені до свідомості наших громадян, насамперед – старшого покоління. Коли я служив у Радянській Армії, нас постійно переконували в тому, що НАТО – це ворог. Тоді це ґрунтувалося на воєнно-політичному протистоянні двох світових систем. Світ змінився, а стереотипи та прихильники старої ідеології залишилися.

Українські опоненти вступу до НАТО говорять, наприклад, що після вступу до НАТО на території нашої держави будуть розміщені іноземні військові бази чи ядерна зброя Північноатлантичного альянсу. Або про те, що Україна ніби-то буде зобов'язана брати участь у всіх без винятку операціях НАТО. При цьому не наводиться жодних вагомих аргументів – вони й не можуть наводитися через їх відсутність. Така ситуація є наслідком використання теми НАТО в політичній боротьбі. Чого варті заклики стосовно референдуму щодо вступу України до НАТО, коли навіть його прихильники визнають незадовільну інформованість населення з цього питання?

– Якими є, на Ваш погляд, головні умови та терміни набуття Україною членства в НАТО або реалізації запропонованої Вами альтернативи?

Існує три головні причини поляризації суспільства. Законодавством України чітко визначений її курс на вступ до Північноатлантичного альянсу. Це зафіксовано в документах найвищого рівня – в Законі “Про основи національної безпеки України”, в Указах Президента, у Воєнній доктрині та рішеннях Уряду. Якщо говорити про можливі терміни вступу України до Альянсу, то сьогодні назвати їх точно не може ніхто, оскільки це залежить від готовності як України, так і НАТО, від розвитку подій на міжнародній арені. За оцінками Міністерства оборони, на це можна розраховувати на рубежі 2010р. **Можливість для України не втрачена, але для досягнення такої мети потрібні конкретні кроки з переконання людей у перспективності цього курсу.** Потрібні відчутні результати просування України шляхом економічних і соціальних реформ та об'єктивне інформування громадян про діяльність Альянсу. Збройні Сили України можуть відігравати важливу роль в інформуванні громадян про НАТО. Адже армія – це державна труктура, якій протягом багатьох років найбільшою мірою довіряє суспільство. ■

РОЛЬ НАТОВСЬКОГО БУФЕРА УКРАЇНЕ НІ К ЧЕМУ

Петро Симоненко,
голова фракції
Комуністичної партії України
у Верховній Раді України

– Чи відповідає національним інтересам України вступ до НАТО, в чому полягають головні переваги та недоліки приєднання країни до Альянсу? Якою є, на Ваш погляд, альтернатива членству України в НАТО?

Вхождение в НАТО не соответствует национальным интересам Украины. Очевидно, что роль натовского буфера – а именно эта роль отводится Украине в Альянсе – между “цивилизованной” Европой и “дикой” Азией (читай Россией), разрушает социокультурное славянское пространство, превращает нашу страну в зону повышенного террористического риска. **Совершенно очевидно, что подобная перспектива Украине ни к чему.**

Отношение нашего народа к участию в военных блоках прямо отражено в Декларации о государственном суверенитете и подтверждено результатами всеукраинского референдума 1991 года. Люди высказались за внеблоковый статус Украины. За прошедшие 15 лет эта точка зрения не претерпела изменений, разве что количество сторонников НАТО еще более сократилось.

Поражает не близорукость пропрезидентской команды и адептов Североатлантического альянса в оценке натовских перспектив Украины, а безответственный и сознательный обман относительно преимуществ участия в этом Альянсе. Чего стоят, например, лживые заявления украинского (я бы назвал его антиукраинским) МИДа о том, что вступление Украины в ЕС прямо зависит от вступления в НАТО. О том, что участие Украины в НАТО приведет якобы к сокращению государственных расходов на вооружение. Сегодня расходы государства на оборону составляют 1,5–1,6 % ВВП. А для членов НАТО определен минимум таких затрат на уровне не ниже 2%. **Очевидно: вступи Украина в Альянс, она вынуждена будет увеличить затраты на военные нужды и сократить и без того убогую социальную поддержку малозащищенных слоев населения: пенсионеров, учащихся, инвалидов, многодетных семей и т. д.** У нас, к сожалению, малообеспеченные составляют большую часть населения.

Не соответствуют действительности и заявления сторонников североатлантической интеграции о существенном расширении рынков сбыта военной техники украинского производства. Все произойдет с точностью до наоборот. Военно-промышленный комплекс стран “золотого миллиарда” использует Украину для расширения рынка сбыта производства своей военной техники и вооружения.

Пример Польши. В свое время НАТО предоставило ей большой кредит при условии закупки американских истребителей Ф-16. Иными словами, выделили средства на оплату военной техники собственного производства, обеспечили военный заказ натовским предприятиям-производителям и посадили польских налогоплательщиков на долговую "иглу". Это реалии. **Так что и тут Украина не только не получит никаких преимуществ, а напротив, – уничтожит отечественный ВПК.** А ведь ВПК – это не только производство военной техники и оружия. Это научная школа, это высокие технологии, это десятки тысяч рабочих мест, это людские судьбы, в конце концов. Теперь, что касается обеспечения обороноспособности. Не может страна обеспечить свою безопасность, если будет кормить не свою армию, а чужую.

Я уже не говорю о так называемой демократии "по-американски", которую "огнем и мечом" насаждают натовские вооруженные формирования по всему миру. Или Югославия, Ирак, Афганистан, ковровые бомбардировки гражданских кварталов снарядами с обедненным ураном – это не НАТО? Неужели мы хотим такой демократии?

Как гражданин, как коммунист, как патриот своего народа я выступаю против вступления Украины в НАТО. **В тоже время, я убежден, что самым демократичным и самым правильным способом расставить точки над "і" будет проведение всеукраинского референдума по вопросу вступления Украины в НАТО.**

– Якими є, на Вашу думку, реальні причини, поляризації суспільства з питань можливого вступу України до НАТО?

На самом деле, никакой поляризации общества по данной проблеме не существует. Все без исключения социологические исследования и опросы общественного мнения, независимо от того, кто их проводил, свидетельствуют о непринятии, образно говоря, "конституционным большинством" граждан Украины идеи вступления в НАТО.

Но есть поляризация действий определенных политических сил, в первую очередь, националистических (хотя правильнее было бы именовать их национал-коллорабационистскими), представленных во властных структурах, и отношении к этому вопросу простых людей. Истоки такой поляризации следует искать в "эпохе Кучмы". Именно тогда, напомним, демонстративно был взят курс на форсированное сотрудничество с США. Летом 1997 года Украина подписывает Хартию об особом партнерстве с НАТО и официально декларирует свое желание вступить в Альянс. Все это, заметим, происходит на фоне планомерного уничтожения боеспособности украинской армии. К началу 1999 года, то есть через полтора года после подписания Хартии, Украина полностью лишается стратегической авиации, теряет флот, отказывается от модернизации всех видов сухопутных вооружений. Параллельно, по инициативе США кучмовское политическое руководство (в том числе и тогдашний премьер Ющенко, вице-премьер Тимошенко и иже с ними) проводит курс на конфронтацию с Россией. Как пример – создание ГУАМ (до выхода из этой организации Узбекистана – ГУУАМ), структуры, стратегической задачей которой является не конструктивное сотрудничество, а формирование антироссийских настроений в странах-участницах и подготовка к вступлению в НАТО.

Сегодня взятый при Кучме курс на поглощение Украины натовскими структурами, активно продолжает Президент Ющенко. Но несмотря на все усилия президентской команды, доверие населения Украины к этой организации сократилось за последние годы в полтора раза. По разным оценкам, до 10-15%.

Резкое сокращение сторонников вступления Украины в НАТО – это не следствие "маховика" советской пропаганды, как заявляют национал-коллорабационисты. **Это результат неумолимо растущей агрессивности НАТО и его лидера США, это осознание "типичности" политического курса на интеграцию в структуры Североатлантического альянса.** Люди не воспринимают НАТО как гаранта безопасности, а наоборот – как источник угрозы миру и стабильности.

– Якими є, на Ваш погляд, головні умови та терміни набуття Україною членства в НАТО або реалізації запропонованої Вами альтернативи?

Единственное условие – это воля народа. Кстати, необходимость проведения всеукраинского референдума по этому вопросу зафиксирована в Универсале национального единства, на который так любят ссылаться Президент и его окружение.

Что касается сроков, то Компартия настаивает на незамедлительной подготовке и проведении референдума, а также принятия по его результатам (а я убежден, что здравый смысл восторжествует) закона о внеблоковом статусе Украины с последующим его закреплением в Конституции.

Что касается альтернативы НАТО, то считаю что вероятной альтернативой может быть (после проведения соответствующих переговоров и получения необходимых международных гарантий) объявление Украиной нейтралитета.

Я и мои товарищи по партии – сторонники формирования не военно-политических, а политико-экономических союзов. Сегодня необходимо сосредоточить усилия на восстановлении промышленных и культурных связей с постсоветскими государствами, формировании ЕЭП, интенсификации сотрудничества в рамках Евразийского экономического союза. Необходимо сосредоточить усилия на сохранении духовности и развитии славянской культуры, как основы украинской государственности.

В то же время, я не исключаю и вариант создания Европейской системы коллективной безопасности, где Украина вполне может выступить в качестве равноправного соучредителя со всеми вытекающими отсюда преимуществами. Безусловно, европейские партнеры США по Альянсу (а это, в первую очередь, страны так называемой "старой Европы") сегодня обеспокоены стремлением американцев к тотальному доминированию как в самом НАТО, так и на мировой арене. Это стремление, что прекрасно понимают в ЕС, ведет к геополитической дестабилизации, грозящей этническими и религиозными потрясениями, перед которыми недавние столкновения во Франции покажутся цветочками.

В заключение еще раз подчеркну: курс на втягивание Украины в НАТО, проводимый Президентом и его сторонниками – это угроза миру и безопасности в Украине, это угроза ликвидации нашего суверенного государства. ■

**РІВНОЦІННОЇ ЗАМІНИ ВСТУПУ УКРАЇНИ
ДО НАТО НЕ ІСНУЄ**

Борис Тарасюк,
міністр закордонних
справ України

– Чи відповідає національним інтересам України вступ до НАТО, в чому полягають головні переваги та недоліки приєднання країни до Альянсу? Якою є, на Ваш погляд, альтернатива членству України в НАТО?

Визначений чинним законодавством України зовнішньополітичний курс на набуття членства в НАТО розроблявся саме з метою захисту та просування національних інтересів. Реалізація політики євроатлантичної інтеграції стимулювала проведення глибоких реформ у всіх сферах внутрішнього життя нашої держави – політичній, економічній, безпековій, оборонній, правовій, соціальній. Ці реформи спрямовані на впровадження стандартів функціонування держави, які існують у розвинутих демократіях Європи та Північної Америки, і я переконаний, що в Україні знайдеться небагато людей, які виступали б проти цього. Тому не може бути жодних сумнівів у тому, що процес підготовки до членства в НАТО та, зрештою, власне приєднання до Альянсу цілком і повністю відповідають національним інтересам України.

Що стосується переваг членства України в Альянсі, то їх можна умовно розділити за трьома напрямками: політичного, економічного та безпекового характеру.

З політичної точки зору, вже у процесі підготовки до членства в НАТО Україна здійснює глибокі внутрішні політичні та соціально-економічні реформи. Завдяки цьому, ми наближаємося до високих стандартів у всіх сферах суспільно-політичного життя, які є нормою в країнах-членах НАТО, розбудовуємо з ними міцніші зв'язки, підвищуємо свій міжнародний авторитет. Окрім того, в разі набуття членства в НАТО Україна зможе безпосередньо впливати на формулювання рішень з питань європейської та євроатлантичної безпеки, які стосуються інтересів нашої держави, – адже всі без винятку рішення в НАТО приймаються консенсусом.

Якщо говорити про економічні переваги, то не підлягають сумніву перспективи суттєвого покращення інвестиційної привабливості України. Потенційні інвестори завжди шукають можливості для вкладання грошей туди, де ситуація стабільна, безпека гарантована, а ризики низькі. Членство в НАТО надає саме такі гарантії. Про це виразно свідчить досвід країн попередніх хвиль розширення НАТО. Так, у 1997р. в економіку Польщі було інвестовано \$2,7 млрд., у 1998 – \$5 млрд., а в 1999 – році вступу Польщі до НАТО – вже \$8 млрд. Щодо Чехії та Угорщини цифри ще більш

вражаючі. У 1997р. прямі іноземні інвестиції в економіку цих країн становили відповідно \$4 і \$6,2 млрд., у 1998 – \$9,8 і \$10,2 млрд., у 1999р. – \$12,8 і \$14,5 млрд. Після вступу Болгарії до НАТО іноземні інвестиції в економіку цієї країни зросли вдвічі. У 2004р., після вступу Румунії до НАТО, обсяг прямих іноземних інвестицій зріс на 141%, порівняно з 2003р.

Характерно, що значні закордонні інвестиції українського бізнесу також спрямовуються до країн – нових членів НАТО. Так, українська компанія “Індустріальний союз Донбасу” придбала на початку 2004р. найбільший металургійний комбінат Угорщини *Dunaferr*, а в 2005р. стала власником польського комбінату *Huta Częstochowa*. У тому ж році концерн “АвтоЗА” придбав у Польщі 20% автомобільного заводу *FSO*. У 2006р. український концерн “Рошен” став власником Клайпедської кондитерської фабрики (Литва).

Крім того, Альянс також безпосередньо інвестує кошти в модернізацію інфраструктури в країнах-членах. Наприклад, в інфраструктурні проекти в Польщі НАТО вклав близько \$720 млн. В інфраструктуру Чеської Республіки Альянс вже інвестував більше \$120 млн.

Такі додаткові надходження в національну економіку – це її зростання, збільшення обсягів виробництва, додаткові робочі місця, вищі зарплати, нові можливості для покращення соціального захисту пенсіонерів, безробітних, незабезпечених та інших категорій населення, які потребують допомоги.

Стосовно переваг безпеки, наразі стрімко відбувається розширення сфер діяльності Альянсу, який все більше зосереджується на політичному діалозі, запобіганні виникненню загроз безпеці країн-членів, розширенні зон стабільності, миротворчості, залученні країн-партнерів до своєї діяльності, співробітництві у сфері реагування на надзвичайні ситуації та природні катастрофи. НАТО надає гуманітарну допомогу, як це відбулося у випадку з Пакистаном після серії землетрусів восени 2005р. та при подоланні наслідків руйнівного урагану “Катріна” у США. Альянс фактично розширює коло діяльності і може запропонувати своїм членам і партнерам набагато більше можливостей у сфері безпеки, аніж 10 років тому.

У процесі підготовки до вступу в Альянс та ставши його членом, Україна зможе найшвидше та найефективніше модернізувати власні збройні сили, зміцнити національну безпеку та обороноздатність. У необхідності цього навряд чи когось потрібно переконувати. Процес реформування української армії передбачає розбудову боєздатних, високо-ефективних та мобільних Збройних Сил, спроможних гнучко та адекватно реагувати на загрози безпеці держави. Якщо поцікавитися в українського військового, де він хотів би проходити службу – в сучасній армії, реформованій за зразком збройних сил країн-членів НАТО з усіма перевагами соціальних гарантій, достойної грошової винагороди, можливостями кар’єрного та професійного росту, чи в армії радянського зразка, яка залишилася Україні у спадок від СРСР, з усіма супутніми проблемами, – то відповідь буде очевидною.

Звичайно, не слід ігнорувати і тему недоліків євроатлантичної інтеграції. Однак, якщо проаналізувати висловлювання супротивників вступу України до

Альянсу та очистити всі їхні аргументи від пафосних словесних нашарувань і демагогічних лозунгів, то висновок буде досить парадоксальний. З їхніх слів випливає, що основний недолік приєднання України до НАТО полягає в тому, що для цього потрібно просто дуже багато чого зробити і, по суті, навести лад у державі. Тобто, системна трансформація держави в напрямі наближення її до стандартів розвинених демократій, впровадження принципів прозорості та відповідальності в систему державного управління, сприяння зростанню ролі неурядового сектора у громадському житті, модернізація економіки та її детінізація, впровадження нових технологій та пошук нових ринків збуту для української продукції, налагодження і розширення взаємовигідного економічного співробітництва з якнайбільшою кількістю країн – усе це вимагає величезних зусиль, послідовності дій та щоденної копійки роботи. Проте, у значній частині нинішньої політичної еліти відсутнє бажання все це робити, адже її і так усе влаштовує, а її особисті інтереси і так добре захищені.

З приводу можливої альтернативи курсу на набуття членства в НАТО, хотів би зазначити таке. Альтернативи мають бути співставними величинами. Тобто питання стоїть дуже просто – які є інші шляхи для належного забезпечення національної безпеки, зміцнення обороноздатності держави та захисту її суверенітету на тому рівні, який гарантує членство країни в Організації Північноатлантичного договору? Якщо провести ретельний і незангажований аналіз можливих варіантів, то стане цілком очевидним, що ні набуття нейтрального статусу, ні приєднання до інших існуючих оборонних організацій, ні створення нових блоків не можуть стати рівноцінною заміною членству в НАТО.

– Якими є, на Вашу думку, реальні причини, поляризації суспільства з питань можливого вступу України до НАТО?

Я не думаю, що суспільство поляризоване в питанні можливого набуття Україною членства в Альянсі. Звичайно, я не можу заперечувати того факту, що українські громадяни мають різні позиції з цього питання. Проте, на мою думку, некоректно говорити про поділ суспільства на тих, хто “за” НАТО і тих, хто “проти” НАТО. Якщо уважно поглянути на дані соціологічних досліджень, то очевидним стане той факт, що для українського суспільства набагато актуальнішим є поділ за рівнем добробуту та рівнем соціального захисту. Політичні вподобання, ставлення до російської мови, зовнішньополітичні симпатії розділяють українців набагато меншою мірою, ніж їх об’єднує занепокоєння щодо зростання цін на комунальні послуги, збереження місця роботи, забезпечення належного рівня заробітної плати та пенсій тощо.

Переконаний, що негативне сприйняття НАТО більшою частиною української громадськості є наслідком двох обставин – непоінформованості громадян з питань євроатлантичної інтеграції та використання цієї проблематики певними політичними силами для досягнення власних, вузькопартійних інтересів. Політичні спекуляції навколо теми співробітництва України з Альянсом не підвищують рівень поінформованості наших співгромадян, а лише нагнітають зайву напруженість у суспільстві.

Наслідком активної роботи зі знаком “мінус”, що здійснювалася під час президентської кампанії 2004р.

та цього річних парламентських виборів анти-натівськи налаштованими політичними силами, і став нинішній результат, коли лише близько 20% громадян підтримують вступ України до НАТО. При цьому, переважна більшість українців визнає, що вони недостатньо обізнані про НАТО. Фактично, вони не є “проти”, вони просто неналежно поінформовані.

Досягнення якісних змін громадської думки щодо НАТО потребує копійки і тривалої роботи, спільних зусиль держави, громадських інституцій та політичних сил – з тим, щоб змінити настрої у суспільстві після майже півстолітньої радянської антинатовської пропаганди. Результатом такої роботи має стати неупереджене ставлення громадян до НАТО.

– Якими є, на Ваш погляд, головні умови та терміни набуття Україною членства в НАТО або реалізації запропонованої Вами альтернативи?

З формальної точки зору головною умовою набуття Україною членства в НАТО є отримання від Альянсу запрошення приєднатися до цієї організації. Як зазначено в Дослідженні з питань розширення НАТО, схваленому Альянсом і оприлюдненому у вересні 1995р., таке рішення ухвалюватиметься на індивідуальній основі, оскільки жодного визначеного списку критеріїв щодо запрошення держав приєднатися до НАТО немає.

Водночас, у зазначеному документі були сформувані основні принципи розширення, дотримання яких є обов’язковим для оцінки готовності країни-кандидата бути запрошеною до членства в Альянсі. Вони добре відомі – це реально діюча демократія, забезпечення особистої свободи і верховенство права, цивільний контроль над збройними силами, прозорість діяльності сектору безпеки, відсутність тіньової економіки і корупції, розвинуте громадянське суспільство та ринкова економіка, операційна готовність сектору оборони та безпеки до взаємодії з партнерами по Альянсу. Держава-кандидат повинна бути здатною зробити внесок у безпеку і стабільність на євроатлантичному просторі, не мати внутрішніх етнічних та зовнішніх територіальних конфліктів. У всіх цих сферах Україна вже досягла значного прогресу, і наші успіхи відкрито визнаються НАТО.

Останнім обов’язковим етапом співробітництва країни-кандидата з Альянсом перед початком переговорів про вступ є План дій щодо членства. На цьому етапі, власне, держави-члени НАТО оцінюють готовність країни-кандидата і приймають рішення, чи запрошувати її приєднуватися до Альянсу. Якщо звернутися до технічної сторони питання, то Україна вже зараз готова до виконання Плану дій щодо членства. Водночас, ми не можемо не зважати на політичну чутливість цього питання в Україні. Тому сьогодні вкрай важливим є досягнення консенсусу серед провідних політичних сил країни щодо часових рамок приєднання до зазначеного Плану. Крім того, не менш важливим є забезпечення суспільної підтримки ідеї членства України в НАТО в рамках задекларованої Прем’єр-міністром України В. Януковичем інформаційної кампанії щодо НАТО.

У Брюсселі це також чудово розуміють і форсувати приєднання України до Альянсу там ніхто не збирається. Насамперед, це має бути рішення самої України, підкріплене демонстрацією політичної волі з боку керівництва держави та підтримкою її громадян.

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО НАТО І ПРИЄДНАННЯ ДО НЬОГО УКРАЇНИ

Андрій БИЧЕНКО,
директор соціологічної
служби Центру Разумкова

Центр Разумкова здійснює моніторинг громадської думки стосовно НАТО і можливого вступу до нього України з червня 2002р. У жовтні 2006р. Центр провів спеціальне соціологічне опитування, присвячене вивченню суспільних уявлень про НАТО, ставлення громадян до Альянсу та приєднання до нього України¹.

Аналіз результатів моніторингу з урахуванням даних останнього опитування дає підстави для наступних висновків і спостережень.

1. Протягом 2002-2006рр. число прихильників вступу України до НАТО зменшилося приблизно вдвічі – з 32% у червні 2002р. до 17% у жовтні 2006р.; число противників – зросло з 32% у червні 2002р. до 54% у жовтні 2006р.²

При цьому, співвіднесення показників підтримки/не підтримки вступу України до НАТО та подій, які відбуваються під час опитувань у країні, показує, що “пікові” показники припадають переважно на період активних виборчих кампаній, коли тема євроатлантичної інтеграції України активно використовується політичними силами в боротьбі за електорат.

Крім того, на ставлення українців до НАТО значною мірою негативно вплинула воєнна операція в Іраку.

2. Рівень поінформованості громадян про НАТО є низьким як за їх власною самооцінкою, так і за достовірністю інформації, якою вони володіють. Уявлення про Альянс формуються значною мірою на основі стереотипів. Причому це стосується і прихильників і противників вступу до НАТО.

3. Ставлення українських громадян до НАТО та приєднання до нього України значною мірою опосередковане їх геополітичними орієнтаціями в координатах “Росія – США” і має виразний регіональний характер³.

Розглядаючи отримані результати в контексті позицій проведення найближчим часом загальнонаціонального референдуму з приводу можливого вступу України до Альянсу, можна стверджувати наступне.

Загальнонаціональному референдуму з питань підтримки/не підтримки приєднання України до НАТО має передувати широка інформаційна кампанія з наданням максимально об’єктивної, виваженої інформації про Альянс, цілі і зміст його діяльності, про позитивні і проблемні аспекти приєднання до нього України, а також – про можливі альтернативні моделі забезпечення національної безпеки України в межах інших міжнародних організацій або поза участю в них.

Результати соціологічних опитувань та їх стислий аналіз наведені нижче.

¹ Загальнонаціональні опитування (за вибіркою близько 2000 респондентів) стосовно ставлення до НАТО і приєднання до нього України проводяться соціологічною службою Центру Разумкова з червня 2002р. Останнє за часом дослідження проведене з 19 по 26 жовтня 2006р. Опитано 2006 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України. Теоретична похибка вибірки – 2,3%. Також наведено результати опитування проведеного Центром Разумкова з 20 квітня по 12 травня 2006р., було опитано 11 216 респондентів віком від 18 років (теоретична похибка – 1%).

Для порівняння іноді в посиланнях наводяться дані досліджень громадської думки про НАТО в Росії, виконаних Всеросійським центром вивчення громадської думки. Джерело: Восприятие НАТО населением России: Аналитический отчет на основе социологических исследований, проведенных по заказу Информационного бюро НАТО в РФ. – Всероссийский центр изучения общественного мнения (ВЦИОМ), Москва, 2006, <http://www.wciom.ru>.

² Тут і далі в тексті “прихильники” НАТО – громадяни, які на гіпотетичному референдумі “наступної неділі” щодо вступу України до НАТО голосували б за вступ, “противники” – ті, хто голосував би проти.

³ На підставі результатів інших досліджень Центру Разумкова можна стверджувати, що йдеться не лише про геополітичні, але й геокультурні орієнтації, які містять значну емоційну складову (ефект близькості, подібності жителів одних регіонів України – до Росії, інших – до країн Європи). Див. докладно: Зовнішній фактор на президентських виборах-2004. Аналітична доповідь Центру Разумкова. Див.: Центр Разумкова 2004. – Київ, 2005, с.76-93; Спільна ідентичність громадян України: особливості і проблеми становлення. Аналітична доповідь Центру Разумкова. – Національна безпека і оборона, 2006, №7, с.11-13.

1. ДИНАМІКА ПІДТРИМКИ/ НЕ ПІДТРИМКИ ПРИЄДНАННЯ УКРАЇНИ ДО НАТО

У червні 2002р., коли Центр Разумкова започаткував моніторинг, спостерігалася картина суспільних настроїв, яку можна умовно назвати станом *рівноваги*: частки прихильників, противників вступу, а також громадян, які не визначилися або не брали б участі в гіпотетичному референдумі, були фактично однаковими: за вступ країни до Альянсу проголосували б 32% опитаних, проти – 32%. Не визначилися – 22%, не брали б участі в голосуванні – 14% (загалом – 36%)⁴.

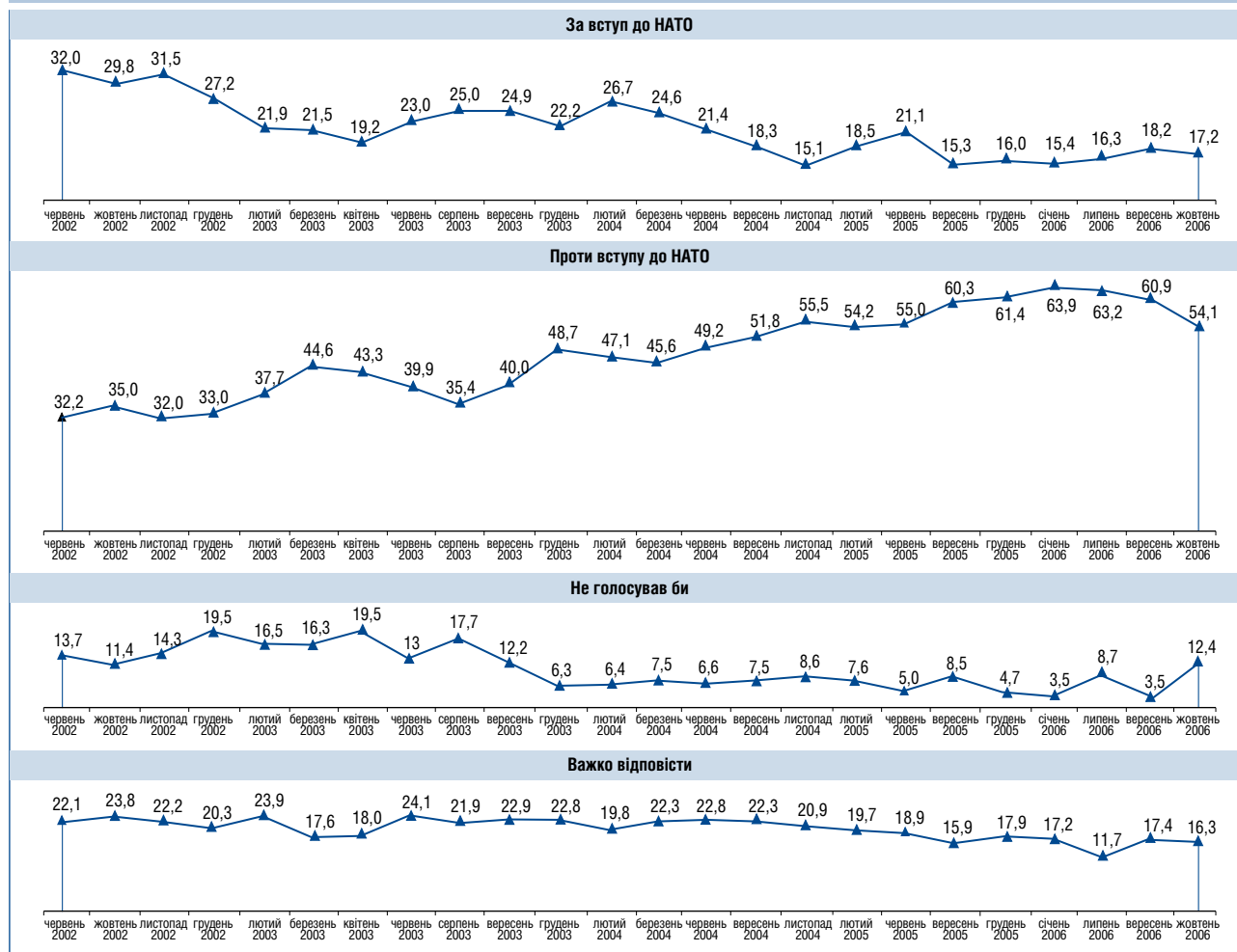
Надалі рівновага була порушена в напрямі збільшення числа противників Альянсу. За результатами дослідження в жовтні 2006р., якби референдум з приводу вступу України до Альянсу, “відбувався наступної неділі”, то більшість (54%) громадян України проголосували б проти вступу, підтримали б його – утрічі

менше опитаних (17%). Не голосували б – 12%. Майже кожен шостий (16%) – на сьогодні, з цим питанням не визначився (діаграма “Якби наступної неділі...”).

Отже, протягом чотирьох років у суспільній свідомості сталися певні зсуви: знизився як рівень невизначеності у ставленні до вступу країни до Альянсу (на 6%), так і рівень його підтримки (на 15%). Фактично, ці голоси перейшли до противників вступу.

Коливання рівня підтримки вступу до НАТО відбувалися в межах згаданих 32% до 15% у листопаді 2004р. (розпал президентської виборчої кампанії) та вересні 2005р. (суспільне розчарування в “помаранчевій” владі та активізація її політичних опонентів, які активно пропагували, зокрема, антинатовські гасла). Рівень не підтримки досяг пікового значення (64%) у січні 2006р., в розпал парламентської виборчої кампанії⁵.

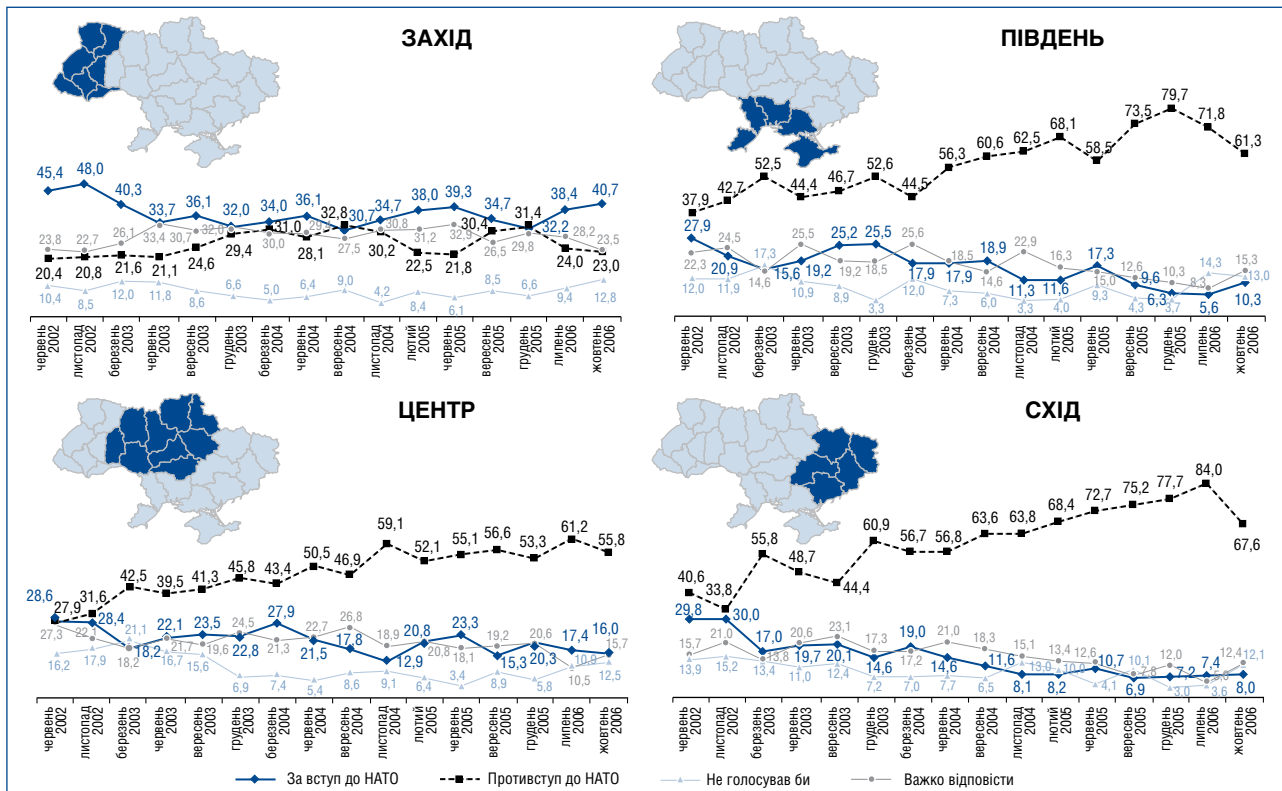
Якби наступної неділі відбувався референдум щодо вступу України до НАТО, як би Ви проголосували?
% опитаних

⁴ Для порівняння: У 2002р. населення Росії у своєму ставленні до НАТО “розбілося на три майже рівні групи – 33% вважали, що більш тісна взаємодія з Альянсом відповідає інтересам Росії, 37% не погодилися з цим, а ще 30% не змогли визначити свою позицію”. У 2002р. 37% росіян підтримували ідею вступу Росії до НАТО (13% – беззапечно, 24% – скоріше так); не підтримували – 43% (15% – беззапечно, 28% – скоріше ні). Див.: Восприятіе НАТО населением России..., с.50.

⁵ Звичайно не можна відкидати вплив на суспільні настрої подій, пов’язаних з діями що приписуються НАТО. Так, відчутне падіння рівня підтримки ідеї вступу України до Альянсу (та відповідно – зростання рівня не підтримки) сталося наприкінці 2002 – початку 2003р., що, очевидно, пов’язане з військовою операцією в Іраку. Нижче буде показано, що громадяни України досить добре усвідомлюють, що ця операція проводилася не НАТО, а США і країнами, що їх підтримують. Проте, з одного боку, глибоко вкоріненим у суспільну свідомість є стереотип “НАТО – це США”, з іншого – в операції в Іраку дійсно найбільш активну участь брали країни-члени Альянсу.

Якби наступної неділі відбувся референдум щодо вступу України до НАТО, як би Ви проголосували?
% опитаних, регіональний зріз

Рівень підтримки/непідтримки приєднання України до Альянсу має виразний регіональний характер⁶. Так, на Заході країни число прихильників НАТО коливалося в межах 48-31%, противників – 20-33%; у Центрі: число прихильників – 29-13%, противників – 28-61%; на Півдні: число прихильників – 28-6%, противників – 38-80%; на Сході: число прихильників – 30-7%, противників – 34-84% (діаграма “Якби наступної неділі..., регіональний зріз”)⁷.

За вказаних коливань, рівень підтримки вступу України до Альянсу залишається найвищим на Заході країни, відчутно нижчим – на Півдні і Сході.

Відповідно, на Заході число противників вступу є найнижчим, на Півдні та Сході – найвищим.

Протягом 2002-2006рр. спостерігалось зниження рівня підтримки приєднання України до Альянсу серед усіх вікових груп (діаграма “Якби наступної неділі..., віковий зріз”).

Водночас, привертає увагу та обставина, що зниження числа прихильників і зростання числа противників вступу до Альянсу відбувається також і в молодших групах дорослих громадян – 18-29 та 30-39 років. (таблиця “Якби наступної неділі...”).

Якби наступної неділі відбувся референдум щодо вступу України до НАТО, як би Ви проголосували?
% опитаних

Вік	За вступ до НАТО			Проти вступу до НАТО			Не голосував би		Важко відповісти	
	червень 2002	жовтень 2006	Зміни у жовтні 2006р. порівняно з червнем 2002р.	червень 2002	жовтень 2006	Зміни у жовтні 2006р. порівняно з червнем 2002р.	червень 2002	жовтень 2006	червень 2002	жовтень 2006
18-29 років	43,4	22,8	- 20,6 (в 1,9 раза)	23,6	46,9	+ 23,3 (у 2 рази)	11,3	11,6	21,7	18,8
30-39 років	34,7	18,5	- 16,2 (в 1,9 раза)	28,2	53,4	+ 25,2 (в 1,9 раза)	12,0	11,9	25,1	16,2
40-49 років	29,3	17,0	- 12,3 (в 1,7 раза)	32,4	58,2	+ 25,8 (в 1,8 раза)	16,1	13,1	22,1	11,6
50-59 років	29,8	13,5	- 16,3 (у 2,2 раза)	38,3	56,0	+ 17,7 (в 1,5 раза)	13,5	13,1	18,3	17,5
60+ років	21,6	14,0	- 7,6 (в 1,5 раза)	39,7	57,1	+ 17,4 (в 1,4 раза)	16,0	12,7	22,7	16,1

⁶ Тут і далі застосовується наступний розподіл областей за регіонами:

Південь: АР Крим, Одеська, Херсонська, Миколаївська області

Центр: м. Київ, Вінницька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Сумська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області

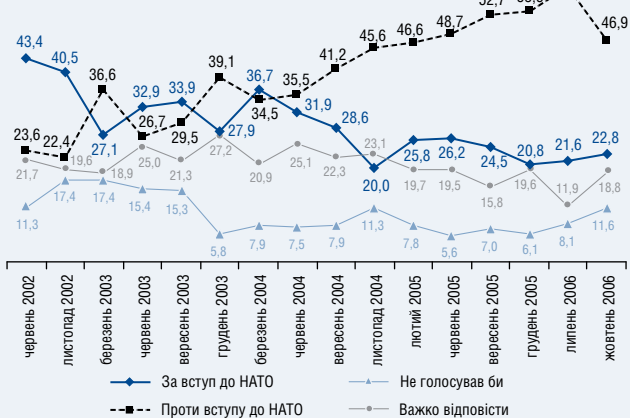
Захід: Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька області

Схід: Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, Харківська області.

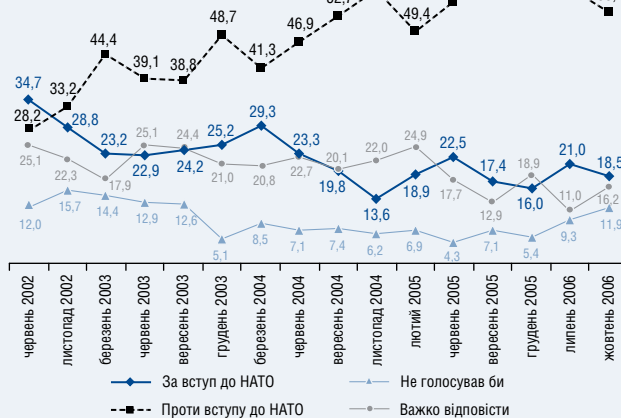
⁷ Більш виразно регіональні настрої стосовно вступу України до Альянсу ілюструють результати дослідження, проведеного Центром Разумкова з 20 квітня по 12 травня 2006р., коли було опитано 11 216 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України. Див. додаток до цієї статті.

**Якби наступної неділі відбувся референдум щодо вступу України до НАТО,
як би Ви проголосували?**
% опитаних, віковий зріз

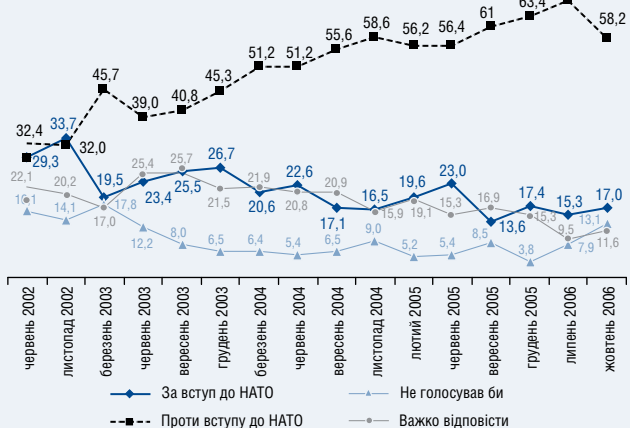
18-29 років

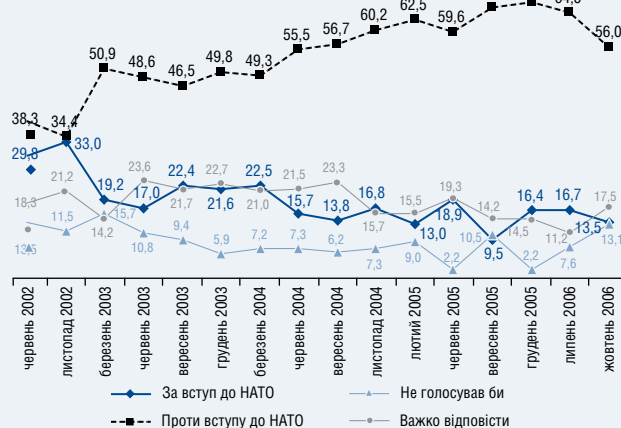
30-39 років

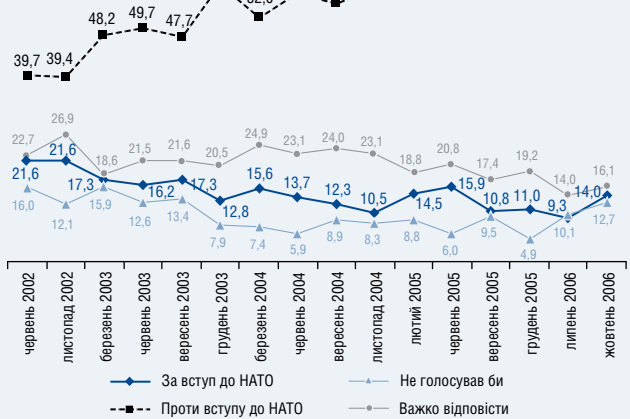
40-49 років

50-59 років

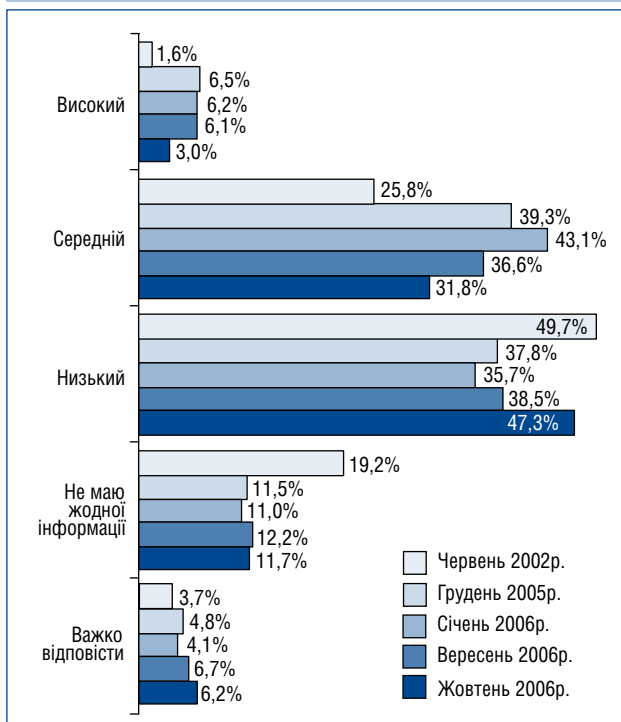
60 років і старші

2. ПОІНФОРМОВАНІСТЬ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ПРО НАТО: РІВЕНЬ, ЗАПИТ НА ІНФОРМАЦІЮ, ДЖЕРЕЛА ТА ЇХ ОЦІНКА

Рівень поінформованості. Протягом 2002-2006рр. більшість оцінок громадянами рівня їх власної поінформованості про НАТО коливалися між визначеннями “низький” і “середній”. Високим його вважали лише 3-7% опитаних⁸. У жовтні 2006р. 47% респондентів визнали рівень власної поінформованості про Альянс низьким, 32% – середнім, 12% – повідомили, що не мають жодної інформації про нього (діаграма “Як Ви оцінюєте рівень своєї поінформованості про НАТО?”).

Як Ви оцінюєте рівень своєї поінформованості про НАТО?
% опитаних

Відчутні коливання самооцінок рівня поінформованості, можливо, пояснюються наявністю в українському інформаційному просторі взаємовиключних повідомлень про Альянс, що зумовлює невпевненість респондентів у повноті та достовірності інформації, якою вони володіють.

У всіх групах за самооцінкою рівня поінформованості (за винятком групи тих, хто засвідчив відсутність жодної інформації) більшість становлять противники Альянсу. Водночас, чим вищий рівень поінформованості, тим вищою є частка прихильників (таблиця “Якби наступної неділі відбувався референдум щодо вступу України до НАТО, як Ви проголосували б?”).

Якби наступної неділі відбувався референдум щодо вступу України до НАТО, як Ви проголосували б?
% опитаних

% по стовпчиках	Серед тих, хто оцінює рівень своєї поінформованості про НАТО, як:				
	Високий	Середній	Низький	Не маю жодної інформації	Важко відповісти
За вступ до НАТО	36,7	25,2	14,7	5,6	7,3
Проти вступу до НАТО	56,7	62,0	54,2	32,5	55,0
Не голосував би	5,0	7,4	12,7	25,6	13,8
Важко відповісти	1,7	5,4	18,4	36,3	23,9

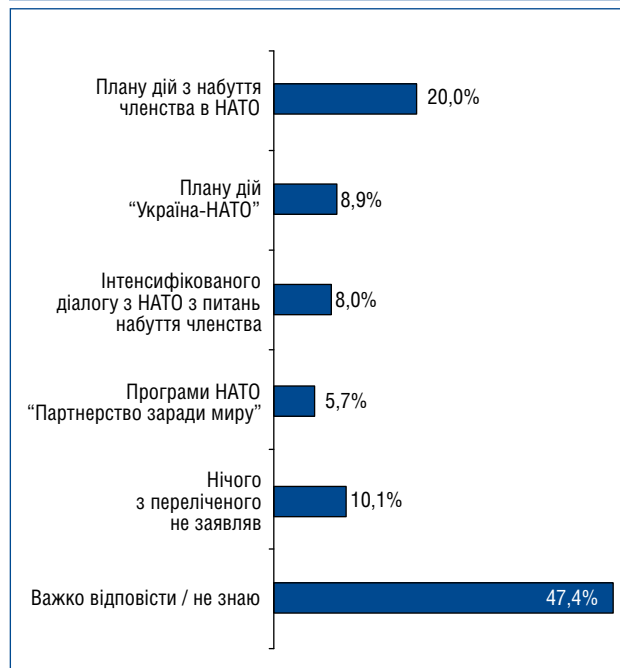
⁸ Для порівняння: За результатами дослідження громадської думки про НАТО в Росії, “число тих, хто володіє глибокими знаннями про НАТО, не перевищує 5-8%”. Див.: Восприятие НАТО населением России..., с.56.

⁹ Узагальнені порівняльні дані, що характеризують групи прихильників і противників Альянсу наводяться в заключній частині цієї статті.

З іншого боку, більш поінформованими вважають себе прихильники Альянсу: 47% респондентів цієї групи оцінили свій рівень поінформованості як середній (проти 36% противників), 41% – як низький (проти 48% противників). Водночас, і серед прихильників, і серед противників Альянсу лише незначні частки опитаних (7 і 3%, відповідно) вважають власний рівень поінформованості високим⁹.

Про загалом низький рівень поінформованості громадян свідчить розподіл відповідей на питання, що стосуються конкретних подій, пов’язаних з Альянсом та/або відносинами з ним України. Так, майже половина громадян не знають, до якого плану чи програми Україна, за словами Прем’єр-міністра В.Януковича, не готова приєднатися. Лише кожен п’ятий повідомив, що йшлося про План дій з набуття членства в НАТО (діаграма “14 вересня 2006р. Прем’єр-міністр України В.Янукович...”).

14 вересня 2006р. Прем’єр-Міністр України В.Янукович за підсумками засідання Комісії “Україна-НАТО” заявив, що Україна не готова приєднатися до:
% опитаних

Відповідаючи на питання стосовно конкретних подій чи обставин, пов’язаних з Альянсом, значні частки респондентів обирали варіант відповіді “важко відповісти” або давали неправильну відповідь. Як видно з таблиці “Які вимоги висуває НАТО до України...?”, від третини до половини опитаних не змогли визначитися з відповіддю на питання. Понад половина – помилково вважають, що Альянс вимагатиме від України обов’язкової участі її Збройних Сил у своїх військових операціях або розміщення своїх військових баз на її території чи повного переведення озброєнь на стандарти НАТО. Близько половини – вважають, що Альянс вимагатиме значного збільшення витрат України на оборону або виведення Чорноморського флоту Росії з її території.

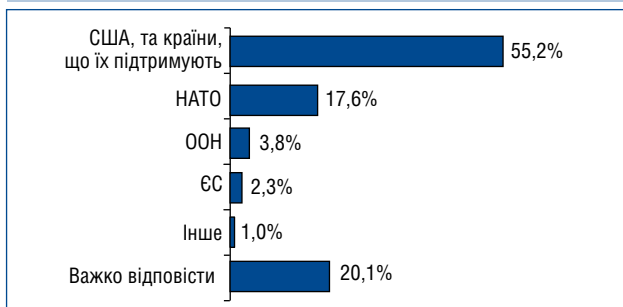
Які вимоги висуває НАТО до України у випадку її приєднання до Альянсу?
% опитаних

	Так	Ні	Важко відповісти
Обов'язкова участь Збройних Сил України у військових операціях НАТО	56,2	9,8	34,0
Розміщення військових баз НАТО на території України	56,0	10,6	33,4
Повне переведення озброєння на стандарти НАТО	56,0	8,3	35,7
Значне збільшення Україною витрат на оборону	48,8	14,2	37,0
Виведення Чорноморського Флоту Росії з території України	46,9	11,7	41,4
Дотримання принципів економічної свободи, ринкових принципів в економіці	37,7	19,3	43,0
Скорочення чи розрив військово-технічного співробітництва з Росією	37,5	12,1	50,4
Дотримання принципів демократії, верховенства права, прав людини, соціальної справедливості	36,6	19,6	43,8
Участь у діяльності Альянсу з поширення демократії у світі	34,1	16,2	49,7
Розв'язання міжнародних, міжетнічних, регіональних протиріч мирним шляхом	33,8	21,0	45,2
Впровадження демократичного цивільного контролю над Збройними Силами	31,3	18,1	50,6
Участь у діяльності Альянсу з гарантування безпеки у східноєвропейському регіоні	30,6	14,7	54,7
Відмова України від частини свого суверенітету	28,0	27,2	44,8

Натомість, відносна більшість опитаних не змогли відповісти на питання стосовно вимог дотримання принципів демократії, верховенства права, економічної свободи тощо.

Примітно, що саме серед тих, хто вважає свій рівень поінформованості про НАТО високим, – найбільший відсоток тих, хто переконаний, що НАТО висуває Україні такі вимоги стосовно її приєднання, як розміщення баз НАТО на її території (63%), повне переведення озброєння на стандарти НАТО (74%). Тобто суб'єктивна впевненість у власній поінформованості не завжди збігається з достовірністю інформації, якою володіють респонденти. Про вкрай низький рівень загальної поінформованості громадян про НАТО свідчить той факт, що лише 0,2% опитаних вірно відзначили всі вимоги, які висуває НАТО до України у випадку її приєднання, та одночасно відкинули вимоги, яких НАТО не висуває навіть на рівні рекомендацій.

Питання, в якому респонденти виявили досить високу обізнаність, стосується військової операції 2003р. в Іраку. Понад половина (55%) опитаних відзначили, що її проводили США і країни, що їх підтримують. Лише 18% – вказали на НАТО (діаграма “Яка країна чи організація...?”). Втім, ця помилка, можливо, пояснюється тим, що серед країн, які підтримали США

Яка країна чи організація проводила військову операцію в Іраку у 2003р.?
% опитаних

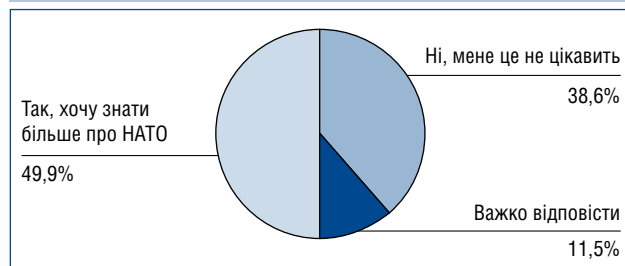
в зазначеній операції, найбільш активну роль відігравали дійсно країни-члени Альянсу.

Водночас, складним виявилося для респондентів питання про інтенсивність співробітництва з НАТО України та Росії. Значні частки опитаних (35-54%) не змогли визначитися з окремими опціями; від 13% до 24% – дали невірні відповіді, вважаючи, що в наведених сферах ні Україна, ні Росія з Альянсом не співпрацюють. Загалом, респонденти схилилися до того, що Україна більш інтенсивно співпрацює з НАТО, що не зовсім відповідає реальному стану справ (таблиця “Хто більш інтенсивно...?”).

Хто більш інтенсивно – Україна чи Росія – співробітничала з НАТО в таких сферах:
% опитаних

% по рядках	Україна	Росія	Україна і Росія однаковою мірою співробітничали з НАТО у цій сфері	Ні Україна, ні Росія у цій сфері з НАТО не співробітничали	Важко відповісти
Представництво в структурах НАТО	14,1	6,2	16,0	19,5	44,2
Проведення спільних військових навчань	21,7	8,3	21,8	12,6	35,5
Участь у миротворчих операціях НАТО	25,1	4,0	21,4	14,1	35,4
Кооперація оборонної промисловості	6,6	5,4	10,0	24,2	53,8

Запит на інформацію. За досить низького рівня поінформованості про Альянс, майже половина громадян України хотіли б отримати про нього більше інформації; 39% опитаних заявили, що це їх не цікавить (діаграма “Чи хотіли б Ви отримати...?”)

Чи хотіли би Ви отримати більше інформації про НАТО?
% опитаних

При цьому, привертає увагу та обставина, що найменшим є запит від людей, які або засвідчили, що не мають жодної інформації, або вагаються в оцінці власної поінформованості.

Чи хотіли би Ви отримати більше інформації про НАТО
% опитаних

% по стовпчиках	Серед тих, хто оцінює рівень своєї поінформованості про НАТО, як				
	Високий	Середній	Низький	Не маю жодної інформації	Важко відповісти
Так, хочу знати більше про НАТО	71,2	57,1	52,3	31,2	22,0
Ні, мене це не цікавить	27,1	34,2	38,1	56,4	41,3
Важко відповісти	1,7	8,7	9,6	12,4	36,7

По-друге, вищим є запит на інформацію прихильників Альянсу – 90% проти 43% противників. Натомість серед противників відчутно вищим є рівень байдужості до нової інформації: 46% з групи противників Альянсу засвідчили, що їх це не цікавить (проти 7% прихильників)¹⁰.

Джерела інформації. Головним джерелом інформації для більшості громадян країни є телебачення. Це стосується також інформації про НАТО. Як видно з таблиці “З яких засобів масової інформації Ви отримуєте...?”, для більшості опитаних головними джерелами інформації про Альянс є два загальнонаціональні телеканали – “Інтер” (його відзначили 57% респондентів) та Студія “1+1” (55%)¹¹. Понад чверть (28%) опитаних відзначили як джерело інформації центральні українські газети, 23% – місцеві.

Що стосується зарубіжних ЗМІ, то для кожного десятого джерелом інформації про НАТО є російські телеканали; 6% опитаних відзначили також російські газети. Інші закордонні ЗМІ є джерелом інформації лише для 2% респондентів.

Роль інформування громадян України про НАТО структурами і програмами, які були спеціально для цього створені, виявляється мізерною: переважна більшість (69%) опитаних нічого не знають про їх діяльність; про діяльність тих чи інших структур знають 2-7% респондентів (таблиця “Про діяльність яких з наведених структур і програм в Україні Вам відомо?”).

З яких засобів масової інформації Ви отримуєте інформацію про НАТО? % опитаних

Телеканал “Інтер”	56,9	Російські газети	6,2
Телеканал Студія “1+1”	55,4	Місьцеве державне радіо	4,3
Центральні українські газети	27,6	Українські інтернет-сайти	3,8
Перша програма українського телебачення - УТ-1	26,0	Телеканал Тоніс	3,0
Телеканал “5-й канал”	24,2	Російські інтернет-сайти	2,6
Телеканал ICTV	23,1	Друга програма українського радіо - УР-2 “Промінь”	2,5
Місцеві газети	22,5	Інші закордонні телеканали	2,2
Новий канал	14,1	Інші закордонні радіостанції	1,7
Телеканал СТБ	13,2	Інші іноземні газети	1,5
Російські телеканали	10,1	Російські радіостанції	1,3
Місцеві телеканали	8,6	Інші закордонні інтернет-сайти	1,2
Перша програма українського радіо - УР-1	8,5	Третя програма українського радіо - УР-3	1,1
FM-радіостанції	7,3	Інше	3,9
Інші українські телеканали	6,4	Важко відповісти	14,0

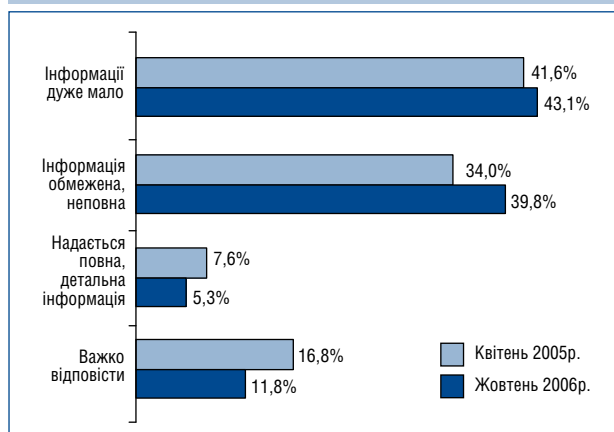
Про діяльність яких з наведених структур і програм в Україні Вам відомо? % опитаних

Громадська Ліга “Україна-НАТО”	6,9
Національний Центр з питань євроатлантичної інтеграції України	6,8
Державна програма інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2004-2007рр.	5,4
Курси для колишніх військовослужбовців з перепідготовки та наступного працевлаштування у цивільній сфері	4,0
Національна система координації співробітництва з НАТО	3,7
Центр інформації і документації НАТО в Україні	3,6
Інформаційні пункти НАТО при бібліотеках в обласних центрах	2,4
Мені нічого невідомо про діяльність наведених структур	69,1
Важко відповісти	11,0

Оцінка інформації, що її надають українські ЗМІ. Переважна більшість (83%) громадян вважають, що інформації про НАТО в українських ЗМІ дуже мало (43%) або вона є обмеженою і неповною (40%). Лише 5% опитаних погодилися з тим, що надається повна, детальна інформація про Альянс.

Привертає увагу зростання критичних оцінок надання інформації: якщо у квітні 2005р. вважали, що українські ЗМІ надають обмежену, неповну інформацію, 34% опитаних, то у жовтні 2006р. таку оцінку засвідчили 40% (діаграма “Як українські засоби масової інформації інформують про НАТО?”).

Як українські засоби масової інформації інформують про НАТО? % опитаних

Показовою є також та обставина, що критично оцінюють наявність і повноту інформації про НАТО в українських ЗМІ і прихильники, і противники Альянсу. Серед обох груп лише невелика частина респондентів (7% і 6%, відповідно) вважають, що надається повна, детальна інформація; по 45% обох груп визнали інформацію обмеженою, неповною; 42% серед прихильників і 38% серед противників – вважають, що інформації дуже мало.

Наведене дає підстави для зауваження: аналізуючи суспільні уявлення про НАТО, ставлення громадян до приєднання України до Альянсу, необхідно брати до уваги загалом низький рівень поінформованості суспільства про Альянс, неадекватні самооцінки обізнаності у справах, пов’язаних із ним, а також – брак інформації про НАТО в медіапросторі України.

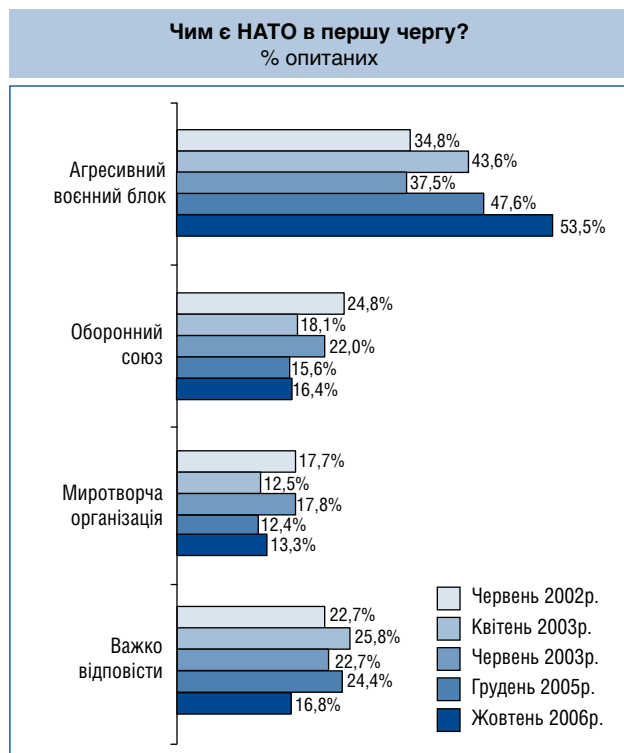
3. УЯВЛЕННЯ ПРО НАТО, ОЦІНКИ ПРОЦЕСУ ЙОГО РОЗШИРЕННЯ І ВПЛИВУ

Уявлення про НАТО. У червні 2002р. уявлення громадян України про те, чим у першу чергу є Альянс були переважно позитивними: 43% опитаних вважали його оборонним союзом або миротворчою організацією (25 і 18%, відповідно). Понад третина (майже 35%) респондентів дотримувалися думки, що НАТО в першу чергу є агресивним воєнним блоком; майже 23% – не визначилися в цьому питанні (діаграма “Чим є НАТО в першу чергу?”).

¹⁰ Узагальнені порівняльні дані, що характеризують групи прихильників і противників Альянсу, наводяться в заключній частині цієї статті.

¹¹ Про інформацію, що надається зокрема цими телеканалами, див. звіт “Тема НАТО в новинах і політичних програмах Українського телебачення”, вміщений в цьому журналі.

Надалі ці уявлення зазнали змін: у квітні 2003р. (після початку в березні воєнної операції США в Іраку) число тих, хто вважав НАТО агресивним воєнним блоком відчутно зросло (до 44%), у червні 2003р. – так само відчутно зменшилося (до 38%), що можна пояснити втратою інтересу ЗМІ до подій в Іраку як до “новини першої шпальти” та відповідно – втратою до них суспільного інтересу.

Негативні оцінки НАТО стрімко зростають наприкінці 2005р. – у розпал виборчої боротьби, яка супроводжувалася потужною антинаатовською кампанією з боку окремих політичних сил – учасниць парламентських виборів. Ця кампанія не була остаточно згорнута і після завершення виборів. Доречно зауважити, що з боку партій (блоків), які підтримують курс на євроатлантичну інтеграцію України, помітної контр-кампанії не спостерігалось. В результаті, у грудні 2005р. число тих, для кого НАТО є агресивним воєнним блоком, зросло до 48%, у жовтні 2006р. – до 54%.

Водночас, слід відзначити, що протягом зазначеної антинаатовської кампанії 2005-2006рр. число тих, хто має позитивні уявлення про НАТО, залишається фактично сталим і становить 28-29% опитаних.

Лише уявлення про НАТО як про оборонний союз виразно корелює з рівнем поінформованості громадян (за самооцінкою). Саме серед опитаних, які оцінили свій рівень поінформованості як високий, найбільшою, порівняно з іншими групами, є частина тих, хто вважає Альянс оборонним союзом. Інші опції представлені практично однаковими частками в усіх групах, за винятком тих, хто не має жодної інформації. Так, уявлення про НАТО як агресивний блок поділяють 57% серед респондентів з високим рівнем поінформованості, 59% – з середнім, і 55% – з низьким (таблиця “Чим є НАТО в першу чергу?”).

Чим є НАТО в першу чергу? % опитаних					
% по стовпчиках	Серед тих, хто оцінює рівень своєї поінформованості про НАТО, як:				
	Високий	Середній	Низький	Не маю жодної інформації	Важко відповісти
Агресивний воєнний блок	57,4	59,0	55,2	32,8	50,0
Оборонний союз	27,9	19,8	16,3	10,6	5,5
Миротворча організація	14,7	15,7	14,1	9,4	2,7
Важко відповісти	0,0	5,5	14,4	47,2	41,8

Респонденти, які повідомили, що не мають жодної інформації про Альянс, найбільшою мірою не змогли визначитися з відповіддю на питання, чим є НАТО в першу чергу (47%). Натомість половина тих, хто не зміг оцінити свій рівень поінформованості, вказали, що вважають НАТО агресивним воєнним блоком.

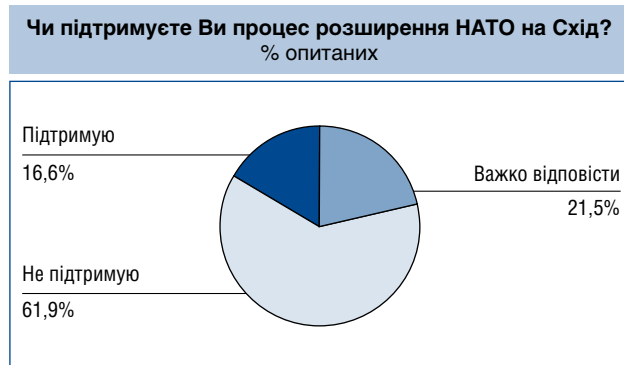
Оцінка процесу розширення НАТО. Динаміка оцінок процесу розширення НАТО загалом збігається із змінами уявлень про сам Альянс. З даних, наведених на діаграмі “Як Ви оцінюєте процес розширення НАТО?” виразно видно зростання негативних оцінок (і відповідно – зменшення позитивних), у жовтні 2006р., порівняно з червнем 2002р.

Привертає увагу та обставина, що найбільшою мірою змінилося (зросло) число тих, хто вважає процес розширення Альянсу несприятливим тому, що Україна може бути втягнута у протистояння Росії і НАТО. Це число зросло втричі – з 9% у 2002р. до 28% у 2006р. Отже, можна припустити, що протягом останніх років у ставленні громадян до НАТО більш помітну роль почав відігравати “російський чинник” – врахування позиції Російської Федерації стосовно намірів України приєднання до Альянсу.

Загалом, процес розширення НАТО в жовтні 2006р. негативно оцінили 64% опитаних. Приблизно така сама частина (62%) респондентів засвідчили, що не

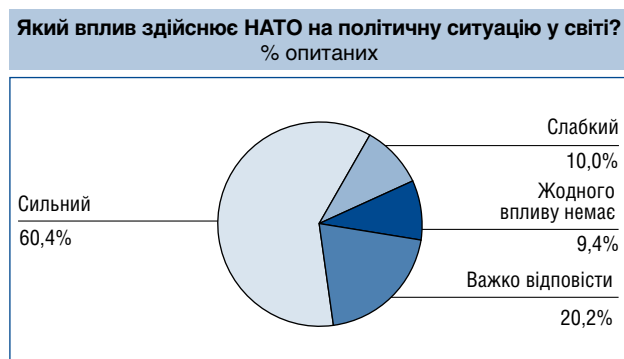
підтримують розширення НАТО на Схід (діаграма “Чи підтримуєте Ви процес розширення НАТО на Схід?”)¹².

Водночас, лише чверть респондентів негативно поставилися до реальної перспективи розширення НАТО – вступу до нього Хорватії, Албанії та Македонії, які заявили про таке бажання. Як видно з діаграми “Ряд балканських країн...”, майже половині громадян країни – це байдуже.

Оцінка світового впливу НАТО. Як видно з даних, наведених у діаграмі “Який вплив здійснює НАТО на політичну ситуацію у світі?”, більшість (60%) громадян вважають цей вплив сильним. При цьому майже половина (48%) з тих, хто визнав, що Альянс має світовий вплив, оцінюють його як негативний (таблиця “Вплив, який НАТО здійснює...?”).

Вплив, який НАТО здійснює на політичну ситуацію у світі, є позитивним чи негативним?
% опитаних

	% усіх опитаних	% тих, хто вважає, що вплив існує
Позитивним	14,8	16,3
Негативним	43,1	47,6
Нейтральним	9,8	10,8
Жодного впливу немає	10,3	1,0
Важко відповісти	22,0	24,3

Частка тих, хто вважає позитивним вплив Альянсу на політичну ситуацію у світі, найвища серед респондентів, які оцінюють свій рівень поінформованості про НАТО як високий (38%); негативним – серед респондентів із високим та середнім рівнем поінформованості (по 53% у кожній із груп). Ті, хто повідомив, що не має жодної інформації про НАТО, найчастіше не могли визначитися з оцінкою його впливу (діаграма “Вплив, який НАТО здійснює..., залежно від рівня поінформованості”).

Вплив, який НАТО здійснює на політичну ситуацію у світі, є позитивним чи негативним?
% опитаних

% по стовпчиках	Серед тих, хто оцінює рівень своєї поінформованості про НАТО, як:				
	Високий	Середній	Низький	Не маю жодної інформації	Важко відповісти
Позитивним	38,3	18,4	14,1	5,6	5,5
Негативним	53,3	53,1	42,6	19,2	34,5
Нейтральним	1,7	9,9	11,4	9,8	0,0
Жодного впливу немає	5,0	7,9	9,3	21,4	12,7
Важко відповісти	1,7	10,7	22,5	44,0	47,3

Зміна ставлення до НАТО протягом життя. Майже половина (47%) респондентів засвідчили, що протягом життя не змінювали свого ставлення до НАТО; 17% – змінили його на гірше; кожен десятий – на краще (діаграма “Чи змінювали Ви впродовж життя...?”).

Чи змінювали Ви впродовж життя своє ставлення до НАТО?
% опитаних

При цьому, серед тих респондентів, які вважають свій рівень поінформованості про НАТО високим, 23% змінили ставлення до НАТО на краще, 20% – на гірше; серед опитаних із середнім рівнем поінформованості: 15% – на краще, 25% – на гірше. Найменшою мірою торкнулися зміни громадян з низьким рівнем поінформованості та тих, хто повідомив, що не має

¹² Для порівняння: Громадяни Росії ставляться до розширення НАТО досить критично. Понад 40% – “побойються, що приєднання нових членів з Центральної і Східної Європи і вступ до Альянсу країн Балтії загрожують безпеці РФ. Менше 10% вітають цей процес і вважають, що безпека Росії лише зміцниться”. Водночас, “ідея експансії НАТО на території колишнього СРСР уявляється ще більш дратівливою. Тенденція тут цілком очевидна і стабільна – вона пов’язана навіть не стільки з діями Альянсу, скільки з фактом втрати впливу на традиційних союзників. Число респондентів, які не заперечували б проти вступу до НАТО Грузії, України та ін., зменшилося з 14% у 1996-1999рр. до 9% у 2002р. і залишається на цьому низькому рівні й понині. Майже половина росіян (48% у 2002р.), як і раніше, виступають проти цього процесу”. Див.: Восприятие НАТО населением России..., с.20.

жодної інформації про Альянс. Натомість серед цих двох груп – значні частки тих, кого питання ставлення до НАТО не цікавить (15 і 54%, відповідно) (діаграма “Чи змінювали Ви впродовж життя...”).

Чи змінювали Ви впродовж життя своє ставлення до НАТО? % опитаних

% по стовпчиках	Серед тих, хто оцінює рівень своєї поінформованості про НАТО, як:				
	Високий	Середній	Низький	Не маю жодної інформації	Важко відповісти
Так, на краще	23,0	14,6	9,6	3,0	1,9
Так, на гірше	19,7	24,9	14,6	7,7	14,8
Не змінював	50,8	51,0	51,0	24,4	26,9
Мене це не цікавить	0,0	4,7	15,1	54,3	20,4
Важко відповісти	6,5	4,8	9,7	10,6	36,0

Характер зміни ставлення (на краще/гірше) корелює з оцінкою впливу, який здійснює НАТО на політичну ситуацію у світі. Як видно з діаграми “Чи змінювали Ви впродовж життя...”, серед тих, хто оцінює цей вплив як позитивний, 45% змінили своє ставлення до Альянсу на краще; натомість, з тих, хто оцінює згаданий вплив як негативний, – майже третина змінили своє ставлення до Альянсу на гірше (54% опитаних цієї групи ставлення до НАТО протягом життя не змінювали).

Чи змінювали Ви впродовж життя своє ставлення до НАТО? % опитаних

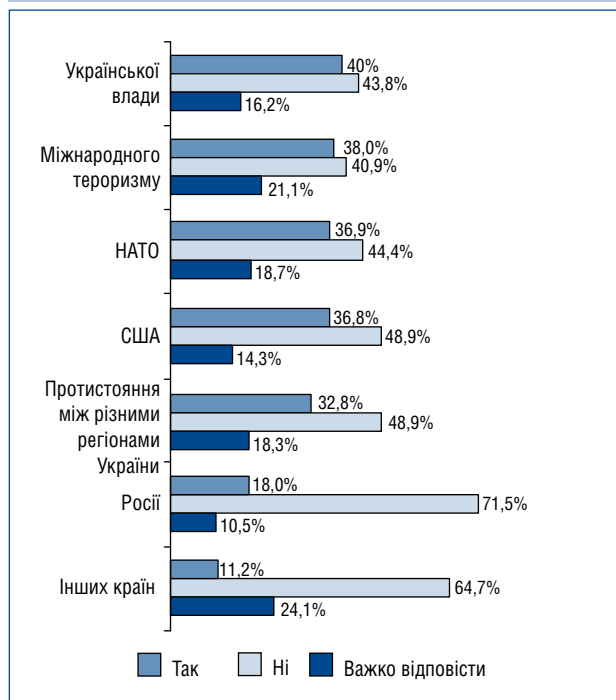
% по стовпчиках	Серед тих, хто вважає, що вплив, який НАТО здійснює на політичну ситуацію у світі, є:				
	Позитивним	Негативним	Нейтральним	Жодного впливу немає	Важко відповісти
Так, на краще	45,2	0,9	11,3	6,3	6,4
Так, на гірше	3,1	31,0	8,8	12,7	5,5
Не змінював	41,8	53,6	48,5	46,3	36,1
Мене це не цікавить	2,0	9,5	23,7	26,8	30,6
Важко відповісти	7,9	5,0	7,7	7,9	21,4

Найменшою мірою змінилося ставлення до Альянсу серед тих, хто оцінює його вплив на політичні події у світі як нейтральний або впевнений, що такого впливу немає. Так само, як і в попередньому випадку, серед цих двох останніх груп значимими є частки тих, кого питання ставлення до НАТО не цікавить.

4. НАТО В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Оцінка загроз безпеці України. Найбільші загрози Україні (не враховуючи внутрішніх загроз), громадяни вбачають у міжнародному тероризмі, НАТО та США – їх відзначили по 37% опитаних. Загрозу з боку Росії бачать удвічі менше респондентів (18%); з боку інших країн – лише кожен дев'ятий (діаграма “Чи існує загроза Україні...?”)¹³.

Чи існує загроза Україні від: % опитаних

Цілоком природно, що оцінка загроз прихильниками і противниками Альянсу є кардинально різною. Насамперед, це стосується самого НАТО: 84% його прихильників упевнені, що з його боку загроз Україні немає; натомість 53% противників Альянсу загрозу в ньому вбачають (примітно, що 32% противників НАТО – не бачать у ньому загрози для України).

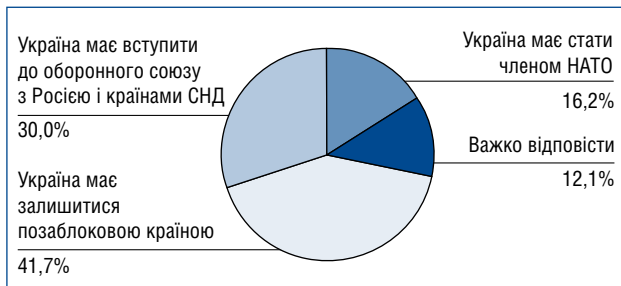
Загрозу з боку Росії визнають 48% прихильників НАТО, 85% противників Альянсу таку загрозу заперечують. Стосовно США картина є майже дзеркальною: 50% противників Альянсу бачать у Сполучених Штатах загрозу для України, 82% прихильників – її заперечують. Стосовно інших загроз такої відчутної різниці в позиціях прихильників і противників НАТО немає¹⁴.

Вибір моделі забезпечення безпеки. Баченню загроз загалом відповідає вибір моделі забезпечення безпеки країни. Відносна більшість (42%) опитаних вважають, що Україна має зберегти позаблоковий статус (цьому переконанню сприяє і уявлення про те, що вступивши до НАТО, Україна стане мішенню для міжнародного тероризму). Близько третини респондентів вважають, що вона має вступити до оборонного союзу з Росією та країнами СНД; лише 16% – упевнені, що вона має стати членом НАТО (діаграма “Яку модель забезпечення національної безпеки України Ви підтримуєте?”).

¹³ Для порівняння: Більшість (близько 60%) громадян Росії вважають РФ мирною країною, що не становить загрози країнам-членам НАТО; лише 28% – вважають, що Росія може викликати побоювання у країн Заходу. Водночас, “коли їх питають про небезпечний вплив Заходу, то реакція прямо протилежна. 53-56% респондентів стурбовані діяльністю НАТО, і лише близько 30% вважають, що Росії немає потреби очікувати будь-яких загроз з боку Заходу”. При цьому зазначається, що “негативний настрій, як і страхи, мають переважно ірраціональний характер. Коли ж доходить до більш прагматичних оцінок, то стає очевидним, що лише чверть росіян сприймають Альянс як реальну і серйозну загрозу. Більшість же (близько 40%) поки не визначилися – чи вважати НАТО ворогом чи союзником. Менше 10% дійсно вірять у партнерство Росії і Північноатлантичного союзу, особливо в такій чутливій для населення сфері, як боротьба з міжнародним тероризмом”. Див.: Восприятие НАТО населением России..., с.29.

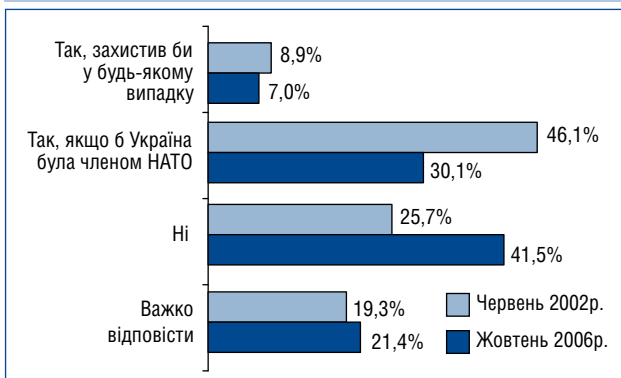
¹⁴ Узагальнені порівняльні дані, що характеризують групи прихильників і противників Альянсу, наводяться в заключній частині цієї статті.

Яку модель забезпечення національної безпеки України Ви підтримуєте? % опитаних

Отже, як модель забезпечення національної безпеки, вступ до НАТО не є популярним серед громадян країни. Як видно з діаграми “Чи захистив би НАТО Україну...?”, відносна більшість опитаних (42%) не вірять у те, що НАТО захистить Україну в разі агресії або загрози агресії проти неї з боку іноземної країни. Лише близько третини вважають, що НАТО зробив би це, якби Україна була його членом, і лише 7% – упевнені, що Альянс захистив би Україну в будь-якому випадку.

Чи захистив би НАТО Україну в разі агресії або загрози агресії з боку іноземної країни? % опитаних

У червні 2002р. розподіл голосів був іншим: тоді понад половина (55%) громадян засвідчили впевненість, що НАТО захистив би Україну у будь-якому випадку або якщо б Україна була його членом (9% і 46%, відповідно). Можливо, на зменшення сподівань на Альянс у випадку зовнішньої загрози вплинула не лише антинатовська пропаганда останнього часу, але й досить нейтральна позиція Заходу під час територіального конфлікту між Україною і Росією з приводу острова Тузла у жовтні 2003р. Саме між вереснем і груднем 2003р. було зафіксоване зростання числа противників Альянсу з 40 до 49% і певне зменшення його прихильників (з 25 до 22%).

З іншого боку, є підстави відзначити певну кореляцію між вибором громадянами моделі забезпечення національної безпеки України та їх оцінками політики Росії стосовно пострадянських країн. Так, серед тих, хто позитивно оцінює цю політику, вважаючи, що вона будуватиметься на основі принципів рівноправності і поваги до суверенітету колишніх радянських республік, переважає думка, що Україна має вступити до оборонного союзу з Росією і країнами СНД (48%). Натомість, респонденти, які вважають, що Росія прагне домінувати на пострадянському просторі, частіше схилиються до думки, що Україна має залишитися позаблоковою

країною (41%) або стати членом НАТО (27%) (таблиця “Який варіант забезпечення національної безпеки Ви підтримуєте?”).

Який варіант забезпечення національної безпеки України Ви підтримуєте? % опитаних

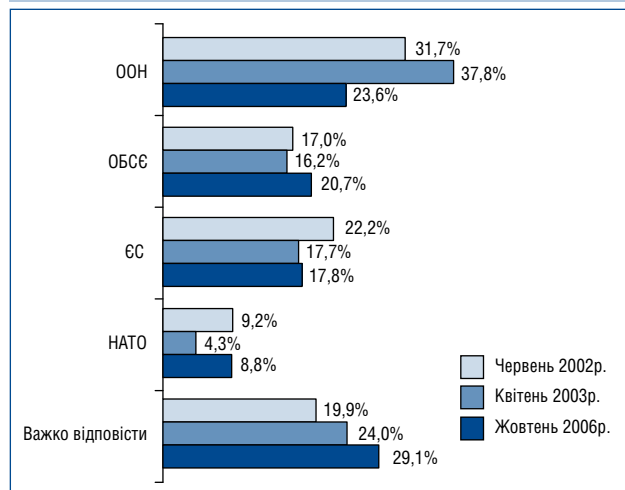
% по стовпчиках	Яким чином Росія зараз буде свої взаємини із сусідніми країнами, що раніше входили до складу Радянського Союзу?		
	На основі принципів рівноправності і поваги суверенітету цих країн	Прагне домінувати на пострадянському просторі і включити ці країни до сфери свого впливу	Важко відповісти
Україна має залишитися позаблоковою країною	42,5	41,4	42,0
Україна має вступити до оборонного союзу з Росією і країнами СНД	48,3	21,3	25,3
Україна має стати членом НАТО	4,3	26,7	6,3
Важко відповісти	4,9	10,6	26,4

% по стовпчиках	У взаєминах з країнами, що раніше входили до складу Радянського Союзу, Росія поважає і враховує їх інтереси чи намагається захищати лише власні інтереси навіть за рахунок інтересів сусідніх країн?		
	Поважає і враховує інтереси сусідніх країн	Намагається захищати лише власні інтереси навіть за рахунок інтересів сусідніх країн	Важко відповісти
Україна має залишитися позаблоковою країною	42,8	40,8	43,3
Україна має вступити до оборонного союзу з Росією і країнами СНД	48,7	20,7	23,8
Україна має стати членом НАТО	3,9	27,0	5,6
Важко відповісти	4,6	11,5	27,3

Аналогічним є розподіл голосів за ту чи іншу модель забезпечення безпеки України, залежно від того, чи вважають респонденти, що Росія у взаєминах з пострадянськими країнами поважає і враховує їх інтереси, або навпаки – намагається захищати лише власні інтереси навіть за рахунок їх інтересів.

Що стосується забезпечення регіональної безпеки в Європі, то лише 9% опитаних вважають, що НАТО повинен бути провідною організацією в цій сфері (діаграма “Яка організація має бути провідною...?”). Майже кожен четвертий віддає перевагу

Яка організація має бути провідною в забезпеченні регіональної безпеки в Європі? % опитаних

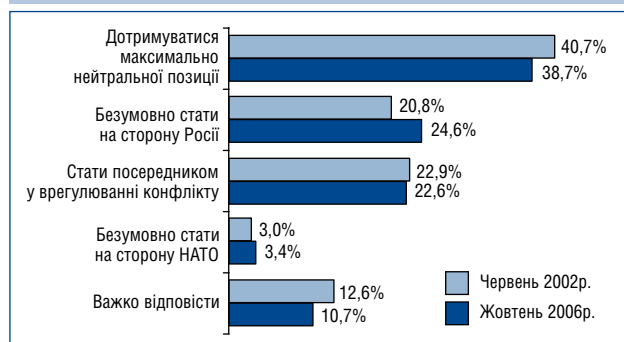
ООН, близько 40% респондентів – ОБСЄ або ЄС (21% і 18%, відповідно).

Покажемо розподіл відповідей на питання про дії України у випадку конфлікту між НАТО і Росією. Насамперед, слід відзначити, що відчутної зміни в позиціях громадян протягом 2002-2006рр. не сталося (діаграма “Яким чином має поводити себе Україна...?”).

І в червні 2002р., і в жовтні 2006р. відносна більшість опитаних (приблизно 40%) схилилися до тієї думки, що Україна в такій ситуації мала б дотримуватися максимально нейтральної позиції; 23% – вважали, що вона мала б стати посередником у врегулюванні конфлікту; 3% – пропонували б стати на сторону НАТО.

Єдина опція, де можна помітити незначні зміни – певне збільшення прихильників пропозиції стати у випадку конфлікту на сторону Росії (з 21 до 25%).

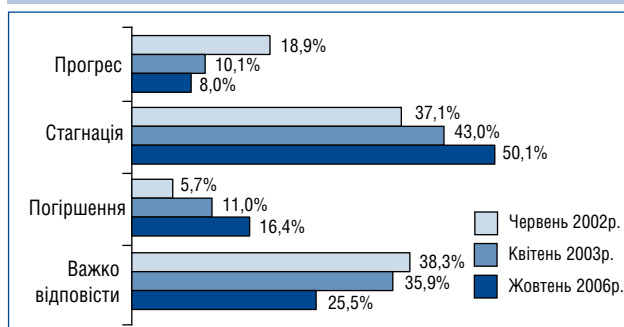
Яким чином має поводити себе Україна у випадку конфлікту між Росією та НАТО?
% опитаних

Отже, можна припустити, що громадяни свідомі сили і впливовості як Росії, з одного боку, так і НАТО – з іншого, і вважають за краще триматися осторонь можливого конфлікту між цими потужними сторонами.

Оцінка поточного стану відносин України з НАТО. Протягом 2002-2006рр. оцінки громадянами стану відносин України з НАТО погіршувалися. Так, у червні 2002р. прогрес у цих відносинах вбачали 19% опитаних, у жовтні 2006р. його відзначили лише 8%. Натомість стагнацію відзначили відповідно 37 і 50%, погіршення – 6 і 16% опитаних. Водночас, зростає визначеність оцінок: число респондентів, яким важко було визначитися з оцінкою стану названих відносин, зменшилося з 38 до 25% (діаграма “Як Ви оцінюєте нинішній стан відносин України з НАТО?”).

Як Ви оцінюєте нинішній стан відносин України з НАТО?
% опитаних

5. ОЦІНКА НАСЛІДКІВ МОЖЛИВОГО ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО НАТО

Як свідчать дані, наведені в таблиці “Які наслідки для України матиме її вступ до НАТО?”, громадяни бачать переважно негативні наслідки такого кроку. Насамперед, їх турбує перспектива погіршення відносин з Росією і Білоруссю (53%), участі українських солдатів у військових операціях в інтересах США (48%) та загострення напруженості в українському суспільстві (35%). Близько третини опитаних вважають, що вступ України до Альянсу стане причиною для запровадження проти України економічних санкцій з боку Росії, зробить Україну мішенню для терористів, спричинить збільшення витрат на оборону.

Які наслідки для України матиме її вступ до НАТО?*
% опитаних

Погіршити відносини України з Росією та Білоруссю	53,0
Змусить українських солдатів брати участь у військових операціях в інтересах США	48,1
Загострить напругу в українському суспільстві	34,8
Стане причиною для запровадження проти України економічних санкцій з боку Росії	31,4
Зробить Україну мішенню для терористів	30,2
Спричинить збільшення витрат на оборону	30,2
Призведе до втрати Україною політичної незалежності	26,7
Призведе до занепаду оборонно-промислового комплексу України	17,4
Надасть Україні гарантії безпеки	15,8
Завдасть шкоди обороноздатності України	14,9
Підвищить міжнародний авторитет України	13,6
Прискорить інтеграцію України до ЄС	13,2
Сприятиме реформуванню системи національної безпеки і оборони	11,1
Залучить до країни іноземних інвесторів	11,0
Сприятиме розвитку оборонно-промислового комплексу України	10,2
Сприятиме розвитку в країні демократії, забезпеченню прав і свобод громадян	9,1
Ускладнить вступ до ЄС	7,7
Дозволить Україні зменшити витрати на оборону	6,8
Сприятиме підвищенню прозорості та ефективності влади	5,0
Інше	2,6
Важко відповісти	9,5

* Респондентам пропонувалося вибрати будь-яку кількість варіантів відповіді

Позитивні наслідки респонденти називають помітно рідше: зокрема, лише 16% – упевнені, що вступ до Альянсу надасть Україні гарантії безпеки, 14% – що цей крок підвищить її міжнародний авторитет, 13% – прискорить інтеграцію до ЄС.

Цілковито очікувано, що оцінки наслідків вступу України до НАТО його прихильників і противників є кардинально різними (таблиця “Які наслідки для України матиме її вступ до НАТО, залежно від намірів голосування на референдумі щодо вступу України до НАТО”).

Так, противники Альянсу найчастіше мотивують свою позицію тим, що це погіршить відносини України з Росією та Білоруссю і змусить українських солдатів брати участь у військових операціях в інтересах США. Серед тих, хто не визначився, як голосувати

на гіпотетичному референдумі, також переважають негативні очікування від вступу до НАТО. Натомість прихильники НАТО найчастіше серед наслідків приєднання до нього України називають надання гарантій безпеки для України і зростання внаслідок цього кроку її міжнародного авторитету.

Які наслідки для України матиме її вступ до НАТО?, залежно від намірів голосування на референдумі стосовно вступу до НАТО*, % опитаних

	Серед тих, хто на референдумі стосовно вступу України до НАТО має намір голосувати:		Серед тих, хто не визначився, як голосуватиме на референдумі стосовно вступу України до НАТО
	За вступ до НАТО	Проти вступу до НАТО	
Надасть Україні гарантії безпеки	69,5	2,2	6,8
Підвищить міжнародний авторитет України	57,0	1,8	7,6
Прискорить інтеграцію України до Євросоюзу	49,1	4,0	6,5
Сприятиме реформуванню системи національної безпеки і оборони	43,9	2,9	6,0
Залучить до країни іноземних інвесторів	39,5	3,9	4,8
Сприятиме розвитку оборонно-промислового комплексу України	38,7	3,5	4,0
Сприятиме розвитку в країні демократії, забезпеченню прав і свобод громадян	38,1	1,8	2,8
Дозволить Україні зменшити витрати на оборону	23,8	3,0	3,2
Сприятиме підвищенню прозорості та ефективності влади	21,8	0,7	3,2
Погіршить відносини України з Росією та Білорусією	17,8	66,6	57,4
Стане причиною для запровадження проти України економічних санкцій з боку Росії	12,8	43,3	25,8
Змусить українських солдатів брати участь у воєнних операціях в інтересах США	9,9	63,4	46,8
Спричинить збільшення витрат на оборону	8,4	39,6	29,4
Загострить напругу в українському суспільстві	7,6	46,2	40,3
Зробить Україну мішенню для терористів	3,8	43,5	30,5
Призведе до втрати Україною політичної незалежності	2,9	39,6	19,3
Призведе до занепаду оборонно-промислового комплексу України	2,0	25,0	14,1
Завдасть шкоди обороноздатності України	1,2	23,0	11,7
Ускладнить вступ до Євросоюзу	0,9	11,2	4,0
Інше	1,2	3,0	4,4
Важко відповісти	5,8	4,3	15,3

* Респондентам пропонувалося відзначити будь-яку кількість варіантів відповіді.

Оцінка впливу вступу України до НАТО на окремі сфери. Респондентам пропонувалося оцінити вплив вступу України до НАТО на різні сфери життя країни¹⁵. На основі отриманих результатів можна побудувати *Індекс впливу*, який набуває значення від -1 (оцінка впливу є вкрай негативною) до +1 (оцінка впливу є максимально позитивною).

Як можна бачити з таблиці “*Оцінка впливу вступу України до НАТО на окремі сфери*”, частіше позитивно оцінюються наслідки для України в таких сферах, як

відносини з Європейським Союзом, міжнародний авторитет та міжнародна безпека України, її обороноздатність.

Індекс впливу вступу України до НАТО на окремі сфери

	Індекс впливу	Вплив відсутній, %	Важко відповісти / відмова від відповіді, %	Захід	Центр	Південь	Схід
Відносини з Європейським Союзом	0,19	6,5	22,7	0,48	0,23	0,01	0,08
Міжнародний авторитет України	0,09	6,4	19,3	0,39	0,13	-0,15	0,00
Міжнародна безпека України	0,08	5,2	19,1	0,40	0,12	-0,10	-0,06
Обороздатність України	0,07	4,3	19,1	0,38	0,14	-0,17	-0,07
Рівень корупції	-0,01	16,8	27,0	0,04	0,00	0,05	-0,07
Робота підприємств оборонно-промислового комплексу	-0,01	4,1	29,7	0,25	0,10	-0,17	-0,18
Рівень демократії в Україні	-0,05	12,9	22,2	0,22	-0,01	-0,22	-0,16
Ефективність влади	-0,10	12,6	22,5	0,09	-0,02	-0,27	-0,20
Рівень добробуту населення України	-0,20	16,1	19,7	0,09	-0,18	-0,30	-0,30
Рівень добробуту сім'ї респондента	-0,22	20,5	18,9	0,03	-0,20	-0,30	-0,30
Відносини з Росією	-0,46	1,2	12,8	-0,44	-0,48	-0,33	-0,52

Середній *Індекс впливу* на рівень корупції та роботу підприємств оборонно-промислового комплексу близький до нуля, тобто кількість негативних оцінок впливу вступу України до НАТО на ці сфери приблизно дорівнює кількості позитивних оцінок.

Переважно негативно оцінюють респонденти вплив вступу України до НАТО на такі сфери, як рівень демократії, ефективність влади, рівень добробуту населення, рівень добробуту власної родини та особливо – на відносини України з Росією.

Отже, попри те, що НАТО часто називають “клубом заможних демократичних країн” для українських громадян не є очевидним, що вступ України до цієї організації сприятиме зростанню їх добробуту та демократичним процесам у країні.

Показовим є **регіональний характер оцінок впливу вступу України до Альянсу**. Жителі Західного регіону переважно позитивно оцінюють вплив вступу на більшість сфер життя України, крім її відносин з Росією (де переважають негативні очікування), а також на рівень корупції і рівень добробуту – *Індeksi впливу* на ці сфери статистично не відрізняються від нуля.

Жителі Центру країни також частіше позитивно оцінюють вплив вступу до НАТО на більшість сфер, однак частіше очікують і негативного впливу не лише на відносини з Росією, але й на рівень як власного добробуту, так і добробуту населення України загалом. Близькими до нуля є значення *Індeksu впливу* на рівень демократії, рівень корупції та ефективність влади.

На Півдні і Сході переважають очікування негативного впливу вступу України до НАТО на більшість сфер її життя і життя українських громадян.

¹⁵ Пропонувалося зробити оцінку за одинадцятибальною шкалою (від 0 до 10), де значення “0” означало вкрай негативний вплив, а “10” – максимально позитивний вплив. Окрім того, респондент міг вибрати варіанти відповіді “вплив відсутній”, “важко відповісти” або відмовитися від відповіді.

Індекс впливу вступу України до НАТО на окремі сфери,
залежно від намірів голосування на гіпотетичному референдумі

	Серед тих, хто на референдумі стосовно вступу України до НАТО має намір голосувати:						Серед тих, хто не визначився, як голосуватиме на референдумі стосовно вступу України до НАТО		
	За вступ до НАТО			Проти вступу до НАТО					
	Індекс впливу	Вплив відсутній, %	Важко відповісти, %	Індекс впливу	Вплив відсутній, %	Важко відповісти, %	Індекс впливу	Вплив відсутній, %	Важко відповісти, %
Відносини з Європейським Союзом	0,64	4,1	6,7	0,00	7,8	22,4	0,08	6,6	31,4
Відносини з Росією	-0,29	0,6	11,6	-0,51	0,7	8,6	-0,45	4,0	16,8
Ефективність влади	0,33	7,6	15,7	-0,27	14,8	18,8	-0,17	12,3	26,5
Міжнародна безпека України	0,64	2,9	6,1	-0,15	6,5	18,4	-0,02	3,9	25,5
Міжнародний авторитет України	0,62	2,6	5,5	-0,13	8,4	18,8	-0,01	6,1	22,0
Обороздатність України	0,61	2,9	7,0	-0,15	5,5	18,1	-0,02	5,8	24,4
Рівень демократії в Україні	0,45	7,9	12,2	-0,25	13,9	19,9	-0,11	20,3	27,3
Рівень добробуту Вашої сім'ї	0,29	15,1	18,6	-0,38	18,6	14,5	-0,27	29,2	24,8
Рівень добробуту населення України	0,32	12,8	19,2	-0,37	14,2	14,8	-0,24	24,6	24,1
Рівень корупції	0,17	14,0	20,7	-0,09	17,8	24,6	-0,01	15,9	27,8
Робота підприємств оборонно-промислового комплексу	0,43	4,1	20,3	-0,18	4,3	28,4	-0,13	3,1	32,6

Цілков природно, що прихильники і противники Альянсу по-різному оцінюють вплив вступу до нього України на різні сфери її життя і життя українських громадян (таблиця “Індекс впливу вступу України до НАТО залежно від намірів голосування на гіпотетичному референдумі”).

Прихильники НАТО переважно позитивно оцінюють вплив вступу до нього України на всі сфери, крім її відносин з Росією. Особливо значного позитивного впливу вони очікують на такі сфери, як відносини з Європейським Союзом, міжнародна безпека, обороноздатність та міжнародний авторитет України.

Натомість, противники Альянсу передбачають переважно негативний вплив вступу до нього України на всі сфери, крім відносин з ЄС (тут *Індекс впливу* дорівнює нулю). Особливо значного негативного впливу вони очікують у сфері відносин з Росією та рівні добробуту населення України (в т.ч. власного добробуту).

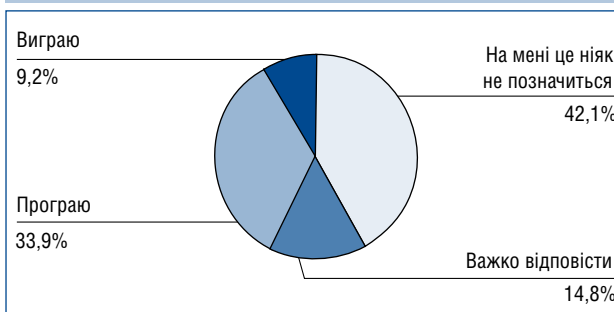
Що стосується тих респондентів, які не визначилися, як голосувати на гіпотетичному референдумі щодо вступу України до НАТО, то вони також частіше негативно оцінюють вплив вступу на більшість сфер, хоча “негативізм” оцінок виражений меншою мірою, ніж у противників Альянсу. Так, як і серед противників, серед тих, хто не визначився, найчастіше негативний вплив очікується у сфері відносин з Росією та рівні добробуту українського населення.

Лише вплив на сферу відносин з ЄС частіше оцінюється позитивно, а *Індекс впливу* на міжнародну безпеку, міжнародний авторитет, обороноздатність України, рівень корупції є близькими до нуля. Представники групи тих, хто не визначився, частіше, ніж прихильники чи противники Альянсу, відповідаючи на питання про вплив вступу до нього України на різні сфери її життя, вибирають варіант “важко відповісти”.

Персоналізовані оцінки впливу вступу України до НАТО. Відносна більшість (42%) громадян переконані, що можливе приєднання України до Альянсу на них особисто ніяк не позначиться. Третина (34%) – очікують скоріше програшу від такого кроку. 9% – сподіваються більшою мірою на виграш (діаграма “Ви особисто більшою мірою виграєте чи програєте, якщо Україна вступить до НАТО?”).

Примітно, що прихильники Альянсу дещо меншою мірою пов’язують особистий виграш з підтримкою

Ви особисто більшою мірою виграєте чи програєте, якщо Україна вступить до НАТО?
% опитаних

вступу України до нього: серед них на особистий виграш сподіваються 48% (38% – вважають, що на них вступ України до Альянсу ніяк не позначиться). Натомість, противники НАТО більшою мірою побоюються особистого програшу (55%), третина – передбачають, що на них приєднання України до НАТО не позначиться.

Отже, загалом громадяни України від її вступу до НАТО частіше очікують негативних наслідків. При цьому, оцінки наслідків вступу прихильників і противників Альянсу кардинально різняться. Прихильники Альянсу серед наслідків вступу найчастіше називають набуття Україною гарантій безпеки і зростання її міжнародного авторитету. Противники – найчастіше мотивують свою позицію тим, що вступ України до Альянсу погіршить її відносини з Росією і Білоруссю та змусить українських солдатів брати участь у воєнних операціях в інтересах США.

Частіше позитивно оцінюється громадянами вплив вступу України до Альянсу на такі сфери, як її відносини з ЄС, міжнародний авторитет, міжнародна безпека, а також обороноздатність. Переважно негативно – вплив на рівень демократії в Україні, ефективність влади, рівень добробуту українського населення (в т.ч. родин респондентів) та особливо – на відносини України з Росією. Оцінки впливу мають виразний регіональний характер. Частіше відзначають позитивний вплив жителі Заходу країни, негативний – жителі Півдня і Сходу.

6. ПРИХИЛЬНИКИ І ПРОТИВНИКИ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО АЛЬЯНСУ: ПОРІВНЯННЯ ПОЗИЦІЙ І ХАРАКТЕРИСТИК

Результати дослідження дають підстави для окреслення характеристик і позицій прихильників Альянсу – тих, хто у випадку гіпотетичного референдуму проголосував би за вступ України до НАТО, і його противників – тих, хто голосував би проти такого кроку країни (таблиця “Позиції і характеристики прихильників і противників вступу України до НАТО”).

Співвіднесення окремих характеристик дає також підстави для виокремлення серед прихильників і противників певних “крайніх” груп – тих, чії позиції та оцінки ґрунтуються скоріше на стереотипах, ніж усвідомлених переконаннях.

Такими “стереотипними” прихильниками вступу до НАТО пропонується вважати респондентів, які одночасно відповіли, що:

- у разі проведення гіпотетичного референдуму щодо вступу України до НАТО проголосували б за вступ;
- оцінюють рівень власної поінформованості про НАТО як низький, або не мають про нього жодної інформації;
- протягом життя не змінювали своє ставлення до НАТО.

Стереотипні прихильники Альянсу складають 8,0% загального числа опитаних.

“Стереотипними” противниками вступу до НАТО пропонується вважати респондентів, які одночасно відповіли, що:

- у разі проведення референдуму проголосували б проти вступу України до НАТО;
- оцінюють рівень своєї поінформованості про НАТО як низький, або не мають про нього жодної інформації;
- протягом життя не змінювали своє ставлення до НАТО

Стереотипні противники Альянсу складають 32,3% загального числа опитаних.

Про стереотипних прихильників і противників з великою імовірністю можна сказати, що це люди, які не розуміють, що таке НАТО. При визначенні свого ставлення до нього вони користуються лише певним

набором емоційних стереотипів «НАТО – це добре», або «НАТО – це погано».

Серед них, своєю чергою, є можливість виокремити більш локальні групи “упереджених”, тобто це стереотипні прихильники і противники, які до того ж засвідчили, що не мають потреби в додатковій інформації про НАТО. В цьому випадку: **упереджені прихильники Альянсу складають 0,7% загального числа опитаних; упереджені противники – 15,4% загального числа.**

З високою імовірністю можна сказати, що упереджені прихильники чи противники Альянсу не розуміють, що таке НАТО, і їх ставлення до нього визначають емоційні стереотипи. Причому, високою є імовірність того, що будь-які логічні доводи не зможуть змінити думку цих людей.

ВИСНОВКИ

Результати соціологічного дослідження свідчать про те, що рівень поінформованості громадян України про НАТО є сьогодні загалом низьким – як за самооцінкою опитаних, так і за достовірністю інформації, якою вони володіють. Водночас, більшість опитаних відзначають недостатність, неповноту та обмеженість інформації про Альянс, що її надають українські ЗМІ.

Ставлення громадян до НАТО, а також до приєднання до нього України є опосередкованим їх загальними геополітичними орієнтаціями в координатах “Росія – США”. При цьому, ставлення до США, на яке впливають стереотипи часів холодної війни, поширюється на НАТО. З іншого боку, виявляється ефект “російського чинника” при визначенні громадянами ставлення до можливого приєднання України до Альянсу.

Публічна інформація про НАТО є, як правило, лише складовою політичних пропагандистських або виборчих кампаній. На цьому тлі особливо помітною є відсутність інформаційної кампанії з роз’яснення конкретних проблем і переваг приєднання України до Альянсу.

Пасивна позиція “помаранчевих” могла породити припущення, що й ця частина політичної еліти країни не готова якнайшвидше впроваджувати такі вимоги до кандидатів на членство в Альянсі, як реальне дотримання демократичних принципів урядування, верховенства права, забезпечення і захист прав і свобод людини і громадянина¹⁶.

¹⁶ Аналогічний припущення роблять автори дослідження громадської думки про НАТО в Росії. “...Подібні умонастрої (побоювання та очікування агресії як результату експансії) стимулюються частиною російської еліти та експертного співтовариства. Для них подальше зближення країн колишнього СРСР з НАТО означає можливість повтору цього сценарію і в Росії. Це, своєю чергою, вимагатиме реальної модернізації країни і глибоких, а не косметичних реформ. Водночас поки ті суперечливі сигнали, що їх надсилають російські власті населенню (від “НАТО як партнер” до “НАТО як прихований противник”), лише ще більше заплутують росіян і ведуть до розколу у громадській думці”. Див.: Восприятие НАТО населением России..., с.23.

Позиції і характеристики прихильників і противників вступу України до НАТО

Чому б Ви голосували за вступ України до НАТО/проти вступу України до НАТО? <i>(питання ставилося як відкрите)</i>	Альянс – гарант безпеки, захисту від агресора, “прогресивна, демократична організація”, “нормальний союз”. Від вступу України до Альянсу можна очікувати: • змін на краще в демократичному розвитку України, зміцнення внутрішньої стабільності, демократичності та підконтрольності влади (19,2%); • приєднання України до спільного з цивілізованими державами розвитку, участі в житті Європи, наближення до ЄС, ходи “в ногу зі світом” (15,7%); • зменшення витрат на оборону, воєнної реформи (12,1%); • посилення економічної, енергетичної безпеки країни, припливу інвестицій, підвищення рівня життя, збільшення робочих місць (9,4%); • посилення незалежності України від Росії, зміцнення суверенітету України (8,8%); • підвищення авторитету України у світі (6,4%). Альянс – агресор, військова організація, “кровопролиття”, “війна і конфлікти”; організація, не прийнятна для слов'янських народів через різницю в цінностях і “чужу політику”. Вступ України до НАТО – це: • загроза участі українських військовослужбовців у військових діях НАТО, розміщення в Україні його військових баз, проведення на її території військових навчань НАТО (33,9%); • посилення залежності України від США (НАТО – тотожний США) (15,8%); • погіршення відносин з Росією, з якою в Україні – спільні для слов'янських народів цінності (7,6%); • додаткові витрати, погіршення економічного становища (7,1%).
--	--

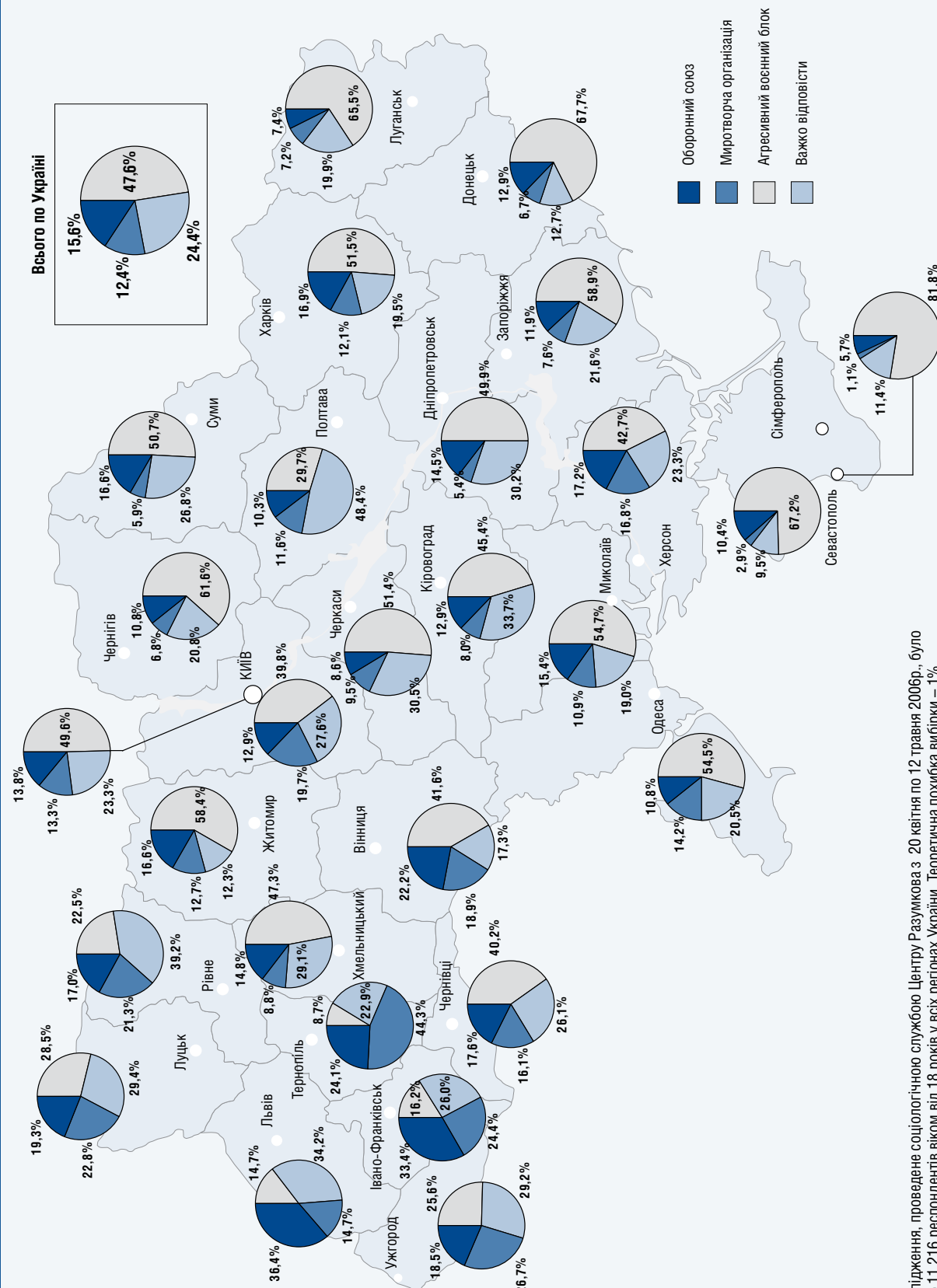
	Прихильники Альянсу		Противники Альянсу	
Який напрям зовнішньої політики має бути пріоритетним для України?	відносини з країнами ЄС – 77,2% відносини з США – 7% відносини з Росією – 6,7%		відносини з Росією – 61,7% відносини з країнами ЄС – 15,1% відносини з іншими (крім Росії) країнами СНД – 10,7%	
Чи потрібно Україні вступати до ЄС?	так – 91,8% ні – 4,4% важко відповісти – 3,8%		ні – 44,6% так – 37,2% важко відповісти – 18,3%	
Чи існує загроза Україні від...?	США			
	так	ні	так	ні
	9,9%	81,6%	50,0%	38,1%
	Росії			
	48,4%	42,3%	8,3%	84,5%
	Інших країн			
	9,1%	69,1%	12,4%	65,5%
	НАТО			
	4,1%	83,6%	53,4%	31,7%
	Міжнародного тероризму			
	30,1%	49,7%	42,7%	38,8%
	Протистояння між різними регіонами України			
	33,1%	53,7%	32,2%	52,7%
	Української влади			
	50,9%	36,8%	39,5%	45,8%
Чим є НАТО в першу чергу?	оборонний союз – 49,7% миротворча організація – 40,7% агресивний воєнний блок – 3,2% важко відповісти – 6,4%		агресивний воєнний блок – 79,7% оборонний союз – 5,7% миротворча організація – 3,7% важко відповісти – 10,8%	
Чи змінювали Ви впродовж життя своє ставлення до НАТО?	так, на краще – 44,6% не змінював – 40,3% мене це не цікавить – 3,2%		не змінював – 54,6% так, на гірше – 27,4% мене це не цікавить – 10,6%	
Який вплив здійснює НАТО на політичну ситуацію у світі? Яким є цей вплив? % тих, хто вважає, що вплив існує	сильний – 71,3% слабкий – 10,5% / позитивним – 71,2% нейтральним – 11,8% важко відповісти – 12,1%		сильний – 67,7% слабкий – 10,2% / негативним – 72,2% нейтральним – 6,0% важко відповісти – 18,4%	

	Прихильники Альянсу	Противники Альянсу
Чи підтримуєте Ви процес розширення НАТО на Схід?	так – 75,1% ні – 9,1% важко відповісти – 15,8%	ні – 87,3% так – 1,2% важко відповісти – 11,5%
Як Ви оцінюєте процес розширення НАТО?	сприятливий для України процес зміцнення демократії і безпеки Європі – 47,7% сприятливий процес, який допоможе Україні зміцнити незалежність від Росії – 39,5%	несприятливий процес, оскільки Україна може бути втягнута у протистояння Росії і НАТО – 38,5% несприятливий процес, який посилює залежність України від західних держав – 30,1% несприятливий для України процес зміцнення військового блоку, що загрожує Україні – 21,9%
Який варіант забезпечення національної безпеки Ви підтримуєте?	Україна має стати членом НАТО – 82,7% Україна має залишитися позаблоковою державою – 4,1% Україна має вступити до оборонного союзу з Росією і країнами СНД – 2,6% важко відповісти – 10,5%	Україна має залишитися позаблоковою державою – 51,1% Україна має вступити до оборонного союзу з Росією і країнами СНД – 42,0% Україна має стати членом НАТО – 0,8% важко відповісти – 6,0%
Яка організація має бути провідною у забезпеченні регіональної безпеки в Європі?	НАТО – 40,5% ОБСЄ – 18,1% ЄС – 15,7% ООН – 11,4% важко відповісти – 10,5%	ООН – 27,3% ОБСЄ – 24,1% ЄС – 20,5% НАТО – 1,6% важко відповісти – 26,5%
Чи захистив би НАТО Україну в разі агресії або загрози агресії з боку іноземної країни?	так, якби Україна була членом НАТО – 61,1% так, у будь-якому випадку – 26,0% ні – 3,5% важко відповісти – 9,4%	ні – 57,6% так, якби Україна була членом НАТО – 22,2% так, у будь-якому випадку – 1,4% важко відповісти – 18,9%
Якби Україна ввійшла до складу НАТО, Ви б тоді підтримали вступ України до нього?	так – 69,7% ні – 9,6% важко відповісти – 20,7%	ні – 66,9% так – 13,5% важко відповісти – 19,6%

	Прихильники Альянсу	Противники Альянсу
Яким чином повинна поводити себе Україна у випадку конфлікту між Росією і НАТО?	стати посередником у владнанні конфлікту – 38,1% дотримуватися максимально нейтральної позиції – 33,7% безумовно стати на сторону НАТО – 17,2% безумовно стати на сторону Росії – 1,5% важко відповісти – 9,6%	дотримуватися максимально нейтральної позиції – 37,7% безумовно стати на сторону Росії – 35,1% стати посередником у владнанні конфлікту – 19,5% безумовно стати на сторону НАТО – 0,3% важко відповісти – 7,4%
Які наслідки для України матиме її вступ до НАТО?	надасть Україні гарантії безпеки – 69,5% підвищить міжнародний авторитет України – 57,0% прискорить інтеграцію України до ЄС – 49,1% сприятиме реформуванню національної системи безпеки і оборони – 43,9% залучить до країни іноземних інвесторів – 39,5% сприятиме розвитку в країні демократії, забезпечення прав і свобод громадян – 38,1% дозволить Україні зменшити витрати на оборону – 23,8% сприятиме підвищенню прозорості та ефективності влади – 21,8% погіршить відносини України з Росією і Білоруссю – 17,8% стане причиною для запровадження проти України економічних санкцій з боку Росії – 12,8% змусить українських солдатів брати участь у військових операціях в інтересах США – 9,9%	погіршить відносини України з Росією і Білоруссю – 66,6% змусить українських солдатів брати участь у військових операціях в інтересах США – 63,4% загострить напруженість в українському суспільстві – 46,2% зробить Україну мішенню для терористів – 43,5% стане причиною для запровадження проти України економічних санкцій з боку Росії – 43,3% призведе до втрати Україною політичної незалежності – 39,6% спричинить збільшення витрат на оборону – 39,6% призведе до занепаду оборонно-промислового комплексу України – 25,0% завдасть шкоди обороноздатності України – 23,0% ускладнить вступ до ЄС – 11,2%
Ви особисто більшою мірою виграєте чи програєте, якщо Україна вступить до НАТО?	виграю – 48,3% на мені це ніяк не позначиться – 37,5% програю – 3,5% важко відповісти – 10,8%	програю – 55% на мені це ніяк не позначиться – 34,1% виграю – 0,5% важко відповісти – 10,5%
Як українські ЗМІ інформують про НАТО?	інформація обмежена, неповна – 45,3% інформації дуже мало – 42,4% надається повна, детальна інформація – 7,3% важко відповісти – 5,0%	інформація обмежена, неповна – 45,4% інформації дуже мало – 37,6% надається повна, детальна інформація – 6,0% важко відповісти – 11,0%
Як Ви оцінюєте рівень Вашої поінформованості про НАТО?	середній – 46,6% низький – 40,8% високий – 6,8% не маю жодної інформації – 3,8%	низький – 47,8% середній – 36,4% не маю жодної інформації – 7,1% високий – 3,2%

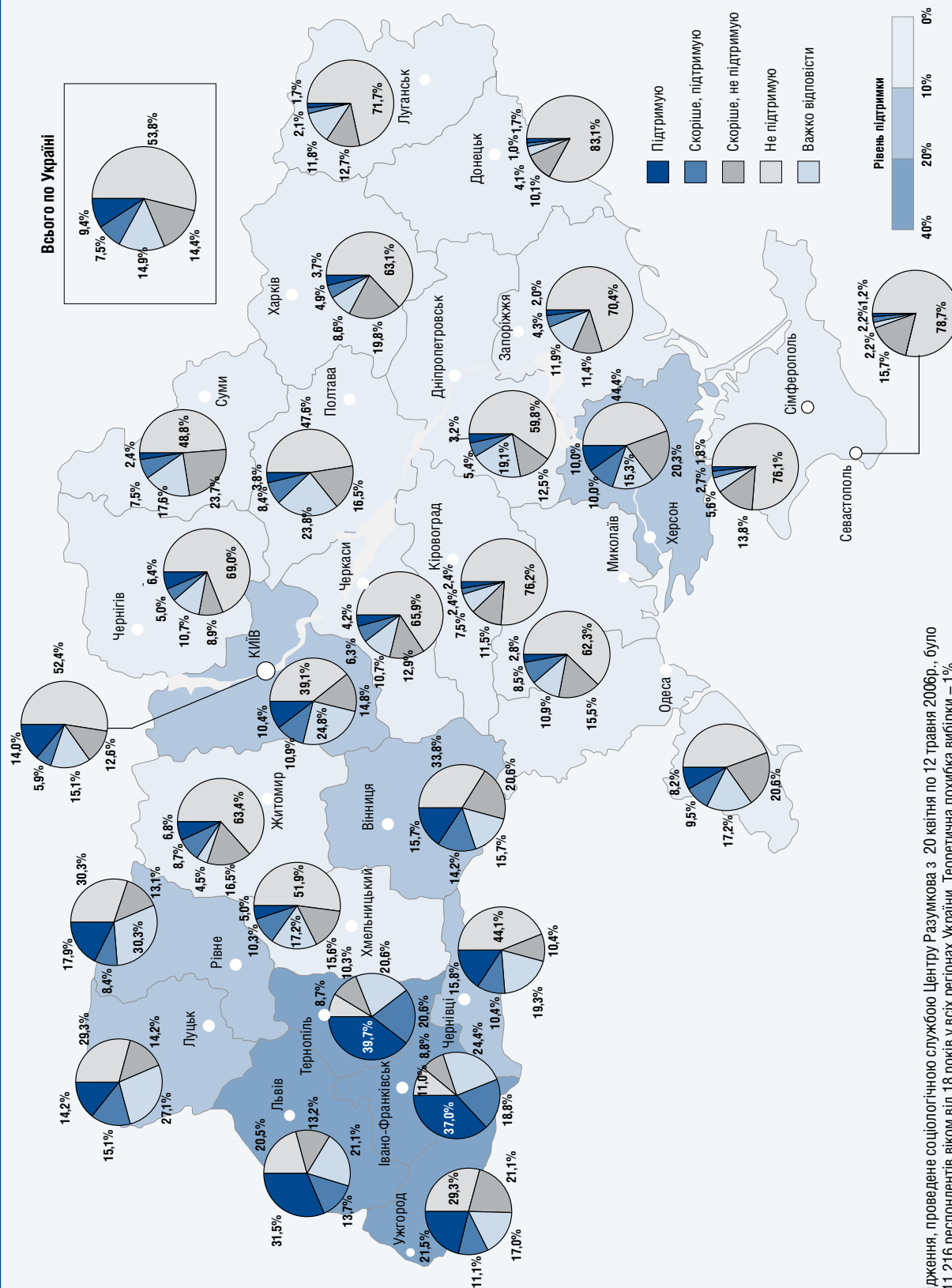
	Прихильники Альянсу	Противники Альянсу
З яких ЗМІ Ви отримувате інформацію про НАТО?	телеканал „Студія 1+1” – 57,6% телеканал „Інтер” – 52,2% телеканал „5-й канал” – 39,8% центральні українські газети – 34,3% місцеві газети – 30,5% УТ-1 – 25,9% телеканал ICTV – 23,0% Новий канал – 15,7% FM-радіостанції – 12,2% російські телеканали – 10,8% телеканал СТБ – 10,8	телеканал „Інтер” – 64,6% телеканал „Студія 1+1” – 60,8% центральні українські газети – 31,2% УТ-1 – 29,3% місцеві газети – 24,3% телеканал „5-й канал” – 23,4% телеканал СТБ – 16,2% Новий канал – 15,0 російські телеканали – 12,8% місцеві телеканали – 11,4% УР-1 – 10,3%
Чи хотіли б Ви отримати більше інформації про НАТО?	так, хочу знати більше про НАТО – 89,9% ні, мене це не цікавить – 7,3% важко відповісти – 2,9%	ні, мене це не цікавить – 46,3% так, хочу знати більше про НАТО – 42,5% важко відповісти – 11,2%
Соціально-демографічні характеристики		
Вік	18-29 – 29,6% 30-39 – 18,8% 40-49 – 19,1% 50-59 – 10,7% 60+ – 21,7%	18-29 – 19,4% 30-39 – 17,4% 40-49 – 20,9% 50-59 – 14,2% 60+ – 28,2%
Стать	жінки – 47,2% чоловіки – 52,8%	жінки – 55,2% чоловіки – 44,8%
Освіта	неповна середня – 6,4% середня/ середня спеціальна – 55,4% вища/ незакінчена вища – 38,2%	неповна середня – 11,8% середня/ середня спеціальна – 62,2% вища/ незакінчена вища – 26,0%
Тип поселення	місто – 69,1% село – 30,9%	місто – 71,9% село – 28,1%
Самовизначення в координатах соціальних класів	середній – 65,7% нижчий – 28,5% вищий – 0,9% важко відповісти/ не відповіли – 5,0%	середній – 55,4% нижчий – 40,0% вищий – 0,4% важко відповісти/не відповіли – 4,3%
Самооцінка матеріального становища сім'ї	у цілому на життя вистачає, але придбання речей тривалого вжитку (меблі, телевізор, холодильник) викликає труднощі – 46,5% вистачає на харчування та придбання необхідних недорогих речей – 25,0% живемо забезпечено, але зробити крупні покупки (квартира, автомобіль тощо) поки що не в змозі – 15,4% ледве зводимо кінці з кінцями, грошей не вистачає навіть на необхідні продукти – 10,2% можемо дозволити собі придбати практично все, що хочемо – 1,2% важко відповісти – 1,2%	у цілому на життя вистачає, але придбання речей тривалого вжитку (меблі, телевізор, холодильник) викликає труднощі – 41,2% вистачає на харчування та придбання необхідних недорогих речей – 33,3% ледве зводимо кінці з кінцями, грошей не вистачає навіть на необхідні продукти – 17,2% живемо забезпечено, але зробити крупні покупки (квартира, автомобіль тощо) поки що не в змозі – 7,7% можемо дозволити собі придбати практично все, що хочемо – 0,2% важко відповісти – 0,5%

Чим, на Вашу думку, є НАТО в першу чергу?*

* Дослідження, проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 20 квітня по 12 травня 2006р., було опитано 11 216 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України. Теоретична похибка вибірки – 1%.

Чи підтримуєте Ви інтеграцію України до НАТО, яка передбачає в перспективі вступ до Альянсу? *

* Дослідження, проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 20 квітня по 12 травня 2006р., було опитано 11 216 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України. Теоретична похибка вибірки – 1%.

ВПЛИВ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА ЇХ СТАВЛЕННЯ ДО НАТО

Михайло МІЩЕНКО,
заступник директора соціологічної
служби Центру Разумкова

На ставлення громадян України до НАТО впливає багато чинників, у т.ч. стереотипи масової свідомості, сформовані ще за радянських часів, уявлення про країни-члени НАТО, ставлення до країн, що прагнуть вступити в НАТО, та до країн, керівництво яких виступає проти розширення Північноатлантичного альянсу.

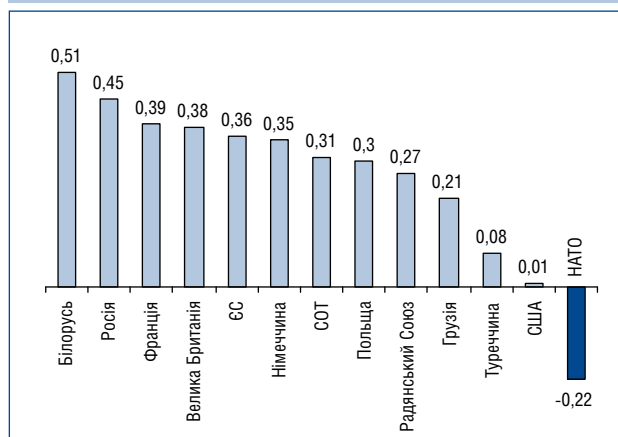
Роль цих чинників надзвичайно важлива, оскільки вони мають значний вплив на емоційну складову індивідуальної і суспільної свідомості, що врешті визначає суспільно-політичну поведінку громадян.

Зв'язок ставлення громадян України до НАТО зі ставленням до інших міжнародних організацій та до окремих країн. На основі результатів опитування, що проводилося соціологічною службою Центру Разумкова у жовтні 2006р.¹, можна розглянути, яким чином ставлення громадян України до НАТО співвідноситься зі ставленням до окремих країн та до інших міжнародних організацій².

Як можна бачити з діаграми “Індекс ставлення до країн та міжнародних організацій”, лише до НАТО, з усього запропонованого респондентам списку, переважно висловлювалося негативне ставлення. Найближче до НАТО за цією шкалою розмістилися США, значення індексу ставлення до яких у середньому близьке до нульової позначки.

Спостерігаються досить істотні відмінності у ставленні до зарубіжних країн і міжнародних організацій у різних регіонах України (карта-діаграма “Індекс ставлення до країн та міжнародних організацій”). У напрямі із Заходу країни на Схід зростає позитивне ставлення до Росії, Білорусі, Радянського Союзу. На Заході, порівняно з іншими регіонами, найбільшою мірою виражене позитивне ставлення до

Індекс ставлення до країн та міжнародних організацій

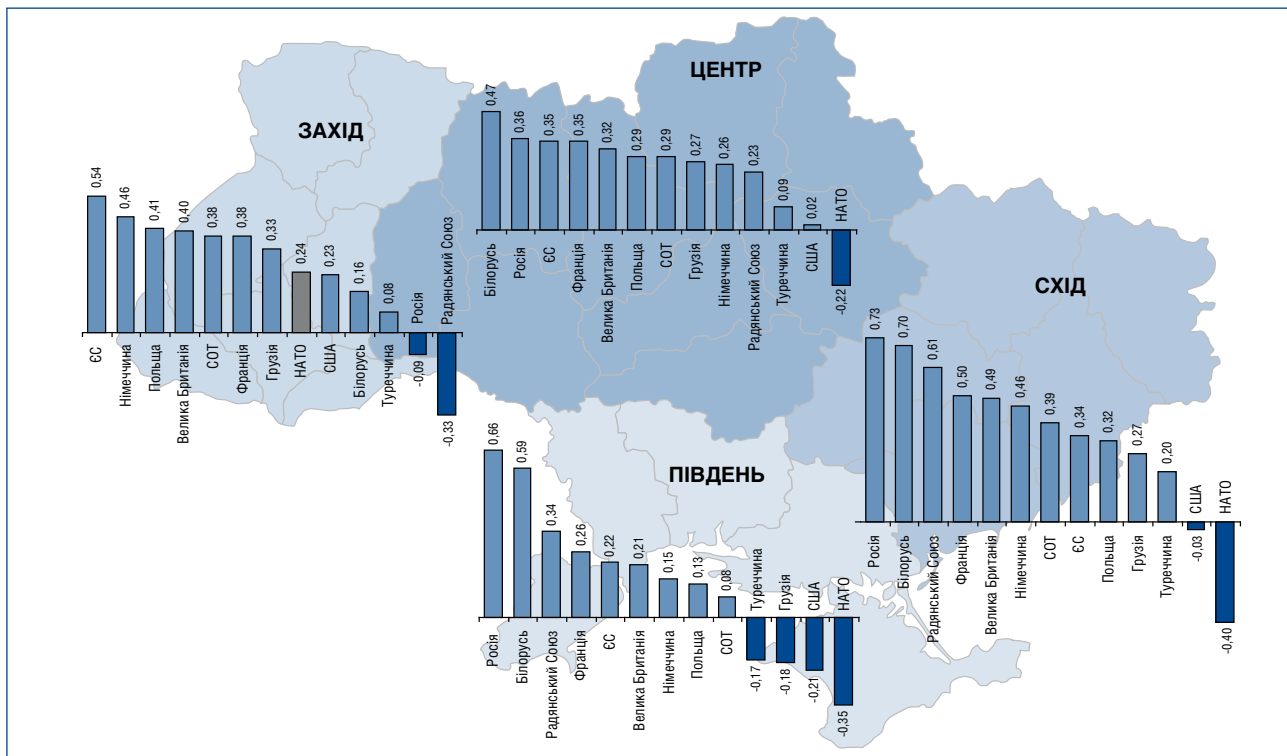

Європейського Союзу (при тому, що до нього позитивно ставляться жителі всіх регіонів). Лише на Заході переважає позитивне ставлення до США і НАТО, водночас – лише тут переважно негативно ставляться до Росії (як і до Радянського Союзу).

¹ Опитування проведене з 19 по 26 жовтня 2006р. Опитано 2006 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%.

² Для цього респондентам пропонувалося оцінити це ставлення за шкалою від 0 до 10, де значення “0” означало вкрай негативне, а “10” – максимально позитивне ставлення. На основі отриманих результатів можна побудувати *Індекс ставлення*, трансформувачи шкалу від 0 до 10 у шкалу від -1 до +1. Цей індекс набуває від’ємного значення тоді, коли серед респондентів переважає негативне ставлення до об’єкта оцінювання, а додатного – коли серед респондентів переважає позитивне ставлення.

Індекс ставлення до країн та міжнародних організацій, за регіонами

Порівняння ставлення прихильників і противників НАТО³ до окремих країн і міжнародних організацій показує, що, крім ставлення до Альянсу, найбільша різниця між цими двома групами виявляється у ставленні до США і Європейського Союзу (воно є помітно кращим серед прихильників НАТО), також – до Радянського Союзу та Росії (воно є значно кращим серед противників НАТО).

Так, індекс ставлення до ЄС для групи прихильників НАТО становить 0,71, для групи противників – 0,26; до Росії – 0,02 і 0,63, відповідно (таблиця “Індекс ставлення до країн та міжнародних організацій,

залежно від намірів голосування на референдумі стосовно вступу до НАТО”).

Отже, можна припустити, що ставлення до НАТО значною мірою пов’язане зі ставленням до окремих країн та до інших міжнародних об’єднань (наприклад, США, Росії, Європейського Союзу).

Перевірити це припущення дозволяє кореляційний аналіз⁴. Як можна бачити з таблиці “Рівні зв’язку між ставленням до НАТО та ставленням до країн та до інших міжнародних організацій”, найбільшою мірою ставлення до НАТО корелює зі ставленням до США (рівень зв’язку – 0,59). Водночас, кореляція ставлення до НАТО із ставленням до такого активного члена

Індекс ставлення до країн та міжнародних організацій, залежно від намірів голосування на референдумі стосовно вступу до НАТО

	Серед тих, хто на референдумі має намір голосувати:		Різниця в значенні індексу між тими, хто збирається голосувати “за” і “проти” вступу до НАТО
	За вступ до НАТО	Проти вступу до НАТО	
ЄС	0,71	0,26	0,45
НАТО	0,66	-0,54	1,20
Німеччина	0,58	0,29	0,30
СОТ	0,54	0,23	0,32
Велика Британія	0,53	0,35	0,18
Польща	0,53	0,22	0,31
Франція	0,53	0,37	0,16
Грузія	0,47	0,12	0,35
США	0,45	-0,16	0,61
Білорусь	0,24	0,63	-0,39
Туреччина	0,24	0,02	0,22
Росія	0,02	0,63	-0,62
Радянський Союз	-0,21	0,46	-0,67

Рівні зв’язку між ставленням до НАТО і ставленням до країн та міжнародних організацій

	По Україні в цілому	За регіонами:			
		Захід	Центр	Південь	Схід
США	0,59	0,55	0,61	0,71	0,49
ЄС	0,47	0,59	0,50	0,38	0,40
СОТ	0,36	0,47	0,43	0,40	0,27
Грузія	0,32	0,45	0,26	0,42	0,22
Німеччина	0,32	0,55	0,43	0,26	0,19
Польща	0,31	0,57	0,33	0,21	0,20
Туреччина	0,27	0,36	0,33	0,37	0,20
Велика Британія	0,23	0,36	0,36	0,21	0,17
Франція	0,17	0,44	0,24	0,12	0,10
Білорусь	-0,33	-0,09*	-0,11	-0,50	-0,27
Радянський Союз	-0,39	-0,32	-0,20	-0,49	-0,17
Росія	-0,44	-0,26	-0,21	-0,58	-0,34

* Коефіцієнти статистично незначимі; коефіцієнти, виділені жирним шрифтом, статистично значимі на рівні $p < 0,05$; усі інші коефіцієнти – на рівні $p < 0,01$.

³ Тут “прихильники Альянсу” – громадяни, які у випадку гіпотетичного референдуму щодо вступу України до НАТО голосували б за вступ, “противники” – громадяни, які голосували б проти.

⁴ Як показник рівня кореляційного зв’язку застосований коефіцієнт кореляції Пірсона, який характеризує силу зв’язку в кожній з пар аналізованих ознак (у цьому випадку – ставлення до країн та міжнародних організацій). Тобто, чим більше значення цього коефіцієнта, тим більшою мірою зростання однієї ознаки пов’язане із зростанням значення іншої ознаки. Від’ємне значення коефіцієнта свідчить про зворотній зв’язок (негативну кореляцію): у такому випадку зростання однієї ознаки пов’язане із зменшенням значення іншої ознаки.

Альянсу, як Велика Британія, є значно меншою (0,23). Імовірно, це пояснюється живучістю стереотипу, сформованого за радянських часів: “НАТО – інструмент політики США”.

Досить помітно виражена кореляція ставлення до НАТО із ставленням до Європейського Союзу та Світової організації торгівлі. Це можна розглядати як свідчення того, що позиція громадян стосовно НАТО значною мірою обумовлена ставленням до “західного” вектору міжнародної інтеграції України в цілому.

З іншого боку, виразною є негативна кореляція ставлення до НАТО зі ставленням до Росії, Білорусі та Радянського Союзу (тобто, чим кращим є ставлення до цих країн, тим гіршим – до НАТО). Отже, **НАТО сприймається певним чином як “альтернатива” Росії, і ставлення до Росії значною мірою визначає ставлення до Альянсу.**

Про це свідчить і та обставина, що ставлення до НАТО істотно відрізняється, залежно від оцінки процесів, які відбуваються в Росії, та характеру зовнішньої політики Росії стосовно її найближчих сусідів.

Так, серед респондентів, які вважають, що в Росії зараз відбуваються зміни в напрямі розвитку демократії і розширення громадянських свобод, індекс ставлення до НАТО становить -0,35.

Натомість, серед тих, хто вважає, що в Росії спостерігається посилення авторитаризму та обмеження громадянських свобод, цей індекс становить 0,04.

Серед респондентів, які вважають, що Росія буде свої взаємини із сусідніми пострадянськими країнами на основі принципів рівноправності та поваги їх суверенітету, індекс ставлення до НАТО становить -0,49.

На противагу цьому, серед тих, хто дотримується думки, що Росія прагне домінувати на пострадянському просторі і включити пострадянські країни до сфери свого впливу, цей індекс становить 0,01.

Тут потрібно підкреслити: якщо позитивний образ Росії явно корелює з негативним ставленням до НАТО, то негативний образ Росії – скоріше з “нейтральним” (за середнім показником) ставленням до НАТО. Тобто негативна оцінка внутрішньої і зовнішньої політики керівництва Росії сама по собі не призводить до позитивного ставлення до НАТО⁵.

Водночас, є підстави припускати: зміни в оцінках українськими громадянами процесів, які відбуваються в Росії, та внутрішньо- і зовнішньополітичного курсу її керівництва, можуть позначитися на їх ставленні до Альянсу.

Також на позицію частини противників вступу України до Альянсу може вплинути гіпотетичний вступ Росії до НАТО. Так, з-поміж противників набуття Україною членства в Північноатлантичному альянсі, 13,5% заявили, що у випадку, якщо Росія

увійде до складу НАТО, вони змінять свою позицію і голосуватимуть за вступ України до НАТО (таблиця “Якби Росія увійшла до складу НАТО, Ви б тоді підтримали вступ України до НАТО?”).

Якби Росія увійшла до складу НАТО, Ви б тоді підтримали вступ України до НАТО?

% опитаних

% по стовпчиках	Якщо б наступної неділі відбувся референдум стосовно вступу України до НАТО, як Ви проголосували б?			
	За вступ до НАТО	Проти вступу до НАТО	Не голосував би	Важко відповісти
Так	69,7	13,5	16,6	19,5
Ні	9,6	66,9	52,2	26,7
Важко відповісти	20,7	19,6	31,2	53,8

Потрібно також зазначити, що зв'язок ставлення до НАТО із ставленням до країн та до інших міжнародних об'єднань по-різному проявляється в регіонах України. Так, якщо у Центрі, на Півдні та Сході ставлення до НАТО корелює зі ставленням до США помітно більшою мірою, ніж зі ставленням до європейських країн-членів Альянсу, то на Заході – коефіцієнти кореляції ставлення до НАТО зі ставленням до США, Польщі, Німеччини, Франції статистично значимо не відрізняються. Тобто, у жителів Заходу, на відміну від жителів інших регіонів України, не проявляється асоціація НАТО насамперед зі США. У них Альянс рівною мірою асоціюється із сусідніми західно- та центральноєвропейськими країнами, ставлення до яких є переважно позитивним.

Серед регіонів можна також виокремити Південь України, де ставлення до НАТО особливо виразно корелює зі ставленням до США. Тут також особливо сильною є негативна кореляція ставлення до НАТО зі ставленням до Росії, Білорусі, Радянського Союзу. Отже, протиставлення “Росія – НАТО”, “Росія – США” у свідомості жителів цього регіону особливо помітно виражене.

ВИСНОВКИ

Ставлення громадян України до НАТО значною мірою обумовлене ставленням до “західного” вектору міжнародної інтеграції України в цілому.

НАТО сприймається як “альтернатива” Росії в зовнішньополітичній сфері, і ставлення до неї, оцінка внутрішньополітичних процесів і зовнішньої політики цієї країни значною мірою визначають позицію громадян стосовно входження України до Північноатлантичного альянсу.

Важливу роль у формуванні негативного образу НАТО в очах української громадськості відіграють стереотипи сприйняття цієї організації як “інструмента зовнішньої політики США”, а також – асоціація Північноатлантичного альянсу насамперед з цією країною. ■

⁵ Потрібно, однак, враховувати, що далеко не завжди “посилення авторитаризму та обмеження громадянських свобод” чи “прагнення домінувати на пострадянському просторі і включити сусідні країни до сфери свого впливу” самими респондентами сприймаються негативно.

АЛЬТЕРНАТИВНІ МОДЕЛІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ОЦІНКИ ЕКСПЕРТІВ

Метою експертного опитування було виявлення аргументованого ставлення фахівців у сфері міжнародних відносин до альтернативних моделей забезпечення національної безпеки України. Під час опитування експерти оцінювали реалістичність загроз із запропонованого переліку та відповідні їм можливі моделі забезпечення національної безпеки, їх переваги та недоліки, характеризували проблеми, пов'язані з процесами євроатлантичної інтеграції¹. Як альтернативні моделі забезпечення національної безпеки України оцінювалися: збереження позаблоковості; набуття статусу постійного нейтралітету; приєднання до Організації Договору про колективну безпеку (ОДКБ, або Ташкентського договору), приєднання до НАТО.

Нижче наводяться узагальнені результати цього опитування.

ОЦІНКИ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ ТА МОДЕЛЕЙ ЗАХИСТУ ВІД НИХ

Загрози національній безпеці України. Відповідаючи на питання про те, які загрози існують сьогодні для України, експерти констатували наявність чи відсутність тих чи інших загроз, не оцінюючи рівня небезпечності кожної з них. Від 70% і більше експертів вказують на існування таких загроз:

- погіршення міжнародного іміджу України;
- високий рівень бідності населення, конфліктогенний рівень майнового розшарування населення України;
- позбавлення (або значне ускладнення) доступу України до ресурсів (насамперед енергетичних);
- позбавлення (значне ускладнення) доступу України до іноземних ринків збуту вітчизняної продукції;
- узурпація влади певними політичними силами;
- руйнування системи суспільних цінностей;
- перетворення України на буферну зону.

Від двох третин до половини експертів вказують також на існування таких загроз:

- зниження ефективності силових структур до рівня, що не забезпечує надійний захист від існуючих і потенційних загроз;
- економічний занепад;
- порушення територіальної цілісності держави під впливом внутрішніх чинників;
- критична залежність стратегічних підприємств, галузей економіки від іноземного капіталу;
- втрата або обмеження державного суверенітету;
- втягування України в конфронтацію міжнародних суб'єктів.

Менше половини експертів вважають, що існують загрози

- анексії частини території України іншою державою;
- переростання внутрішніх протиріч на відкриті конфлікти із застосуванням сили;
- поширення міжнародних конфліктів на територію України;
- поширення на територію України міжнародного тероризму;
- втягування України у збройні конфлікти на території сусідніх країн.

На підставі наведених результатів можна констатувати, що, за експертними оцінками, загрози, пов'язані з відкритим застосуванням сили в міжнародних або внутрішніх конфліктах, є менш актуальними для України. Більш актуальними є загрози, пов'язані із внутрішньою нестабільністю, соціальними, політичними, внутрішньо- і зовнішньоекономічними проблемами.

За оцінками експертів, вимогам захисту від зазначених ними загроз і реалізації національних інтересів найбільшою мірою відповідає вступ України до НАТО. Лише незначна частина експертів вважають, що захисту від загроз і реалізації національних інтересів сприятиме набуття Україною статусу постійного нейтралітету (12,6% і 13,7%, відповідно). І зовсім незначна частина експертів розглядають як альтернативу для цього збереження позаблоковості (4,2% та 8,4%). Ніхто з експертів не назвав вступ до ОДКБ як шлях, що відповідає вимогам захисту від зазначених ними загроз. Разом з тим, очевидно, що більшість із названих експертами загроз не можуть бути усунуті самим лише входженням України до того чи іншого міжнародного об'єднання.

Найчастіше експерти вважають, що провідною організацією у процесі забезпечення регіональної безпеки в Європі повинен бути НАТО (такої думки дотримуються 50% експертів). Тут їх позиції кардинально відрізняються від позицій більшості громадян України – за даними опитування населення країни, лише 9% респондентів поділяють цю точку зору; частіше опитані громадяни надають перевагу ООН, ЄС та ОБСЄ.

Оцінюючи терміни, потрібні для реалізації тієї чи іншої моделі національної безпеки, найбільш “швидким” для реалізації експерти вважають вступ України до ОДКБ – близько 30% із них дотримуються думки, що для цього вистачило б одного-двох років. Така ж частина вважають, що цей шлях неможливо реалізувати. Неможливість реалізації моделі набуття Україною нейтрального статусу зазначили близько 38% експертів (без виразної оцінки можливого терміну). **Більшість (83%) експертів вважають можливим вступ до НАТО, причому 57% – оцінюють потрібний для цього термін у 3-5 років.**

Оцінюючи наслідки для України реалізації різних моделей забезпечення національної безпеки, найчастіше експерти позитивно ставляться до вступу до НАТО. При цьому, найбільш позитивним чином, на їх думку, він вплине на такі сфери, як відносини з ЄС (86%), міжнародний авторитет (81%), безпека та розвиток демократії (по 78%).

Понад половина експертів вказують на позитивний вплив вступу до НАТО на розвиток економіки (57%) та оборонно-промислового комплексу (56%). Сферою, яка найбільшою мірою зазнає негативних наслідків за такої моделі, є відносини з Росією (77%).

Щодо стабільності в суспільстві, то приблизно рівними є частки тих, хто вважає, що вступ України до Альянсу матиме в цій сфері позитивні, і тих, хто вважає, що це матиме негативні наслідки.

¹ Експертне опитування проведено Центром Разумкова і Центром миру, конверсії та зовнішньої політики України з 26 жовтня по 10 листопада 2006р. Опитані 95 осіб, серед яких – представники органів державного управління, державних дослідницьких установ, фахівці неурядових аналітичних центрів, журналісти.

Окремі результати експертного опитування наводяться в порівнянні з результатами соціологічного опитування населення України, що проводилося соціологічною службою Центру Разумкова з 19 по 26 жовтня – див. докладно стор. 20-41.

Вступ України до ОДКБ, навпаки, на думку експертів, покращить взаємини з Росією, але частіше матиме негативні наслідки в усіх інших сферах. Це саме стосується і збереження позаблокового статусу – за тим винятком, що така модель, на думку експертів, частіше матиме позитивні наслідки не лише у сфері відносин з Росією, але й для збереження стабільності в суспільстві.

Оцінюючи перешкоди у визначенні та реалізації Україною ефективного курсу забезпечення національної безпеки, найчастіше експерти називають чотири:

- розбіжності в позиціях на рівні Президент-Парламент-Уряд стосовно зовнішньополітичної орієнтації (72%);
- нездатність лідерів держави визначати та втілювати на практиці стратегічні пріоритети (близько 50%);
- вплив Росії (44%);
- політичне розшарування суспільства (41%).

Серед експертів немає єдності в тому, **який саме шлях забезпечення національної безпеки закріплений в чинному законодавстві України**. 51% експертів вважають, що в ньому закріплений курс України на євроатлантичну інтеграцію, 16% – позаблоковий статус, 4% – наміри набуття позаблокового статусу, і 5% – наміри набуття статусу постійного нейтралітету. 24% – не змогли дати відповідь на це питання.

Дещо частіше вважають, що в чинному законодавстві закріплений курс України на євроатлантичну інтеграцію, експерти недержавних аналітичних центрів (60%), рідше – представники державних дослідницьких установ (48%) і працівники органів державного управління (49%). Серед представників останньої групи найбільше число тих, хто вважає, що у вітчизняному законодавстві закріплений позаблоковий статус України або наміри набуття позаблокового статусу чи постійного нейтралітету (37%).

ОЦІНКИ РІВНЯ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З НАТО

Експертні оцінки **стану відносин Україна-НАТО** принципово не відрізняються від оцінок громадян України – і ті, й інші переважно **визначають їх поняттям “стагнація”**.

На думку експертів, інтерес НАТО в інтеграції до нього України в першу чергу полягає в поширенні зони демократії та безпеки (57%) та недопущенні посилення Росії (50%). Лише 11% експертів вважають, що НАТО не зацікавлений у приєднанні до нього України найближчим часом, і лише 1% – що не зацікавлений в цьому взагалі.

Оцінюючи **стан реалізації Цільового плану Україна-НАТО** в різних сферах за п'ятибальною шкалою, експерти вважають, що найбільших успіхів Україна досягла в реформуванні Збройних Сил – але навіть тут оцінка не перевищує трьох балів. Найгірше експерти оцінюють сфери реформування судової системи та боротьби з корупцією.

Оцінюючи **якість забезпечення реалізації євроатлантичного курсу України** за різними параметрами (також за п'ятибальною шкалою) експерти дають переважно негативні оцінки за всіма показниками, крім міжнародної підтримки, яка оцінюється переважно як задовільна.

Лише за двома показниками, на думку експертів, **Україна випереджає Росію в інтенсивності співробітництва з НАТО**: участь у миротворчих операціях НАТО та воєнно-політичне співробітництво. За рештою показників (проведення спільних військових навчань, представництво в структурах НАТО, кооперація оборонної промисловості) – на думку експертів, Росія випереджає Україну. Тут оцінки експертів істотно відрізняються від оцінок громадян України, які впевнені, що в жодній із сфер співробітництва з НАТО Росія не випереджає Україну.

ІНФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯН ПРО ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Інформування громадян про шляхи забезпечення національної безпеки є досить важливим чинником у формуванні їх позиції і забезпеченні їх свідомого вибору найкращої альтернативи.

За результатами жовтневого опитування населення, у випадку проведення референдуму стосовно вступу України до НАТО лише 17% опитаних збираються голосувати за вступ, а 54% – проти. **Причинами негативного ставлення більшості громадян до членства України в НАТО** експерти найчастіше вважають низьку ефективність інформаційного забезпечення владою євроатлантичного курсу країни, формування окремими політичними силами негативних уявлень про НАТО в масовій свідомості, сталість радянських антинатовських стереотипів, а також інформаційний вплив з боку Росії.

Переважна більшість (87%) експертів вважають, що **Державна програма інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2004-2007рр.** виконується лише частково або зовсім не виконується.

Незадовільним є стан справ в інформуванні громадян з питань вступу України до НАТО та/або збереження її позаблокового статусу: лише 19% експертів вважають, що об'єктивно подається інформація стосовно вступу до НАТО, 16% – дотримуються такої думки стосовно інформації про збереження позаблокового статусу. Але ще гіршими, на думку експертів, є стан справ з інформування громадськості стосовно набуття Україною статусу постійного нейтралітету або її вступу до ОДКБ – відповідно 46% і 65% експертів вважають, що з цих питань інформація взагалі відсутня.

Отже, на думку експертів:

- **загрози, пов'язані з відкритим застосуванням сили в міжнародних або внутрішніх конфліктах, є менш актуальними для України.** Більш актуальними є загрози, пов'язані із внутрішньою нестабільністю, соціальними, політичними, внутрішньо- і зовнішньоекономічними проблемами;
- **вимогам захисту від визначених загроз і реалізації національних інтересів найбільшою мірою відповідає модель національної безпеки, що передбачає вступ до НАТО.** Вона матиме позитивні наслідки для країни в таких сферах, як відносини з ЄС, міжнародний авторитет, безпека, розвиток демократії, розвиток економіки та оборонно-промислового комплексу. Водночас, реалізація цієї моделі матиме негативний вплив на відносини з Росією;
- **процес євроатлантичної інтеграції України перебуває у стані стагнації, недостатніми є темпи реформ, що мали б здійснюватися в рамках Цільового плану Україна-НАТО.** Головними причинами низької ефективності забезпечення національної безпеки України взагалі та євроатлантичного курсу зокрема є: розбіжності в позиціях на рівні Президент – Парламент – Уряд; нездатність лідерів держави визначати та втілювати на практиці стратегічні пріоритети, вплив Росії та політичне розшарування суспільства;
- **причинами негативного ставлення більшості громадян до членства України в НАТО є насамперед низька ефективність інформаційної політики держави, формування окремими політичними силами негативних уявлень про НАТО в масовій свідомості, сталість радянських антинатовських стереотипів, а також інформаційний вплив з боку Росії.**

Чи існують для України наведені загрози? % опитаних

	Існує	Не існує	Важко відповісти / не відповіли
Погіршення міжнародного іміджу України	89,5	6,3	4,2
Високий рівень бідності населення, конфліктогенний рівень майнового розшарування населення України	83,2	5,3	11,6
Позбавлення (або значне ускладнення) доступу України до ресурсів (насамперед енергоресурсів)	82,1	10,5	7,4
Позбавлення (значне ускладнення) доступу України до іноземних ринків збуту вітчизняної продукції	82,1	10,5	7,4
Узурпація влади певними політичними силами	81,1	14,7	4,2
Руйнування системи суспільних цінностей	70,5	13,7	15,8
Перетворення України на буферну зону	69,5	12,6	17,9
Зниження ефективності силових структур до рівня, що не забезпечує надійний захист від існуючих та потенційних загроз	66,3	18,9	14,8
Економічний занепад	66,3	25,3	8,4
Порушення територіальної цілісності держави під впливом внутрішніх чинників	64,2	24,2	11,6
Критична залежність стратегічних підприємств, галузей економіки від іноземного капіталу	61,1	23,2	15,8
Втрата або обмеження державного суверенітету	56,8	32,6	10,6
Втягування України в конфронтацію міжнародних суб'єктів	53,7	26,3	20,0
Анексія частини її території іншою державою	47,4	42,1	10,6
Переростання внутрішніх протиріч на відкриті конфлікти із застосуванням сили	40,0	45,3	14,8
Поширення міжнародних конфліктів на територію України	30,5	57,9	11,6
Поширення на територію України міжнародного тероризму	28,4	51,6	20,0
Втягування України у збройні конфлікти на території сусідніх країн	24,2	62,1	13,7

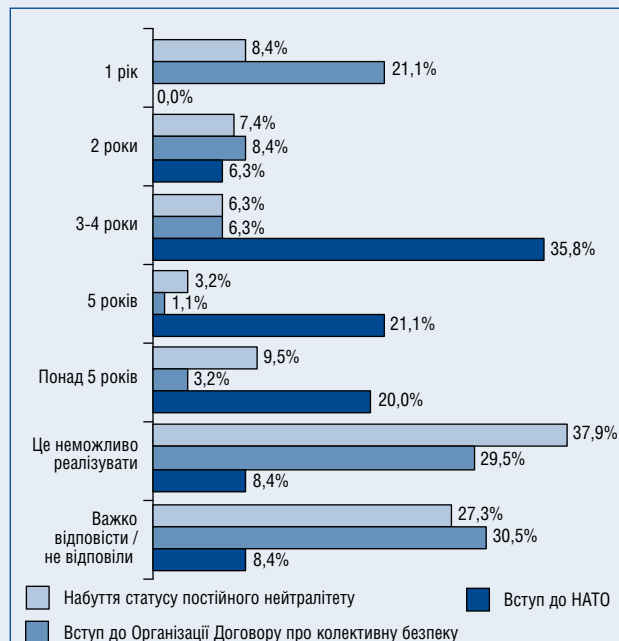
Яка з наведених моделей забезпечення безпеки України найбільшою мірою відповідає: % опитаних

	Вимогам захисту від загроз	Національним інтересам
Вступ до НАТО	63,2	61,1
Набуття статусу постійного нейтралітету	12,6	13,7
Збереження позаблоковості	4,2	8,4
Вступ до Організації Договору про колективну безпеку (ОДКБ або Ташкентського договору)	0,0	0,0
Інше	5,3	3,2
Важко відповісти / не відповіли	14,7	13,7

Яка організація повинна бути провідною в процесі забезпечення регіональної безпеки в Європі? % опитаних

Скільки потрібно часу для реалізації того чи іншого варіанту забезпечення національної безпеки? % опитаних

Які наслідки матиме для України в зазначених сферах набуття Україною членства в НАТО? % опитаних

Сфери	Наслідки	Позитивні	Негативні	Не існує	Важко відповісти
Відносини з ЄС		86,3	5,3	1,1	7,4
Міжнародний авторитет		81,1	1,1	8,4	9,5
Розвиток демократії		77,9	1,1	14,7	6,3
Безпека		77,9	9,5	3,2	9,5
Економічна ситуація		56,8	8,4	16,8	17,9
Оборонно-промисловий комплекс		55,8	20,0	6,3	17,9
Стабільність в суспільстві		29,5	28,4	17,9	24,3
Відносини з Росією		5,3	76,8	9,5	8,5

Які наслідки матиме для України в зазначених сферах приєднання України до Організації Договору про колективну безпеку (Ташкентського договору)? % опитаних

Сфери	Наслідки	Позитивні	Негативні	Не існує	Важко відповісти
Відносини з Росією		72,6	6,3	9,5	11,6
Оборонно-промисловий комплекс		25,3	38,9	18,9	16,8
Економічна ситуація		15,8	40,0	28,4	15,8
Безпека		8,4	57,9	14,7	18,9
Стабільність в суспільстві		6,3	53,7	20,0	20,0
Розвиток демократії		4,2	68,4	17,9	9,5
Міжнародний авторитет		4,2	69,5	13,7	12,7
Відносини з ЄС		2,1	80,0	8,4	9,5

Які наслідки в зазначених сферах для України матиме збереження позаблоковості? % опитаних

Сфери	Наслідки	Позитивні	Негативні	Не існує	Важко відповісти
Відносини з Росією		51,6	17,9	21,1	9,5
Стабільність в суспільстві		29,5	20,0	29,5	21,0
Оборонно-промисловий комплекс		22,1	51,6	16,8	9,5
Міжнародний авторитет		20,0	44,2	25,3	10,5
Розвиток демократії		17,9	34,7	38,9	8,4
Економічна ситуація		17,9	40,0	28,4	13,7
Відносини з ЄС		17,9	46,3	23,2	12,6
Безпека		14,7	60,0	12,6	12,7

Що заважає Україні у визначенні та реалізації ефективного курсу забезпечення національної безпеки?*

% опитаних

* Експерти могли вибрати не більше трьох варіантів відповіді

Чи є законодавчі підстави вважати Україну державою, що має позаблоковий статус або статус постійного нейтралітету?*

% опитаних

Нинішній стан відносин України з НАТО

% опитаних

У чому полягає інтерес НАТО в приєднанні до нього України?*

% опитаних

* Експерти могли вибрати не більше двох відповідей

Наскільки успішно реалізується Цільовий план Україна-НАТО у наведених сферах? середня оцінка*

* Експерти давали відповідь за п'ятибальною шкалою, де 5 – найвищий бал, 1 – найнижчий

Якість забезпечення реалізації євроатлантичного курсу України за наступними параметрами: середня оцінка*

* Експерти давали відповідь за п'ятибальною шкалою, де 5 – найвищий бал, 1 – найнижчий

**Хто більш інтенсивно – Україна чи Росія – співробітничас
з НАТО в таких сферах:
% опитаних**

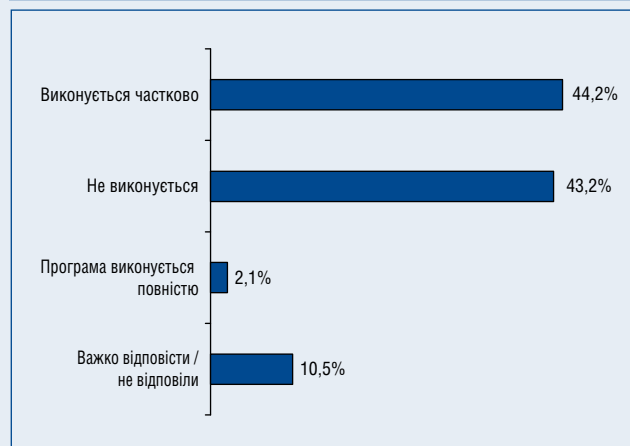
	Україна		Росія		Україна і Росія однаковою мірою співробітничать з НАТО у цій сфері		Ні Україна, ні Росія у цій сфері з НАТО не співробітничать		Важко відповісти / не відповіли	
	Експертне опитування	Опитування населення	Експертне опитування	Опитування населення	Експертне опитування	Опитування населення	Експертне опитування	Опитування населення	Експертне опитування	Опитування населення
Участь у миротворчих операціях НАТО	66,3	25,1	4,2	4,0	15,8	21,4	5,3	14,1	8,4	35,4
Воєнно-політичне співробітництво	34,7	–	25,3	–	20,0	–	7,4	–	12,7	–
Проведення спільних військових навчань	23,2	21,7	35,8	8,3	35,8	21,8	0,0	12,6	5,3	35,5
Представництво в структурах НАТО	10,5	14,1	58,9	6,2	12,6	16,0	6,3	19,5	11,6	44,3
Кооперація оборонної промисловості	4,2	6,6	28,4	5,4	2,1	10,0	29,5	24,2	35,8	53,9

**Головні причини негативного ставлення
більшості громадян до членства України в НАТО*
% опитаних**

* Експерти могли вибрати не більше трьох варіантів відповіді

**Рівень виконання Державної програми з питань
інформування громадськості євроатлантичної
інтеграції України на 2004-2007рр.
% опитаних**

**Як українські ЗМІ інформують громадян про кожен з таких
шляхів забезпечення національної безпеки?
% опитаних**

% в стовпчиках	Збереження позаблоковості	Набуття статусу постійного нейтралітету	Вступ до ОДКБ	Вступ до НАТО
Інформація переважно об'єктивна	15,8	10,5	7,4	18,9
Інформації тенденційна, переважно позитивна	26,3	15,8	3,2	22,1
Інформації тенденційна, переважно негативна	12,6	10,5	5,3	27,4
Інформація відсутня	27,4	46,3	65,3	13,7
Важко відповісти / не відповіли	17,9	16,9	18,9	17,9

ТЕМА НАТО В НОВИНАХ І ПОЛІТИЧНИХ ПРОГРАМАХ УКРАЇНСЬКОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ

Результати соціологічних досліджень свідчать, що для українських громадян головним джерелом інформації є телебачення: понад 80% опитаних повідомили, що про політичні та інші події в Україні дізнаються з телевізійних програм¹. Тому, розглядаючи питання інформованості громадян про НАТО та відносини з ним України, доцільним є аналіз повідомлень стосовно Альянсу, що транслюються провідними українськими телеканалами.

Нижче наводяться дані, що характеризують нинішній ступінь уваги телебачення до проблем, пов'язаних з НАТО, контекст, у якому подаються згадування про нього, та їх тональність: позитивна, нейтральна, проблемна чи негативна. Дані отримані в результаті моніторингу новин і політичних програм 10 українських телеканалів, що транслювалися протягом тижня у вечірній час (*prime-time*). Моніторинг виконаний Академією Української преси та Інститутом соціології НАН України на замовлення Центру Разумкова.

НАТО у програмах новин

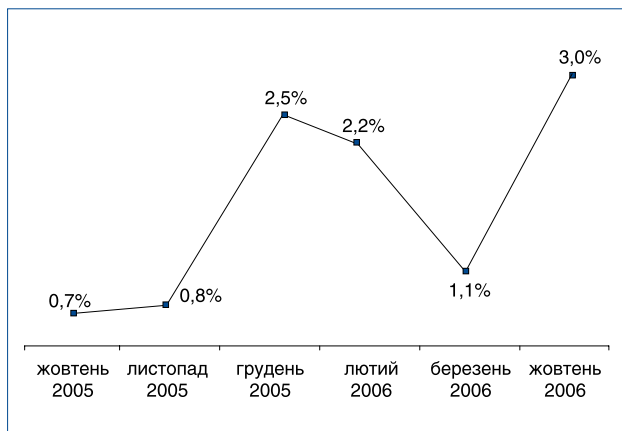
Результати моніторингу засвідчили, що останнім часом увага українського телебачення до НАТО є помірною, але дещо вищою, ніж це було під час виборчої парламентської кампанії 2006р. Так, якщо в жовтні 2005р. згадування про НАТО зафіксовані у 0,7% загальної кількості повідомлень у програмах новин, у лютому 2006р. – в розпал виборчої кампанії – у 2,2%, то в жовтні 2006р. – у 3% повідомлень (5,2% ефірного часу новин). Головними трансляторами повідомлень про НАТО є програми новин каналів УТ-1, Інтер, ТРК “Україна”. Лідер уваги до Альянсу – новини каналу “1+1”².

Тема НАТО подається в новинах переважно як внутрішня і другорядна для України. Більшість повідомлень стосуються подій в Україні та безпосередньо відносин Україна-НАТО; у 77% повідомлень тема НАТО є додатковою до головної. Найчастіше в новинах ідеться про перспективи приєднання України до Альянсу.

Основними джерелами повідомлень про НАТО є власні кореспонденти (58%) телеканалів та офіційні українські установи (54%). Структури НАТО названі джерелом повідомлень лише у 8% випадків³.

Повідомлення про НАТО найчастіше коментують журналісти (50%) і політики (46%), експерти до

Увага до НАТО в новинах,
% повідомлень зі згадуваннями НАТО
в новинах про Україну

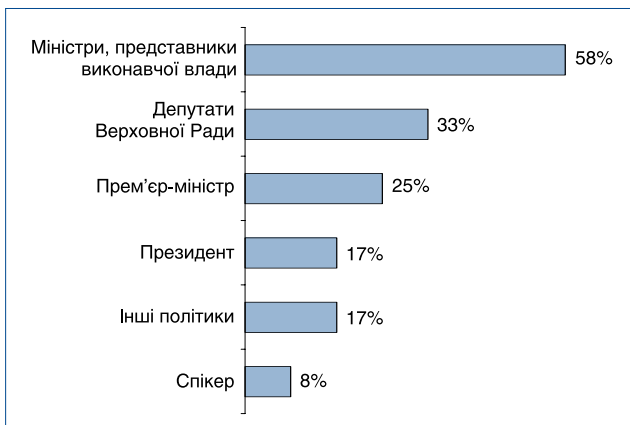
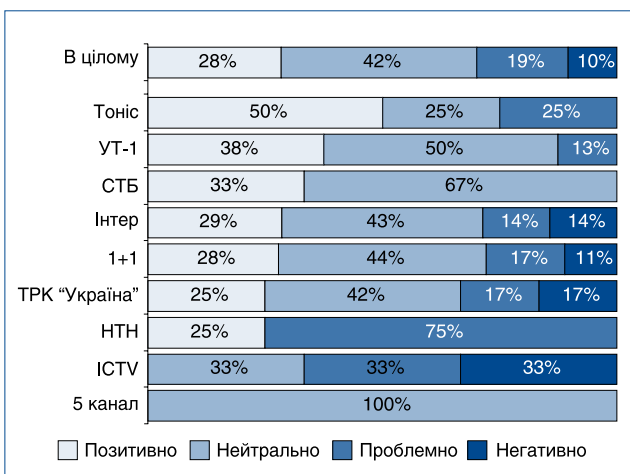
Посилання на джерела інформації,
% від усіх повідомлень зі згадуваннями про НАТО

¹ Опитування проведено Центром Разумкова з 18 по 25 листопада 2005р. Опитаний 2001 респондент віком від 18 років у всіх регіонах України. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%. Респондентам пропонувалося відзначити одну позицію з 27 перелічених в анкеті джерел інформації.

² Протягом тижня – п'ять повідомлень у новинах, 11 повідомлень у політичних програмах, одне тематичне ток-шоу у вечірньому ефірі.

**Хто оцінює/коментує події щодо НАТО,
% усіх повідомлень зі згадуваннями про НАТО**

**Хто оцінює/коментує події щодо НАТО серед політиків,
% усіх повідомлень зі згадуваннями про НАТО**

**Оцінки щодо НАТО в новинах,
% суми усіх оцінок щодо НАТО**

обговорення відповідних тем майже не залучені (4%). Частіше, ніж думки експертів, представлені позиції громадян (23%) та оцінки міжнародних структур (19%).

Серед політиків слово надається переважно міністрам (58%) і парламентарям (33%). Серед державних високопосадовців тему найчастіше коментують: прем'єр-міністр України В.Янукович (25%), Президент України В.Ющенко (17%) та Голова Верховної Ради України О.Мороз (8%). Серед представників партій – речники від "Нашої України" (12%) та Партії регіонів (4%).

У повідомленнях стосовно НАТО домінує одна з точок зору та нейтральний контекст, проте канали помітно диференційовані за схильністю до позитивного чи негативного іміджу Альянсу⁴. Частіше тема НАТО подається в новинах нейтрально (42% оцінок), водночас спостерігається досить виразний баланс полярних оцінок (28% позитивних проти 19% проблемних та 10% негативних).

Позитивні оцінки НАТО переважають над проблемними та негативними на каналах Тоніс (50% проти 25%); УТ-1 (38% проти 13%); СТБ (33% проти 0%).

До проблемного і негативного позиціонування НАТО схильні НТН (75% проти 25%); ТРК "Україна" (34% проти 25%); ICTV (67% проти 0%).

НАТО у політичних програмах

У політичних ток-шоу українських телеканалів тема НАТО представлена фрагментарно, на фоні інших проблем. Найчастіше предметом обговорення є тема приєднання України до НАТО, яка, як правило, обговорюється в контексті її взаємин з Росією і країнами ЄС⁵.

Згадування про НАТО зафіксовані у 38% політичних програм (12% їх ефірного часу). З п'яти політичних програм одна була цілком присвячена НАТО, в чотирьох – тема НАТО була додатковою. Лідер уваги до НАТО – канал "1+1"; спікери теми – представники різних політичних сил, у тому числі – з Росії.

Коментують та оцінюють події щодо НАТО насамперед політики та журналісти, частина експертів серед коментаторів теми – втричі менша.

Серед політиків найчастіше коментують та оцінюють події, пов'язані з НАТО, представники НС "Наша Україна", БЮТ, Партії регіонів, КПУ.

Оцінки стосовно НАТО є більш диференційованими, порівняно з програмами новин. Нейтральних оцінок значно менше (29% проти 42% у новинах); частка позитивних – фактично, така сама (29% проти 28%), але проблемний та особливо негативний контексти виражені сильніше – (22% проти 19% та 20% проти 10%, відповідно).

Проблемний та, особливо, негативний контексти у політичних програмах виражені сильніше, ніж у новинах. Баланс позитивних, нейтральних, проблемних і негативних оцінок варіює залежно від структури передач та позицій того чи іншого каналу.

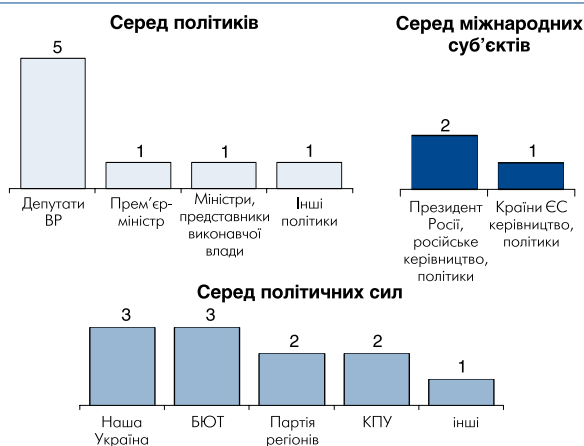
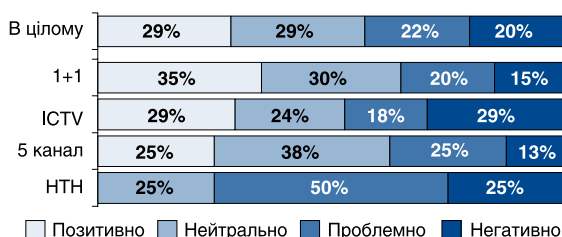
³ У повідомленнях іноді присутні посилання на кілька джерел, тому сума перевищує 100%.

⁴ Як правило, події стосовно НАТО коментуються в новинах з однієї точки зору (71%). Якщо НАТО є головною темою повідомлень, то найчастіше подаються кілька точок зору (83% проти 17% повідомлень, що коментуються з однієї точки зору), у випадку, коли тема НАТО є додатковою, спостерігається протилежне співвідношення (86% проти 14%).

⁵ Дискутувалися ще кілька тем: рішення Парламенту, Уряду, Президента щодо НАТО; програми і заходи НАТО в інших країнах; місцеві акції і ставлення населення України до НАТО. У політичних програмах, як правило, присутні посилання на документи, зокрема, зафіксовані посилання на закони України та

**Увага до НАТО у політичних програмах
% згадувань про НАТО**

**Хто оцінює/коментує події щодо НАТО,
загальна кількість програм з обговоренням НАТО**

**Хто оцінює/коментує події щодо НАТО,
загальна кількість програм з обговоренням НАТО**

**Оцінки щодо НАТО в політичних програмах,
% суми усіх оцінок щодо НАТО**

Тільки на каналі "1+1" позитивні судження не поступаються проблемним і негативним (35% проти 20 і 15%). Приклад паритету позитивних і негативних суджень – програма "Свобода слова" на ICTV (29% на 29%). На каналі НТН переважають проблемні та негативні оцінки – у програмі "Вчасно про головне" протягом тижня слово мали переважно противники приєднання країни до НАТО (75% проблемних і негативних суджень).

ВИСНОВКИ

Сьогодні тема НАТО присутня на українському телебаченні більшою мірою, ніж навіть під час парламентської виборчої кампанії 2006р., коли вона активно використовувалася політичними силами в боротьбі за електорат.

Водночас, інформація про Альянс на українських телеканалах є фрагментарною, подається в контексті подій в Україні як додаткова і загалом другорядна. Джерелами інформації про НАТО є переважно власні кореспонденти телеканалів та офіційні установи України. Сам Альянс виступає таким джерелом вкрай рідко.

Найчастіше предметом обговорення є тема приєднання України до НАТО, яка, як правило, обговорюється в контексті її взаємин з Росією і країнами ЄС.

Коментують проблеми, пов'язані з НАТО, насамперед українські та російські політики, що, безумовно, надає інформації політичного забарвлення. Недостатньо представлені точки зору експертів та представників самого Альянсу та/або країн – членів НАТО.

Баланс оцінок щодо НАТО в новинах телеканалів дотримується, але в політичних програмах негативні та проблемні судження виражені сильніше.

Загалом, говорити про цілеспрямовану інформаційну кампанію, що має на меті підвищення обізнаності громадян про Альянс, його цілі, напрями і зміст діяльності, немає підстав. Фактично, на телебаченні відбувається висвітлення позицій окремих політичних сил стосовно НАТО та приєднання до нього України.

Дослідження, виконане Академією Української преси та Інститутом соціології НАН України на замовлення Центру Разумкова, мало на меті визначити увагу та оцінки щодо НАТО в новинах і політичних програмах українського телебачення. До вибірки внесені 10 каналів: УТ-1; 5-й канал; Тоніс; НТН; 1+1; Інтер; Новий канал; СТБ; ТРК "Україна", ICTV.

Дослідження здійснювалося шляхом контент-аналізу повідомлень та їх розрізнення за параметрами оцінки: позитивні; нейтральні; проблемні; негативні.

Моніторинг проведений впродовж тижня з 13 по 19 жовтня 2006р. у вечірній час (prime-time). Переглянуто 64 випуски новин на 10 телеканалах і 13 політичних програм на шести телеканалах.

Випуски новин: Вісті (УТ-1; 21.00); ТСН (1+1; 19.30); Подробности (Інтер; 21.00); Репортер (Новий канал 19.00); Факти (ICTV; 18.45); Вікна (СТБ; 22.00); События (ТРК "Україна"; 21.00); Час (5-й канал; 19.00); 24 години (Тоніс; 18.40); Вчасно (НТН; 19.00).

Політичні програми: Точка зору (УТ-1); Епіцентр, Я так думаю (1+1); Подробности из первых уст (Інтер); Свобода слова (ICTV); Майдан, 5 копійок (5-й канал); Вчасно про головне (НТН; 5 випусків).

Зафіксовано: у випусках новин 725 повідомлень, з яких у 26 містилися згадування про НАТО; у політичних програмах – 5 випусків, у яких йшлося про НАТО. А саме: Я так думаю (1+1); Свобода слова (ICTV); 5 копійок (5-й канал); Вчасно про головне (НТН, два випуски).

ІНФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ З ПИТАНЬ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: стан, проблеми, пропозиції до інформаційної кампанії “Свідомий вибір”¹

В Україні відбувається складний процес пошуку консенсусу серед політичних еліт і суспільства навколо моделі забезпечення національної безпеки України та її зовнішньополітичних аспектів.

Як політичні сили, так і громадяни країни тяжіють до двох головних зовнішньополітичних векторів: західного (європейська та євроатлантична інтеграція, вступ до ЄС і НАТО) та східного (союз із Росією, вступ до СЕП). Одним з найбільш контрверсійних питань залишається законодавчо встановлений курс на вступ України до Організації Північно-атлантичного Договору. Розбіжності позицій з цього питання у процесі останніх виборчих кампаній набули ознак розколу суспільства, що ускладнює загальнонаціональну консолідацію не лише навколо певного зовнішньополітичного курсу, але й навколо реалізації національних інтересів країни.

Одним із головних негативних чинників такої ситуації є вкрай низький рівень поінформованості громадян про суть і стандарти діяльності НАТО, потенційних переваг від набуття членства в Альянсі. Залишається значним вплив стереотипів холодної війни, які активно відновлюються сьогодні окремими політичними силами. Водночас спостерігається відсутність цілеспрямованої і скоординованої інформаційної діяльності влади з роз'яснення громадськості визначеного чинним законодавством курсу країни з метою забезпечення його суспільної підтримки.

1. Ставлення громадян України до її приєднання до НАТО

У вітчизняному експертному середовищі переважає думка про необхідність приєднання України до НАТО. Проте серед громадян її підтримують лише 15-20%; близько 60% – є його противниками. Спостерігається поляризація суспільства за ознакою ставлення до Альянсу і вступу до нього України.

Водночас немає підстав вважати зазначені суспільні позиції результатом самостійного, свідомого і компетентного вибору громадян. Насамперед – через вкрай низький рівень їх поінформованості про Альянс.

За результатами загальнонаціонального соціологічного опитування Центру Разумкова, лише 3% респондентів визнали рівень власної поінформованості про НАТО високим, майже половина – низьким, 12% – повідомили, що не мають жодної інформації. Лише 0,2% опитаних виявили знання реальних вимог, що їх висуває Альянс до України у випадку її приєднання².

2. Поточний стан інформування

В Україні діє Державна програма інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції (затверджена у 2003р. та розрахована на 2004-2007рр.).

Головними ініціаторами та виконавцями заходів Програми є Секретаріат Президента України, Міністерство оборони, Міністерство закордонних справ, Державний комітет телебачення та радіомовлення України. З початку 2006р. ними був проведений ряд заходів:

- зустрічі керівництва профільних міністерств з головними редакторами провідних телевізійних каналів, впливових друкованих ЗМІ та популярних Інтернет-

видань, на яких обговорювалися напрями інформаційної діяльності та форми співробітництва;

- семінари з журналістами національних, обласних і регіональних телерадіокомпаній та ЗМІ;
- запровадження профільними органами державної влади, провідними неурядовими аналітичними центрами постійної практики забезпечення українських журналістів інформаційними матеріалами з різноманітних аспектів євроатлантичної інтеграції;
- візити керівництва профільних міністерств і відомств до обласних, районних центрів, їх зустрічі з громадськістю, місцевими ЗМІ;
- регулярні брифінги керівництва профільних міністерств і відомств з питань зовнішньої політики;
- створення Інтернет-сторінок обласних державних адміністрацій, постійне інформаційне наповнення розділів з євроатлантичної інтеграції;
- запровадження україномовної версії Інтернет-сайту “Україна-НАТО” www.ukraine-nato.gov.ua;
- проведення тендерів та укладання контрактів з громадськими організаціями на здійснення інформаційно-просвітницької діяльності з питань євроатлантичної інтеграції; у рамках одного з них ведуться зйомки 10-серійного документального фільму “НАТО – свій чи чужий?”.

В інформуванні громадськості з питань НАТО активну участь брали також громадські організації (наприклад Громадська Ліга Україна-НАТО).

Водночас, вжиті заходи поки що мало відбилися на стані громадської думки, про що свідчать наведені вище дані соціологічних досліджень рівня поінформованості громадян з найбільш гострих питань зовнішньополітичних аспектів забезпечення національної безпеки країни, зокрема – питань приєднання України до НАТО.

За оцінками понад 87% опитаних експертів, Державна програма інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції не виконується або виконується лише частково³. Про діяльність громадських організацій у сфері інформування з питань НАТО, за даними соціологічного опитування, нічого не знають близько 70% громадян України.

До головних причини неефективності інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України можна віднести наступні.

Дефіцит довіри до влади. На суспільну підтримку зовнішньополітичних пріоритетів держави значною мірою впливає рівень загальної довіри громадян до влади. Дефіцит довіри до влади (особливо після відчутного падіння підтримки її діяльності, яке сталося у вересень-жовтні 2005р.) негативно відбивається на підтримці євроатлантичного курсу держави; недовіра до влади поширюється на її зовнішньополітичні ініціативи.

Стан суспільної свідомості. Суспільна свідомість характеризується принциповими розбіжностями геополітичних і геокультурних орієнтацій жителів різних регіонів країни в координатах “Схід – Захід” та наявністю в масовій свідомості глибоко вкорінених, стійких стереотипів сприйняття НАТО, сформованих тривалим періодом холодної війни. Про це свідчать, зокрема, відповіді респондентів на відкриті

¹ Пропозиції укладені на основі вміщених у цьому журналі матеріалів та з урахуванням напрацювань громадських організацій.

² Тут і далі наведені посилання на соціологічне опитування, проведене Центром Разумкова з 19 по 26 жовтня 2006р. Докладно див. статті А.Биченка “Громадська думка про НАТО і приєднання до нього України” та М.Мищенко “Вплив геополітичних орієнтацій громадян України на їх ставлення до НАТО”, вміщені в цьому журналі.

³ Докладно результати експертного опитування див. звіт “Альтернативні моделі забезпечення національної безпеки України: оцінки експертів”, вміщений у цьому журналі.

⁴ Докладно див.: Позиції і характеристики прихильників і противників вступу України до НАТО (таблиця), вміщена в цьому журналі у статті А.Биченка “Громадська думка про НАТО і приєднання до нього України”.

питання про підстави їх підтримки/не підтримки курсу на приєднання України до НАТО⁴.

Політична кон'юнктура. Ряд політичних сил під час президентської 2004р. та парламентської 2006р. виборчих кампаній, використовуючи вказані вище особливості суспільної свідомості, наявність стереотипів тощо, вдалися до активної антинатовської пропаганди, що відчутно знизило рівень суспільної підтримки курсу України на вступ до НАТО. На фоні інформаційної пасивності влади відбувалися потужні пропагандистські акції, що мали ознаки психологічного тиску та маніпулювання громадською думкою. Але ці акції спрацювали, оскільки були розраховані на конкретні цільові групи населення.

Недостатність висвітлення питань євроатлантичної інтеграції України у ЗМІ. Інформація, що її надають українські ЗМІ є переважно спорадичною, не системною. Провідні (рейтингові) телевізійні канали не проводять постійної публічної дискусії навколо проблемних аспектів приєднання України до НАТО. Питання, пов'язані з Альянсом, подаються як другорядні, в контексті інших подій і проблем. Загалом, інформацію про НАТО, що надається вітчизняними ЗМІ, 40% громадян оцінюють як обмежену та неповну, 43% – вважають, що інформації дуже мало.

Вразливість інформаційного простору до впливу третіх сторін. Як засвідчили соціологічні дослідження, кожен десятий громадянин країни отримує інформацію про НАТО з російських телеканалів, які, природно, висвітлюють питання, пов'язані з Альянсом та приєднанням до нього України, з позиції російської сторони.

Брак ресурсного забезпечення. Державна програма інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції у 2004-2005рр. з державного бюджету не фінансувалася. Ці заходи мали виконуватися призначеними міністерствами та відомствами за рахунок їх власних бюджетів, тобто – переважно не фінансувалися.

Передбачається скорочення обсягів фінансування на 2007р. (на виконання заходів з питань європейської і євроатлантичної інтеграції в інформаційній сфері планується виділити всього 3 млн. грн. (близько \$600 тис.). Для порівняння: на висвітлення діяльності народних депутатів України через засоби телебачення і радіомовлення передбачено у п'ять разів більше – 16,5 млн. грн. (близько \$3 млн.).

Не вирішеними залишаються проблеми недостатності фахівців з євроатлантичної тематики, ґрунтовних аналітичних праць, фінансово-економічних розрахунків, які мали б стати підґрунтям аргументації євроатлантичного курсу країни.

Відсутність цільового підходу. Інформаційна діяльність як державних органів, так і громадських організацій орієнтувалася переважно на громадян, які підтримують вступ України до НАТО та бажають отримати нову інформацію з цього питання. Інформаційна діяльність переважно не враховує особливостей аудиторії, специфіки донесення інформації з урахуванням регіональних, вікових, освітніх, соціально-професійних, політичних особливостей різних груп суспільства.

Враховуючи, що питання про приєднання України до Альянсу буде вирішуватися через загальнонаціональний референдум, необхідно активізувати інформування громадськості з метою забезпечення умов свідомого вибору громадянами України майбутнього країни, держави і суспільства.

3. Інформаційна кампанія “Свідомий вибір”: загальні підходи

Метою інформаційної кампанії “Свідомий вибір” має бути не переконання, агітація, пропаганда лише єдиної моделі забезпечення національної безпеки країни. Її мета має полягати в якнайширшому політично незаангажованому інформуванні стосовно всіх альтернатив, наданні якомога більш повної, правдивої, зорієнтованої на всі соціальні групи і верстви інформації про переваги і проблемні аспекти реалізації кожної з існуючих альтернатив. Загалом, **мета інформаційної кампанії – допомога суспільству в його самовизначенні, забезпечення умов свідомого вибору.**

Інформаційна кампанія має бути цілеспрямована, узгоджена за часом і ресурсами, диференційована за регіонами, соціальними та цільовими групами, здійснюватися за участі та підтримки зацікавлених міністерств, відомств, місцевих органів влади.

Ефективне проведення кампанії вимагає об'єднання зусиль державних і громадських організацій в рамках єдиного плану-графіка.

Кампанії повинні передувати:

- підготовка ґрунтовних аналітичних матеріалів з розгляду альтернатив побудови ефективної системи національної безпеки України, які надалі трансформуються в інформаційні меседжі до відповідних аудиторій у формі громадських слухань, інших публічних акцій, інформаційних видань, виступів експертів, громадських діячів у ЗМІ тощо;
- дослідження питань, які найчастіше дискутуються в контексті вибору моделі забезпечення національної безпеки країни та його зовнішньополітичних пріоритетів; розробка аргументів і контраргументів, проведення відповідних розрахунків для наступного використання в публічних акціях, розповсюдження через ЗМІ, надання всім сторонам суспільної дискусії;
- широкі соціологічні дослідження геополітичних орієнтацій громадян, їх рівня поінформованості, уявлень, упереджень тощо – з метою виявлення цільових груп, на які має бути спрямована інформаційна кампанія;
- з огляду на ту обставину, що найбільш контрверсійним і як з'ясувалося найменш знайомим у суспільстві є питання НАТО – вивчення природи, шляхів і засобів формування та відновлення стереотипів та уявлень (“міфів”) про НАТО, поширених сьогодні в суспільній свідомості; вироблення об'єктивного образу (іміджу) Альянсу, ідеологем і концептів

Кампанія має бути координувана єдиним центром і проводитися за єдиною методологією. Її загальними засадами та характеристиками мають бути: відкритість, публічність; зорієнтованість на дискусію; системність; об'єктивність, аргументованість, виключення неаргументованої агітації і пропаганди; комплексність (використання усіх складових інформаційного поля); скоординованість; масовість, охоплення всієї території країни, всіх соціальних груп і верств, усіх аудиторій; диференційованість подання інформації, профілізація аргументів; зрозумілість (апелювати не до абстрактних національних інтересів чи геополітичних схем, а до приватних інтересів громадян, інтересів їх соціальної групи, регіону тощо); авторитетність (до проведення інформаційної кампанії необхідно залучити “совість нації” – авторитетних і відомих науковців, громадських діячів, інтелектуалів); використання досвіду інформаційних кампаній країн-нових членів ЄС і НАТО.

Ресурсне забезпечення. Загальний обсяг фінансування має бути співвідносним з витратами на виборчу кампанію політичної партії, що претендує на 30-35% підтримки виборців. Фінанси повинні бути переважно вітчизняного походження (державний бюджет, спонсорська підтримка). Водночас, кошти іноземних донорів були б важливим і своєчасним внеском.

Довідково: за даними Коаліції громадських організацій “Свобода вибору”, яка здійснювала моніторинг фінансування парламентських виборів 2006р., загальна сума витрат партій і блоків на політичну рекламу склала 220 млн. грн.

Організаційні засади кампанії. Кампанія має будуватися за принципом мережевого розповсюдження інформації. Вузлами цієї мережі мають бути:

- генератори ідей: потужні аналітичні центри – виробники якісної аналітичної продукції;
- центри навчання: консультативні центри на базі аналітичних центрів і профільних громадських організацій, – які мають забезпечити підготовку розповсюджувачів інформації з питань організації та проведення ефективних інформаційних заходів;
- організатори інформаційних заходів: органи місцевого самоврядування, регіональні громадські організації (особливо ті, що мають філіали або є осередками

мережі партнерських організацій), осередки зацікавлених партій, ЗМІ, теле- та радіостудії, – які надають площадку для проведення інформаційних заходів і здійснюють їх підготовку та проведення;

- виконавці інформаційних заходів – представники групи “масового інформаційного впливу”: журналісти, фахівці органів місцевого самоврядування, регіональних громадських організацій, регіональні партійні лідери, керівники підприємств, викладачі навчальних закладів, вчителі шкіл тощо, – які трансформують аналітичні та інші спеціальні матеріали, відомості з повсякденного потоку інформації в прості, зрозумілі та цікаві повідомлення, адресовані до пересічного громадянина.

Змістовні аспекти кампанії. Під час інформаційної кампанії громадськості має отримати відповіді з наступних питань:

- місце безпеки в системі загальнолюдських цінностей і національних інтересів, рівень сучасних загроз для України, власні можливості держави для реалізації національних інтересів і протидії загрозам;
- альтернативні моделі забезпечення національної безпеки (вступ до тієї чи іншої організації колективної безпеки, нейтралітет), їх характеристики, співвідношення міфів і реалій стосовно певних моделей забезпечення національної безпеки;
- місце України в сучасному світі, пріоритети її розвитку, її участь в системах глобальної і регіональної безпеки;
- можливі результати та наслідки вибору Україною певної моделі забезпечення національної безпеки – політичні, економічні, гуманітарні, військові аспекти;
- досвід країн, що обрали ті чи інші моделі забезпечення національної безпеки;
- вплив вибору певної моделі на відносини з іншими країнами – сусідами, партнерами, конкурентами.

Виходячи з цього та з урахуванням технології і часу проведення досліджень, інформаційну кампанію доцільно поділити на наступні (орієнтовно) тематичні модулі:

Загрози національним інтересам України та моделі забезпечення національної безпеки: міфи і реальний стан справ
Міжнародні правові засади нейтралітету, його форми, досвід країн з різними формами нейтрального статусу: можливості запровадження в Україні
Досвід розширення Північноатлантичного альянсу: надбання та проблеми
Організація колективної безпеки країн СНГ: результати та перспективи
Відносини у трикутнику Україна-Росія-НАТО
Гуманітарний і соціальний аспекти співпраці Україна-НАТО: цілі та результати
Євроатлантичний курс як механізм досягнення Україною європейських стандартів життя
Відповідність державного управління в Україні нормам і процедурам публічної політики та демократичного контролю, прийнятим у європейських країнах
Сучасні проблеми реформування української армії
Стан і перспективи реформування правоохоронних органів України
Українська оборонна промисловість на ринках озброєнь
Перспективи реструктуризації української оборонної промисловості

Зовнішні умови успішності інформаційної кампанії

Успішність інформаційної кампанії буде залежати від ряду зовнішніх відносно самої кампанії факторів:

- досягнення консенсусу у трикутнику Президент-Уряд-Парламент та у відносинах влада-опозиція;

ЗАГАЛЬНА СХЕМА КАМПАНІЇ

Уся кампанія складається з підготовчого етапу та зазначених тематичних модулів. Завданням цих модулів має бути підготовка силами потужних „мозкових центрів” ґрунтовних аналітичних матеріалів та їх обговорення на експертному рівні. Після обговорення та опрацювання цих матеріалів вони мають бути перетворені на інформаційні послання, адресовані відповідним аудиторіям, що доводяться до населення у формі громадських слухань, навчальних програм, пропагандистських акцій, інформаційних видань, виступів політиків і громадських активістів у ЗМІ тощо.

На підготовчому етапі:

- аналізуються плани діяльності державних органів і громадських організацій з тематики євроатлантичної інтеграції, орієнтовний графік політичних подій і заходів на відповідний період, можливість деструктивних заходів;
- шукаються донори, які зможуть забезпечити фінансову підтримку кампанії чи її окремих складових;
- розробляється спільний план-графік проведення інформаційної кампанії громадськими організаціями, який узгоджується з аналогічним планом діяльності державних органів.

Цикл виконання кожного з тематичних модулів складається з чотирьох фаз.

Перша:

- соціологічні опитування (всукраїнське, регіональні, фокус-групи), що мають за мету вивчення громадської думки з проблем, які визначаються темою відповідного модуля, визначення та уточнення цільових груп, їх особливостей;
- експертне опитування вітчизняних (представників влади, політичних діячів, представників промисловості, економістів, політологів) та іноземних (з країн-членів НАТО, нових членів НАТО, російських) експертів з метою визначення проблемних аспектів у рамках кожної теми.

Друга:

- аналіз громадської та експертної думок, отриманих за результатами опитувань;
- комплексний аналіз політичних, економічних, військових, соціальних аспектів відповідних проблем, визначення шляхів формування ефективної державної політики;
- організація експертного обговорення підготовлених матеріалів та їх опрацювання.

Третя:

- консультації (у формі семінарів, тренінгів, спеціальних зустрічей) регіональних фахівців місцевих органів влади, осередків політичних партій, громадських організацій, ЗМІ;
- підготовка та узгодження за їх участю інформаційних матеріалів для громадських обговорень у регіонах України, розрахованих на різні цільові групи, а також інформаційних матеріалів і повідомлень для газет, журналів, радіо, телебачення, Інтернет-видань.

Четверта:

- інформаційні акції в регіонах України з розповсюдження та обговорення підготовлених матеріалів;
- широка інформаційна кампанія в центральних і регіональних ЗМІ.

- недопущення зміни зовнішньополітичного курсу України та ревізії законів і інших нормативно-правових актів що закріплюють євроатлантичний вибір України;
- послідовності і змістовності української політики стосовно поглиблення співпраці з НАТО, готовності влади здійснювати необхідні внутрішні трансформації, забезпечувати прозорість власної політики;
- рівня довіри населення до влади загалом та, зокрема, політичних сил, що підтримують вступ України до НАТО;
- успішності трансформації самого НАТО;
- розвитку відносин у трикутнику “Україна-НАТО-Росія”.

Очевидно, що саме від відповідності політичним деклараціям конкретних дій з досягнення цих критеріїв і буде переважним чином залежати ставлення українського населення до Північноатлантичного альянсу та можливого майбутнього членства України в НАТО.

⁵ Вибори-2006 оцінили майже в 3 мільярди доларів. – <http://www.pravda.com.ua>, 23 березня 2006р.